Stiftelsen Rennes

Krisehåndtering i mediene

Sven Egil Omdal: *Dagen som forandret Norge* ❧ **Hanne Skartveit:** *Midt i dramaet*

Wenche Fuglehaug: *Sorgens mange ansikter* ❧ **Grzegorz Piechota:** *Marerittet som aldri tar slutt*

Kalle Lisberg: *Lyden av sorg* ❧ **Jan Ove Årsæther:** *Den lengste dagen – 56 timer og 11 minutter*

Harald Stanghelle: *Å finne ord når ord ikke strekker til*

José A. Martinez Soler: *Fra Titanic til Utøya*

Årsrapport 2011

Årsrapport 2011

Den frie presse satt på prøve

Tragedien som rammet oss 22. juli 2011 satte også mediene på prøve. I sin tale ved den nasjonale minnemarkeringen 22. august, en måned etter at tragedien hadde funnet sted, vektla H.M. Kong Harald betydningen av vårt verdigrunnlag:

«Jeg holder fast ved troen på at friheten er sterkere enn frykten. Jeg holder fast ved troen på et åpent norsk demokrati og samfunnsliv. Og jeg holder fast ved troen på våre muligheter til å leve fritt og trygt i vårt eget land».

En forutsetning for at disse verdiene fortsatt skal råde, er en fri presse. Tinius Nagell-Erichsen, som opprettet Stiftelsen i mai 1996, la betydelig vekt på arbeidet for ytringsfriheten og en fri presse som den største sikkerheten vi kan ha for et levende demokrati. Å sikre disse verdiene er et oppdrag Stiftelsen, som bærer hans navn, tar på alvor.

I dagens medieverden er dette mer utfordrende enn noen sinne. Det krever at vi slår ring om prinsipper som trosfrihet, toleranse, menneskerettigheter og demokratiske prinsipper, nettopp de verdiene som ble utfordret av hendelsene 22. juli 2011. Men det krever likeledes at vi makter å vedlikeholde et økonomisk grunnlag for den frie presse, også i vår nye digitale hverdag.

Gjennom vårt eierskap i Schibstedkonsernet vil Stiftelsen fortsette arbeidet for disse målsetningene. I denne årsberetningen vil du finne mer om vårt ståsted og vår drift fra side 78. I tillegg kan du besøke vår nettside *www.tinius.com.* I de senere årene har vi i årsberetningen i tillegg tatt opp temaer som berører våre målsetninger og temaer som er aktuelle i mediebildet. I år fokuserer vi på det første døgnet etter tragedien den 22. juli.

Sjelden har mediene blitt stilt overfor større utfordringer enn det som møtte dem den ettermiddagen midt i den norske fellesferien. Behovet for informasjon i en kaotisk situasjon var enormt, samtidig som forutsetningene for å utøve informasjonsvirksomheten var ekstremt vanskelige.

Hjemmefronten grunnla VG etter krigen. Avisen er bygget på kampen mot ekstremisme og totalitært tankegods. Fredag 22. juli 2011 ble de ansatte bombet ut av VG-huset. Avishusets glassfasade lå i ruiner og medarbeiderne måtte søke tilflukt i Schibsted-bygget, rett over gaten. Også der måtte de evakueres, før de søkte tilflukt i et nærliggende hotell for å lage morgendagens avis. Når politisk redaktør Hanne Skartveit i VG skriver at «aldri har det vært viktigere for oss å få gitt ut avisen», er det all grunn til å tro henne på hennes ord.

Også andre mediehus ble rammet. Både Aftenposten og redaksjonen i TV 2 i Oslo måtte forlate sine lokaler. I ettertid vet vi at Schibsteds redaksjoner i seg selv var et planlagt mål for gjerningsmannen.

Hva kan vi i mediene lære av det som skjedde 22. juli 2011? Når sjefredaktør og administrerende direktør i radio P4, Kalle Lisberg, skriver at «det verdigrunnlaget du har i bedriften og den kulturen du daglig bygger er den helt avgjørende ballasten for å møte en krise» er det åpenbart riktig. Viktigst av alt er flinke folk som vet hva de gjør.

Men krisehåndtering kan også være et resultat av god planlegning og innarbeidede rutiner. Når Stiftelsens årsrapport er preget av hendelsene det første døgnet, den 22. juli 2011, er det ikke bare for å samle en dokumentasjon over hva som faktisk skjedde i de forskjellige redaksjonsmiljøene, men også for å hente nyttig lærdom hvis eller når en ny krise skulle melde seg.

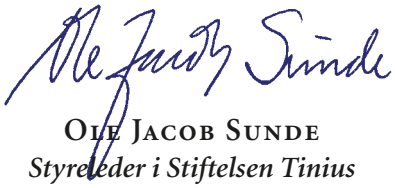
Stiftelsen Tinius har invitert et knippe fremtredende mediefolk, som sto midt oppe i tragedien mens den faktisk fant sted, til å dele sine erfaringer med oss. Stavanger Aftenblads *Sven Egil Omdal* skriver om dagen som forandret Norge. Nyhetsredaktør i TV 2, *Jan Ove Årsæther,* forteller om den lengste dagen, en direktesending som varte i 56 timer og 11 minutter. P4-sjef *Kalle Lisberg* gir stemme til historien om hvordan radiokanalen i løpet av noen timer endret karakter, mens Aftenpostens *Wenche Fuglehaug* forteller om hvordan det er å møte sorgens mange ansikter.

Aftenpostens politiske redaktør *Harald Stanghelle* tar for seg utfordringene med å finne ord når ord ikke strekker til, mens *Hanne Skartveit,* politisk redaktør i VG, skildrer hvordan det var å lage avis, når også avishuset var rammet og måtte evakueres.

For å utvide perspektivet har Stiftelsen også invitert to fremtredende, internasjonale pressefolk til å dele sine erfaringer og synspunkter med oss. *Grzegorz Piechota,* nyhetsredaktør i Polens største kvalitetsavis, Gazeta Wyborcza i Warzawa, forteller om hvordan flyulykken i Smolensk 10. april 2010, der landets president og 95 andre ble drept, varig har forandret det polske samfunnet. Fra Madrid setter *José A. Martinez Soler,* en av Spanias mest anerkjente og erfarne publisister, og mangeårig redaktør av 20 Minutos, søkelyset på tragediene i et historisk perspektiv.

Også i år har *Rolf M. Aagaard* på en fremragende måte portrettert de fleste av bidragsyterne.

Jeg retter en varm takk til dem alle.

Ole Jacob Sunde
Styreleder i Stiftelsen Tinius

22. JULI 2011

Klokken 15:16 svinger den store varebilen lastet med sprengstoff inn utenfor regjeringskvartalet i Oslo. Anders Behring Breivik, som er kledd i en falsk politi-uniform, tenner lunten med syv minutters brenntid og forlater varebilen. Bak rattet i en ny bil kjører han mot Utøya, der Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon, AUF, har sommerleir.

Klokken 15:25 går bomben av i regjeringskvartalet. Høyblokken, der bl.a. statsminister Jens Stoltenberg og hans stab har kontorer, raseres. Åtte personer som befinner seg i resepsjonen eller rett utenfor blir drept umiddelbart. Ni andre blir alvorlig skadet. I tillegg må 200 personer behandles for mindre skader.

Klokken 17:04 henter fergen M/S Thorbjørn Anders Behring Breivik på Utkilen brygge. Overfarten til Utøya tar bare et kvarter. På Utøya befinner det seg 564 personer, de fleste ungdommer som deltar i AUF's sommerleir.

Klokken 17:20 Anders Behring Breivik går målrettet rundt på Utøya og skyter mot alle han ser. 67 mennesker blir drept, ytterligere to dør under fluktforsøket. 32 personer blir skutt og alvorlig skadet og flere hundre får småskader og traumatiseres av de fryktelige hendelsene.

Klokken 18:32 pågripes Anders Behring Breivik av politiet, som er ankommet Utøya syv minutter tidligere. Han erkjenner på stedet at det er han som står bak ugjerningene.

22. juli 2011 av Sven Egil Omdal,
mediekommentator i Stavanger Aftenblad

Døgnet som forandret Norge for alltid

Etterpå kom de umulige spørsmålene. Hvorfor så ingen hvor tankene hans ledet? Hvorfor slo ingen alarm? Hvor mange flere ville overlevd hvis politiets helikopter var bemannet? Hvis båten ikke hadde streiket?

Etterpå er et maktesløst ord. *Før* så verden helt annerledes ut. *Før* tenkte vi at terror var islamistiske sovende celler og fremmede jihadister. *Før* brød ikke PST seg om at en småbruker på Rena hadde importert mistenkelige kjemikalier fra Polen. *Før* var et sted der et par foreldre klemte 16-åringen og så henne løpe glad ombord på AUFs buss uten å se seg tilbake.

Før tok slutt en våt og grå ettermiddag i juli.

Stemningen var dorsk, også på Marienlyst. Funnet av ferske bjørnespor i Åseral i Vest-Agder var siste innslag. En ung hannbjørn i ett av landets viktigste beiteområder for sau bekymret viltforvalter Tor Punsvik. 20 sekunders intervju med ham, så gjensto bare utannonseringen: «NRK Dagsnytt, Anders Borgen Werring».

Klokken var 15.03.

En snau time tidligere hadde 1002 mennesker i en rekke land fått en e-post adressert til «Western European Patriot». Avsender var «Andrew Berwick». Få tok seg tid til å åpne vedlegget, enda færre begynte å lese det 1516 sider lange manifestet. Det var sommer, og det var fredag.

Aftenblad

16 år gamle Madeleine Svendsen var glad for det nye armbåndet. Sykehusremsen som hun fikk da hun to måneder tidligere falt av hesten og pådro seg to brudd i ryggen, var byttet ut med en rød plaststripe rundt håndleddet. Stolt bar hun det synlige tegnet på at hun var deltaker på AUFs sommerleir på Utøya, den mytiske lille holmen i Tyrifjorden, av naturen formet som et hjerte. Hun måtte smile da hun tenkte på hvordan hun og Kristin satt på trappa til Kafébygget og spilte gitar midt i mylderet. Det gode trøkket fra konserten med Datarock kjente hun ennå i kroppen.

Den 32 år gamle mannen som svingte den hvite Volkswagen Crafter varebilen inn i Grubbegata hadde forberedt dette øyeblikket i mange år. Planleggingen var detaljert beskrevet i dokumentet som nå var spredt utover verden. Bak i bilen lå 950 kilo kunstgjødsel som var kjøpt inn til Vålstua gård sør for Rena. Der hadde han bodd de siste månedene, etter at han flyttet fra morens leilighet på Oslos vestkant. Gjødselen fra Felleskjøpet var gjort om til en ekstremt kraftig bombe ved hjelp av kjemikalier importert fra Polen. Kjøpet ble registrert av antiterrorprosjektet Global Shields og ført opp på en liste som ble sendt til Politiets Sikkerhetstjeneste (PST). Ingen der gjorde noe med opplysningene.

Etterpå skulle det bli kjent at en mann hadde ringt regjeringskvartalet og truet med å skyte AUF-ere. I samtalen nevnte han et manifest. Samtalen ble varslet oppover i systemet. Ingen reagerte.

Bilen stanser utenfor KFUM-bygget i Grubbegata 6, der Vårt Land har sine lokaler. En av avisens ansatte ser at sjåføren, en politimann, tar på seg hjelm. Hun stusser litt, men midt i regjeringskvartalet er det ikke uvanlig med politiaksjoner. Bilen ruller videre, nå med et blålys festet til taket.

Regjeringen hadde lenge villet stenge Grubbegata for vanlig trafikk. Det var mulig å kjøre nesten inn i resepsjonen i høyblokka, som rommet både Statsministerens kontor og Justisdepartementet. Statsbygg hadde bedt Oslo kommune om å få gaten sperret, men fikk til svar at det ikke var «godtgjort en sikkerhetsgevinst som oppveier et så dramatisk permanent tiltak».

Det er derfor ingen fysiske sperrer som hindrer Anders Behring Breivik, tidligere ustraffet, forhenværende nestleder i Oslo Vest FpU, medlem av Oslo Pistolklubb og St. Johannes Frimurerlosje, aktiv debattant på nettsidene til VG, Aftenposten, Minerva og Document.no, å kjøre varebilen helt inntil veggen på høyblokka og parkere.

Overvåkingskameraene fanger opp bilen som stanser. De registrerer at en mann forlater førersetet og beveger seg raskt oppover Grubbegata iført en slags uniform og hjelm med gjennomsiktig visir som han vipper ned foran ansiktet. I hånden holder han en pistol. Han ser seg tilbake, mot bilen han har forlatt. Alt er synlig på skjermen i regjeringskvartalets vaktsentral, men klokken 15.16 denne sommerfredagen er det ingen som ser på akkurat denne skjermen.

Per Ove Sleen fra Stord var på besøk i Oslo og ruslet mot Einar Gerhardsens Plass da verden plutselig eksploderte rundt ham. Først hørte han smell. Ikke ett, men en serie drønn fra alle kanter etter hvert som lydbølgene slo tilbake fra de tunge bygningene. Så falt han ned på kne. Overalt singlet glass i bakken, luften var full av dalende papir og kvalmende røyk. Ildtunger stakk ut fra regjeringskontorene. En person lå på bakken foran ham, et stykke unna lå en avrevet arm. Klokken var 15.25 den 22. juli 2011 og ingenting skulle bli som det var.

Den tunge lyden rullet over Oslo. Statsminister Jens Stoltenberg, som tilbrakte arbeidsdagen i regjeringens representasjonsbolig i Parkveien, like bak Slottet, kvapp til. «Hva var det?», sa han i telefonen til stortingspresident Dag Terje Andersen, som var i Vestfold og ikke hadde hørt noe.

Langt opp i Nordmarka og i bydelene sør for Oslo trodde folk de hadde hørt et tordenskrall. Men på Youngstorget og i Akersgata, i Møllergata og i Storgata var det ingen tvil. Eksplosjonen rev glasset ut av vinduer høyt oppe i etasjene, trykket inn butikkfronter på gateplan, kastet folk om kull inne i kontorer og fylte luften med en sviende, kvalm lukt. Det brøt ut panikk.

I åttende etasje i høyblokka satt Sissel Wilsgård og arbeidet med planer for varsling av pårørende når utsendte i Norges tjeneste dør eller blir skadet. Det dumpe drønnet som plutselig fylte fredagsstillheten, var en lyd hun kjente. Sissel Wilsgård hadde vært i Afghanistan og visste hvordan en bombe høres ut. Et øyeblikk senere falt hele vindusruten inn i rommet. Det singlet i glass og alt ble mørkt.

Hun hørte skrik, men visste at hun ikke kunne nå dem som skrek. Etter å ha famlet seg ned ødelagte trapper, klatret over knuste møbler og undret seg over hvor stille det var nedover i etasjene, vaklet hun ut av bygget og så sjokket i øynene på dem som oppdaget henne. Hele ansiktet var dekket av blod, det rant mørkerøde strømmer nedover den blå t-skjorten og farget de hvite sommerbuksene.

Idet hun ble ført til en buss som var stoppet og rekvirert for å frakte sårete til Ullevål sykehus, tok Dagbladets fotograf Torbjørn Grønning et bilde som neste dag ble brukt av aviser over hele verden. Sissel Wilsgård ble det første ansiktet fra den norske terroren. Senere skulle et annet fylle forsidene.

Erik H. Sønstelie sto hos Ford-forhandleren i Lillestrøm da en mekaniker kom løpende og ropte at det hadde vært en eksplosjon i Regjeringskvartalet. Etter å ha sett noen minutter på de første forvirrete tv-sendingene, kastet han seg i bilen. Han trodde VG-bygget i Akersgata var målet og ville melde seg til tjeneste. Selv om han nå jobbet som prosjektleder i Schibsted, hadde Erik Sønstelie vært både journalist og vaktsjef i VG i 20 år. Men før han kontaktet nyhetsledelsen for å spørre om de trengte hjelp, ringte han til datteren Siri. Hun var på sin første sommerleir på Utøya.

Ett minutt etter drønnet fikk Jens Stoltenberg beskjed om at lyden kom fra Regjeringskvartalet. Noen minutter senere ringte kommunikasjonsrådgiver Arvid Samland. Han satt på Statsministerens kontor i 14. etasje da det smalt. Trykkbølgen kastet ham ut av kontorstolen. Fortumlet kom han seg på bena og ut på gangen, hvor en sikkerhetsvakt lå livløs på gulvet. Selv blødde han kraftig fra en rift i hodet. Han fikk låne en telefon, og mens han tok seg nedover i etasjene så raskt det var mulig, beskrev han for statsministeren hvordan landets politiske hovedkvarter hadde vært utsatt for massive ødeleggelser.

Høyblokka var sterkt skadet, men ble stående. Fordi det sto en annen bil i veien, måtte Anders Behring Breivik parkere den store varebilen annerledes enn planlagt. Den

Sven Egil Omdal, *medie-kommentator og journalist i Stavanger Aftenblad. Ansatt i Stavanger Aftenblad i 1971, Adresseavisen 1975-1976, redaktør i Kirkens informasjonstjeneste 1976-1979, Vårt Land 1979-1991, de fire siste årene med permisjon for å lede Norsk Journalistlag. Siden 1991 har han vært nyhetsredaktør, kulturredaktør, multimedieredaktør og er nå skrivende journalist i Stavanger Aftenblad. Tidligere leder av Pressens Faglige Utvalg. Tildelt Riksmålsforbundets Gullpenn i 2009.*

rullende bomben ble stående over et underjordisk parkeringsanlegg. Mye av energien i eksplosjonen slo nedover og laget et flere etasjers dypt krater. Tilfeldigheten reddet antakelig bygningen – og mange liv.

I en leid Fiat Doblo kjører Anders Behring Breivik ut av Oslo. Det går langsomt, en trafikkulykke ved Bygdøylokket tvinger ham inn på en rekke småveier. På P4 hører han at høyblokka ikke har rast. Da ble det likevel ikke slik han hadde tenkt. Plan B må tas i bruk. Han kjører mot Utøya.

20 år gamle Siri Sønstelie var på vei inn til et informasjonsmøte i Storsalen i Hovedhuset da hun hørte telefonen og så at det var pappa som ringte. Møtet var hastig sammenkalt, verken Siri eller de rundt henne visste hvorfor. Men ansiktet til AUF-leder Eskil Pedersen viste tydelig at det var noe alvorlig. «Hei Siri, har du hørt om bomben i Oslo, ved Regjeringskvartalet?», sa Erik Sønstelie til datteren. De vekslet noen få ord før hun hvisket at hun var glad han ikke var skadet. Så trykket hun bort samtalen, møtet var i gang.

I kjelleren i statsministerboligen satt Jens Stoltenberg og forsøkte å få oversikt over situasjonen. Hjelpemidlene var telefon og nettaviser. Regjeringens krisesenter var også slått ut av bomben.

Eskil Pedersen tok ordet først. Han visste ikke annet enn at det hadde vært en eksplosjon, og at statsministeren og resten av regjeringen var i sikkerhet. Han kunne ikke svare på om Utøyabesøket til Jens Stoltenberg dagen etter ville gå etter planen. Så ga han ordet til Monica Bøsei. Alle veteranene på leiren kjente den 45 år gamle, mørke og slanke kvinnen. De visste at hun hadde gjort seg fortjent til tittelen «Mor Utøya» etter å ha vært leirleder i 20 år. Dette var hennes siste. En uke senere skulle hun ta over stillingen som direktør ved Norsk Maritimt Museum.

«Jeg skjønner dere veldig godt dersom det er noen som ønsker å reise hjem akkurat nå. Men vi må huske på at akkurat nå er Utøya det tryggeste stedet i hele verden», sa hun. Ordene la seg som en bestemt og vennlig hånd over uroen i rommet. Monica Bøsei hadde selv to døtre på leiren, samboeren var skipper på den lille fergen «Thorbjørn» som pendlet mellom øya og fastlandet. Var hun trygg, var de alle trygge.

Etter møtet gikk Monica Bøsei ned til fergen for å bli med over fjorden. Hun hadde fått telefon fra landsiden om at en politimann var kommet for å gjennomføre rutinemessige undersøkelser etter eksplosjonen i Oslo. Han hadde fortalt vaktene at han kom fra PST, var uniformert og hadde med seg flere kasser med utstyr. Hun ville snakke med ham før han gikk i land på øya, det var ingen grunn til å skape mer frykt blant de mange hundre ungdommene.

Noen timer tidligere hadde Kjetil Vevle sendt ut en entusiastisk twittermelding som ikke tok det minste hensyn til regnværet: «Gro taler på #Utøya Dagen kunne ikke vært bedre». Nå sto den 23 år gamle studenten fra Odda, styremedlem i Bergen Ap og sentralstyremedlem i AUF, på terrassen foran hovedhuset sammen med kapteinen på fergen og så Monica Bøsei og Trond Berntsen gå mot politimannen. Monica hadde møtt politimannen på landsiden, snakket med ham under tilbaketuren og fått svært knappe svar. Hun var blitt urolig og hadde hentet Berntsen, en erfaren politimann som jobbet som vakt under sommerleiren. De gikk mot den høye, blonde mannen i den mørkeblå, litt uvanlige uniformen. Som i et bilde uten mening så Kjetil Vevle at den nyankomne med rolige bevegelser hevet et våpen og skjøt begge to.

I kjelleren i statsministerboligen satt Jens Stoltenberg og forsøkte hektisk å få oversikt over situasjonen. Hjelpemidlene var telefon og nettaviser. Regjeringens krisesenter var også slått ut av bomben. Sentrale statsråder var på ferie langt unna hovedstaden. Det eneste vaktholdet rundt statsministeren var tre livvakter fra PST. Ingen hadde slått riksalarm, men ledelsen for Heimevernets avdeling 02 vurderte hva som måtte gjøres for å «gå til strid i Oslo». På Rena leir, ikke langt unna et folketomt småbruk, hadde Forsvarets spesialkommando, nasjonens fremste elitestyrker, startet mobilisering. Ennå var det kaos, ennå var det ingen som visste om landet var under angrep fra fremmed makt.

Mange løper. Kjetil Vevle løper mot Kafébygget. Han kaster et blikk over skulderen og ser at politimannen følger etter. Han roper til folk at de må komme seg unna. Eskil Pedersen løper. Noen har skreket at han må komme seg om bord på fergen. På sokkelesten stormer han ut av hovedbygget, forbi de to døde på plenen, ned grusgangen og inn på dekk. Mellom 50 og 100 leirdeltakere løper bort fra Kafébygget og inn i skogen, mot teltene.

Vegard Grøslie Wennesland står i teltleiren og snakker i telefonen da en flokk ungdommer kommer stormende mot ham over bakkekammen. Han ser at de er livredde, men skjønner ikke hvorfor. Han hører det smeller og går mot lyden. Da ser han en politimann gå etter de flyktende ungdommene og rolig skyte én etter én. Først et skudd mot overkroppen, så går han bort og plasserer et skudd i hodet på den falne. En ren henrettelse. Tre. Fem.

En ung jente kommer inn i det uvirkelige bildet. Vegard Grøslie Wennesland ser at hun går bort til politimannen og hører hva hun sier: «Du må ikke skyte, folk blir redde». Anders Behring Breivik venter til hun kommer helt nær, så skyter han henne i brystet, deretter i hodet. Vegard snur seg og løper. Han treffer en jente som går motsatt vei, røsker henne i armen og får henne med seg. De løper. Alle må løpe.

Siri Sønstelie blir sugd med i redselen som fyller Kafébygget. Mange klamrer seg desperat til kjente og ukjente, noen skriker høyt. De hører skuddene, svært nær. Foran utgangen blir det trengsel, trykket er stort, panikken større. Siri har spilt håndball, hun setter en blokk foran døren og sørger for at det blir plass. Så stormer hun ut selv. Mens hun løper mot skogen, ringer hun pappa. Hun roper og gråter mens hun løper mellom våte busker, hopper over trestammer, glir og faller. «Det er vel en spøk», sier Erik. «En skøyerstrek, kinaputter eller noe slikt». Hun bryter samtalen. Han ringer opp igjen. «Det er ingen steder å gjemme seg», roper hun. Så trykker hun pappa bort en gang til. Hun må til vannet, hun må ned den bratte skrenten.

Mobilen! Hun hadde ikke mistet den likevel. Så raskt iskalde fingre makter, taster hun koden og trykker på et velbrukt nummer. «Jeg lever, pappa!»

Madeleine Svendsen satt inne i teltet da hun hørte de første skuddene. Hun kikket ut og så en gruppe ungdommer komme stormende mot leiren. Noen ropte at alle måtte gjemme seg i teltene. Gråtkvalt og livredd spurte hun de to andre i teltet hva de skulle gjøre? Legge seg flatt ned og dekke seg til med soveposer og klær, tenkte hun et øyeblikk. De klemte hverandre i hendene. Hardt. Så innså de at et telt er en felle, kastet seg ut av åpningen og løp. Inn i skogen, bort fra skuddene.

Klokken 17.46 fikk Jens Stoltenberg en sms-melding fra kulturminister Anniken Huitfeldt som varslet at katastrofen kanskje var enda større: «Skyteepisode på Utøya.

Dødsfall får jeg høre». Noen minutter senere ringte AUF-leder Eskil Pedersen. Han lå på dekket til MS Thorbjørn, var livredd og snakket usammenhengende. Men han fikk ropt at det ble skutt på Utøya, og at det var politifolk som skjøt. Vaktene fra PST bekreftet for statsministerens lille stab at de hadde samme informasjon.

Erik Sønstelie kjører mot Utøya. Han kjører ulovlig fort. Samtidig forsøker han å taste på telefonen. Han ringer Oslo politikammer, så Romerike politikammer. Alle sier det samme: Ring Buskerud. Men på operasjonssentralen til Nordre Buskerud politidistrikt i Hønefoss er alle linjer blokkert. 40 samtaler står på vent til enhver tid. Mer tåler sentralbordet ikke. Den første meldingen kom klokken 17.24 via AMK-sentralen. Det var en ung jente som ropte: «Det er noen som skyter. Det er skadde folk her.»

Noen ropte at alle måtte gjemme seg i teltene. Legge seg flatt ned og dekke seg til med soveposer og klær. Så innså de at telt er en felle, kastet seg ut av åpningen. Inn i skogen, bort fra skuddene.

Siri Sønstelie klemmer seg mot den kalde fjellveggen. To andre jenter og en gutt ligger delvis over henne i en liten sprekk i fjellet. Ikke en hule, bare en liten åpning som dekker overkroppene. «Å bli skutt i beina kan jeg overleve. Det skal gå fint. Et skudd i hodet eller overkroppen er verre», sier hun til seg selv. Hun har sett politimannen skyte ungdommene på odden like bortenfor. Hun strever med pusten. Følelsen forsvinner gradvis i bein og armer, hun fryser. Like foran gjemmestedet ser hun en livløs kropp i vannet. En gutt forsøker å klatre ned den bratte veggen, men mister grepet og faller. 15, kanskje 20 meter. Siri er sikker på at han er død, men han kryper i skjul.

Madeleine Svendsen står i vannkanten og skriker fortvilet til alle som allerede hadde lagt på svøm at de må komme tilbake. Det er for langt til land, det er for kaldt i vannet. Selv kan hun jo ikke svømme med to kompresjonsbrudd i ryggen. Eller kan hun? Hun ser hvordan vennene vrenger av seg klærne og legger på svøm. Så kaster hun fleecejakken, tar et par skritt ut i vannet, kryper sammen av kulde og redsel og vakler tilbake mot land. Nå er hun helt alene, og lyden fra skuddene er høyere.

Erik Sønstelie står på det midlertidige pårørendesenteret på Sollihøgda kafé. Han kom ikke lengre. Veien ned mot Sundvolden og Utøya er sperret. Desperate foreldre forlater bilene og bønnfaller vaktene. «Vi har vår datter der ute.» «De skyter på sønnen vår.» «Slipp oss frem, vær så snill.» Erik Sønstelie kjenner fortvilelsen velte inn som en bølge. «Herregud, jenta mi!» roper en kvinne og stormer ut av kaféen. Hun har fått den telefonen alle venter på, datteren er i sikkerhet. Alle andre ser ned, ser på telefonen, som om de kan mane den til å ringe.

Madeleine Svendsen hadde lagt på svøm likevel. Hvor langt var hun fra land? 30 meter, kanskje 40, hun mente selv at hun ikke hadde noe godt øyemål. Men hun var uansett nær nok til å få med seg alle detaljene. Gutten som hadde fått panikk ute i vannet, og som hadde viftet henne bort da hun forsøkte å hjelpe, lå i strandkanten og hev etter pusten. Noen meter unna sto den høye mannen i politiuniform. Madeleine fulgte ham med blikket idet han rettet våpenet mot den forsvarsløse gutten. Hun hørte ropet om nåde. «Det virket som om gutten la sine aller siste krefter i det ene lille ordet, likevel var det nærmest tappet for håp», skrev hun på bloggen noen dager senere.

Etter skuddet ble det stille, så snudde politimannen seg mot den livredde 16-åringen i vannet og hevet riflen. Madeleine Svendsen trakk et dypt drag med luft. Så dukket hun.

Siri Sønstelie sitter i en liten skjærgårdsjeep. Hun har så vidt unngått en kule som smalt i bergveggen og sprutet opp stein like ved hodet hennes, hun har hjulpet en gutt som var skutt i magen å komme seg opp i en annen båt, hun har gått forbi den døde i vannkanten og klatret om bord i båten til den eldre mannen, satt seg ned på dørken og lagt armene skjelvende rundt seg selv. Da kjenner hun noe hardt under den ene armen. Mobilen! Hun hadde ikke mistet den likevel. Så raskt iskalde fingre makter, taster hun koden og trykker på et velbrukt nummer. Den blir tatt på første ring.

«Jeg lever, pappa!» Mer klarer hun ikke å si. Siri gråter. Erik gråter. Så sier han at han har vært så redd, at han har hørt at det er mellom fem og ti døde. «Pappa», svarer hun. «Det er så mange, mange flere. Det lå døde i vannet. Det var så mange skudd.»

Madeleine Svendsen svømmer for livet. Hun dukker opp til overflaten når lungene ikke klarer mer, trekker et dypt drag og dukker igjen. Det første skuddet bommet, nå venter hun på det neste. Hun lurer på om det gjør mer vondt å drukne enn å få en kule i hodet. Det verker i den ødelagte ryggen, men hun svømmer. Og hun lever. Hun kaster et raskt blikk tilbake og ser mannen bevege seg bort fra vannkanten og opp i skogen. Noe løsner i henne. Hun trenger ikke dykke mer, men kan begynne på den lange, kalde, slitsomme svømmeturen mot tryggheten.

Klokken 18.55 blir Stoltenberg intervjuet på direkten av Gerhard Helskog i TV2. Etter å ha forsikret at alt som kan gjøres etter bomben i regjeringskvartalet, blir gjort, legger statsministeren uoppfordret til: «Det er blitt en ytterligere forverring i meldingene om døde fra det som nå skjer på Utøya … Vi er et lite land, vi står hverandre nær, og det er dramatisk». Stoltenberg er synlig svett, det glinser fra pannen og han har en tomhet i blikket, «… så vil vi i timene og dagene som kommer få mer oversikt over bakgrunnen og hva som faktisk har skjedd.»

Når intervjuet med statsministeren starter, er Anders Behring Breivik for lengst arrestert. Da drapsmannen og de virkelige politifolkene sto overfor hverandre like etter klokken 18.30, var det gått 75 lange minutter siden massakren startet. Mye hadde forsinket politiets aksjon. Beredskapstroppen hadde 25 mann i regjeringskvartalet da Oslo-politiet fikk den første meldingen om at skyting pågikk på Utøya. De seks bilene deres sto parkert på forskjellige steder rundt kvartalet, det var fredagskø ut av byen og politiets eneste helikopter var ferieparkert. De har kjørt så raskt det var mulig på det glatte og krevende føret, men veien til Tyrifjorden ble fryktelig lang.

Mens ambulanser og politibiler raste mot Storøya og Utvika, kom Anders Behring Breivik rundt pumpehuset, 700-800 meter unna landsiden, over det mørke vannet. 20-30 ungdommer har gjemt seg bak det lille, grå bygget. Han ropte at han skulle vise dem redningsbåten. «Har du bevis?» spurte én. «Ikke vær redde. Gjerningsmannen er tatt. Jeg skal hjelpe dere», sa den høye mannen med våpenet. Så begynte han å skyte. 14 døde her, den yngste var 15 år.

En patrulje fra Hønefoss politistasjon kom først frem. De hørte skuddene fra øya, men hadde ingen mulighet til å ta seg over. En robåt med 10-15 personer kom mot de to politifolkene, men styrte unna da de ropte, Uniformene innga ikke lenger trygghet. De to væpnete politifolkene valgte å vente på forsterkninger.

Politiet har ikke reagert raskt nok på tipsene om gjerningsmannen fra Regjeringskvartalet, de har ikke etterlyst bilen han kjørte, det har vært forvirring om oppmøtestedet for styrkene som skal over til Utøya. Men nå samles troppene. To kolleger ankommer med politiets båt, en Zodiac RIB omtrent samtidig med at beredskaps-

troppens biler bremser opp og mannskapene henter frem automatrifler, maskinpistoler og boltrifler. RIB'en kan normalt bære de 10 politifolkene som går om bord, men med 30 kilo utstyr på hver, blir lasten for tung. Båten legger seg dypt i vannet, beveger seg langsomt og tar inn vann i motoren. Til slutt stopper den. Politifolkene praier private båter, fordeler seg i dem og går noen minutter senere i land på Utøya i tre puljer. De har mistet verdifull tid, for noen den siste tiden de fikk. Også i de tapte minuttene døde det noen.

Fem politifolk løper i retning skuddene, som nå er færre og kommer med lenger mellomrom. To ganger har Anders Behring Breivik ringt og sagt at han er klar til å overgi seg, men begge gangene er samtalen blitt brutt før noen dialog er opprettet. Etter hver samtale har han fortsatt massakren.

Men fra beredskapstroppen gikk i land like etter klokken halv syv, gikk det bare noen minutter før han kom ut av skogen med begge hendene ut til siden. Noen sekunder trodde politifolkene at han hadde et bombebelte og gjorde seg klar til å skyte ham i hodet. Mannen som nettopp hadde drept 69 mennesker, var et par sekunder fra å bli skutt selv.

«Gjerningsmannen pågrepet. Flere skutt. Både skadde og drepte. Trenger evakuering med helikopter … Fort!» Meldingen fra politiets aksjonsleder var knapp, men slo inn i dem som hørte den. Forferdelighetene fra Oslo sentrum var fulgt av en ny og kanskje enda større tragedie på denne grønne, lille øya. Politifolkene forsøkte å stoppe blødningene hos de hardt skadde ungdommene som lå i gresset, i bygningene, på stiene og i strandkanten. I fjorden dro campinggjester og fastboende iskalde, utslitte og sjokkskadde AUF-ere om bord i småbåtene, hjalp dem i land, la tepper og jakker om skuldrene deres og fulgte dem til busser og biler som fraktet dem til Sundvolden hotell. Helikopteret kom aldri.

Sammen: *Erik Sønstelie og datteren Siri. I bakgrunnen Utøya, der dramaet fant sted.*

Til hotellet kom også Siri Sønstelie. Hun følte seg helt alene i en verden hun ikke lenger kjente. Hun snublet over plassen i hvite, opprevne sokker og søkte med blikket etter noe trygt, noe som kunne gi henne den varmen hun så sårt trengte. Hun strevde med å skrive navnet sitt i registreringsprotokollen. Siri Marie Seim Sønstelie, det var så langt, og fingrene var så uvillige.

Erik Sønstelie orket ikke vente lenger oppe på Sollihøgda. Han snudde bilen og begynte på den lange veien rundt. Tilbake til Sandvika, forbi Drammen, via Hokksund og Vikersund og så tilbake via Hønefoss. Turen tok nesten tre timer, men han måtte til Siri. Underveis hørte han i radioen at politiet meldte om ti drepte og flere titalls skadde. Han hørte justisminister Knut Storberget si at en antatt gjerningsmann var pågrepet, og at han var etnisk norsk.

Sent på kvelden kom han frem til hotellet. Ingen i resepsjonen visste hvor Siri var, hun var ikke sjekket inn. Han kjente det knyttet seg i magen mens han sveipet med blikket over de mange som satt og sto i stille grupper. Han hørte noen snakke om venner de hadde sett dø, om de mange som ennå var savnet.

Så ser han henne, hun sitter sammen med en gruppe andre ungdommer. Blek, sliten, tom i blikket, i klær som ikke er hennes. Hun løfter hodet og ser pappa, reiser seg og går inn i den utstrakte favnen. Han klemmer henne, hardt og lenge. Hun lar seg klemme.

Mens flere regjeringsmedlemmer slutter seg til de hundrevis av redde pårørende som samles i gangene og salongene på Sundvolden, mens titusener på titusener av nordmenn innser at det blir en søvnløs natt, går fem redningsmenn systematisk over hele Utøya. Hver av dem er beskyttet av fire til seks tungt bevæpnete politifolk. I mørket ser de små lys overalt. Telefonene ligger ennå og blinker med desperate anrop fra mange som ikke har fått kontakt med sine. Redningsfolkene, både brannmenn og ambulansepersonell, legger tepper over de døde. Det ligger mange i Kafébygget og 10 på Kjærlighetsstien. Ved pumpehuset og på nordsiden av øya teller letemannskapene 31 lik. Det er ikke tepper nok. En misforståelse oppstår, noen av de døde blir talt to ganger.

Lørdag 23. juli kommer som en smerte: Klokken 08.10 overfører norske og utenlandske tv-kanaler, nettaviser og radiostasjoner direkte fra regjeringens representasjonsbolig. Statsministeren og justisministeren står i svarte dresser foran en hvit vegg, flankert av to norske flagg. Jens Stoltenberg har så vidt kontroll på stemmen: «Minst 80 unge mennesker er revet bort. Vi har også mistet medarbeidere i regjeringskvartalet. Det er ikke til å begripe.»

Kanskje ikke. Likevel starter en prosess denne tunge morgenen. En prosess som 16. april ble ført et steg videre, da Anders Behring Breivik reiste seg i rettssalen i Oslo tinghus for å avgi sin forklaring. Den er fryktelig for mange, men er et desperat nødvendig forsøk på å begripe selv det som ikke er til å begripe.

Kilder:

Madeleinesverden.blogg.no (med tillatelse fra Madeleine Svendsen og hennes pårørende)
Einar Solvoll og Morten Malmø: «Tragedien som samlet Norge». Historie og kultur 2011
Kjetil Stormark: «Da terroren rammet Norge». Kagge 2011
Siri Marie Seim Sønstelie og Erik Sønstelie: «Jeg lever, pappa». Schibsted 2011
Aftenposten, Bergens Tidende, Fædrelandsvennen, Stavanger Aftenblad, VG

22. juli 2011 av Jan Ove Årsæther,
nyhetsredaktør i TV 2

Den lengste dagen: 56 timer og 11 minutter

Det er fredag midt i fellesferien. En sommersøvnig hovedstad er i ferd med å ta helg. Klokken 15.25 inntreffer den første av en rekke dramatiske hendelser som skal sette norske journalister på sitt livs prøve.

Lokalene til TV 2 i Oslo er ikke lengre unna regjeringskvartalet da bomben springer enn at gjenstander faller ned fra glasstaket og vinduer mot Kirkegaten blåses ut. Noen ansatte skriker i frykt, andre løper mot utgangsdørene. Til tross for dramatikken er TV 2 og TV 2 Nyhetskanalen på luften nesten umiddelbart og sender deretter sammenhengende i 56 timer og 11 minutter uten pause.

I den mest omfattende dekningen TV 2 noen gang har stått bak, vet vi intuitivt at vi høyst sannsynlig kommer til å gjøre feil. Noen av rent journalistisk karakter, andre opp mot og kanskje over etiske grenser. Ikke minst fordi vi selv er følelsesmessig preget. Medarbeidere og ledere går rundt med gråten i halsen. I slike tilfeller blir dømmekraften kraftig utfordret. Vi bestemmer oss for å være særdeles varsomme. Det blir avholdt hyppigere redaksjonsmøter enn ellers. Er vi usikre på om vi befinner oss i et etiske grenseområde, velger vi konsekvent å droppe saken.

Selv er jeg i ferd med å skifte hjul på en punktert bil i Finnmark når det smeller. SMS-varselet kommer omtrent samtidig som telefonen fra vaktsjefen i Bergen. Jeg gir beskjed om at dette skal behandles som det største siden 11. september 2001. Alt tilgjengelig mannskap skal kalles inn. I utgangspunktet var det ikke en eneste fast ansatt leder på jobb denne dagen i fellesferien og det er helt sentralt å styrke mellomledelsen med erfarne ledere som kan ta raske og gode beslutninger og styre teamene ute.

For en TV kanal er det viktigste å få gjennom direkte bilder raskest mulig. Minutter og sekunder teller. Med reservehjulet på plass og med kursen mot flyplassen i Lakselv får jeg etter hvert opp Nyhetskanalen på mobilen. Til min store lettelse ser jeg at vi allerede er direkte gjennom fra regjeringskvartalet. Klokken er da 15.49. Det har gått 24 minutter siden det smalt. I rødvarselet står det «Kraftig eksplosjon i regjeringskvartalet». En relativt fersk vikar står i ruta og rapporterer direkte fra Akersgaten. Til alt overmål er reporteren gift med en ansatt i et av de rammede departementene, hun har ennå ikke lyktes å få kontakt med ektemaken i det hun går på luften første gang. Detaljene som fanges opp av kameraene etterlater liten tvil om at skadene er forårsaket av en enorm eksplosjon som ikke kan skyldes annet enn en bombe. Det siste jeg diskuterer med vaktsjefen før jeg går på flyet er at vi må få opp et helikopter.

Å måtte gå offline under en slik hendelse er frustrerende, men det skal bli verre. I det øyeblikk jeg mellomlander i Tromsø varsler vaktsjefen meg om tips om skyting på Utøya. «Det kan ikke være sant», utbryter jeg. De andre i sikkerhetskontrollen snur seg og ser på meg. Jeg ser for meg religiøse ekstremister gå til angrep på forsvarsløse ungdommer på Arbeiderpartiets sommerleir. Vi har ikke noe annet valg enn å begynne å omdisponere mannskaper fra regjeringskvartalet og nord-vestover, selv om vi ennå ikke vet hva meldingene om skyting egentlig innebærer.

Jeg har igjen nyhetskanalen på mobilen i det jeg går nedover midtgangen i flyet som skal ta meg videre til Oslo. Lyden står på høyeste nivå. I det jeg har satt meg vel på plass i setet, som sistemann i flyet, registrerer jeg at samtlige av de nærmeste passasjerene ser i min retning. En flyvertinne lener seg mot meg. Jeg er sikker på at hun strengt skal be meg slå av mobilen, men nei: «Er det noe nytt i Oslo?», spør hun. «Ja. Det pågår et nytt terrorangrep på Utøya», sier jeg. Det blir helt stille rundt meg. Flyvertinnen forlater seteraden og lar meg ha mobilen på.

På Gardermoen er stemningen uvirkelig. Flere hundre mennesker står samlet foran tv-skjermene på serveringsstedene. Mange holder rundt hverandre og gråter.

Mens jeg satt i flyet har hele tv-huset på Karl Johan i Oslo blitt evakuert av politiet. For en tv-stasjon betyr det normalt svarte skjermer. Men TV 2 sender videre fra Bergen. Vi er avskåret fra å bruke studio i Oslo. En del utstyr og reportasjebiler er også utilgjengelig. Selve redaksjonen har etablert et hovedkvarter på et hotell, men det er reporterne og fotografene ute i felten som møter de første og største dilemmaene. Skal man være journalist eller hjelpearbeider?

Fredrik Kirkevold, vikar i innenriksredaksjonen i Oslo, reagerer intuitivt med å forsøke å hjelpe. Etter å ha tatt pulsen på en kvinne, konstaterer han at hun er død. Han ser seg rundt om det er flere som trenger hjelp, men ganske raskt har det kommet profesjonelle nødetater til stedet. Og han går over til å utføre reporterjobben sin.

Fotografene på stedet står overfor en svært vanskelig oppgave. De fleste har ikke dekket væpnede konflikter eller andre hendelser med tilsvarende skadeomfang. Hva skal de filme? Hva blir for grotesk? Kan man intervjue sårete og åpenbart sjokkerte øyenvitner? Flere ganger oppstår det etiske diskusjoner mellom fotograf og reporter med intervjuobjektene som vitner.

Direkterapportering gir helt spesielle utfordringer. Man må ta beslutningene på sekundet. Et foreldrepar som har barn på Utøya ønsker å gi et intervju, men vet ikke om de klarer det. Reporter Yvonne Fondenes bestemmer seg for å løse det på følgende måte: «Jeg holder deg i hånden underveis i intervjuet, i det øyeblikk du kjenner at du ikke klarer det, trykker du meg hardt.»

Den korteste veien til Sundvollen er stengt på Sollihøgda. Heller ikke ambulanser får ta seg inn til Utøya. Men vi kjører rundt og kommer oss til hotellet på Sundvollen før midnatt. Der møter vi de første overlevende fra Utøya. Fondenes går inn til ungdommene alene, uten fotograf. Hun formidler at de må selv velge om de vil la seg intervjue og at hun ikke vil filme noen som ikke vil. Hun vil heller ikke intervjue noen som ikke har pårørende ved sin side.

Etter hvert kommer de likevel ut, en etter en og vil fortelle sin historie. Vi intervjuer altså ungdommer i sjokk og fortvilelse, unge mennesker i deres dypeste sorg. Det er fort gjort å trå feil. Vær varsom-plakaten sier eksplisitt at pressen skal være svært varsom i nettopp slike tilfeller. Per Edgar Kokkvold, generalsekretær i Norsk Presseforbund, sier på et tidlig tidspunkt: «Journalister på stedet i en dramatisk situasjon har forpliktelser. Det er ikke alltid opplagt at man må tviholde på de regler som gjelder under normale omstendigheter.»

Vår reporter som er på Sundvollen den første kvelden og snakker med de overlevende, melder hyppig tilbake og forankrer de avgjørelsene hun tar ute i felten. Enkelte av ungdommene blir vurdert som at de er for preget av situasjonen til at vi kan gjennomføre et intervju eller sende det. Ett intervju blir avbrutt og aldri sendt på luften.

En av dem som velger å snakke med oss er den 17 år gamle AUF'eren Sofie Tømmerås Lyshagen. Dette blir den aller første øyenvitnebeskrivelsene vi får av hva som skjedde på Utøya. Og Sofies historie er sjokkerende i all sin grusomhet: Hun og flere venner gjemte seg for drapsmannen. Men flere valgte å komme frem da Anders Behring Breivik sa han var politimann. Sofie så hvordan han kaldt og rolig avrettet vennene som kom frem fra sine skjulesteder. Sofie la på svøm, ble skutt etter, men ble til slutt reddet. Det var en grufull og uvirkelig skildring og vi ser at Sofie er sterkt berørt av det som har skjedd.

Vår reporter Yvonne Fondenes forteller: «Intervjuet med Sofie Tømmerås Lyshagen er det sterkeste jeg gjorde den første natten. Det var ikke gjort live, men live-on-tape. Hun hadde nettopp opplevet å se ti av venninnene sine drept. Etter at intervjuet var ferdig, forsikret jeg meg en gang til om at hun ville vi skulle sende det hun fortalte. Både hun og moren hennes var tydelige på at det var viktig at alle fikk vite hva som hadde skjedd på øya. I ettertid har jeg også vært i kontakt med samtlige av dem jeg intervjuet for å høre om hva de tenker i ettertid. De har alle svart at de er glade for at de der og da fortalte historien sin.»

***Jan Ove Årsæther** (40) er nyhetsredaktør i TV 2 Nyhetene. Han har erfaring som journalist fra Sunnmørsposten, Møre-Nytt, Aftenposten, Dagens Næringsliv og en rekke redaksjoner i TV 2. Årsæther har vært nyhetsredaktør i TV 2 siden 2006. Han fikk i 2000 og 2003 Skup-diplom for kritisk og undersøkende journalistikk. Jan Ove Årsæther har ansvaret for all nyhetsproduksjon i mediehuset TV 2.*
***TV 2 Gruppen AS** eies av Egmont og er Norges største kommersielle kanal. TV 2 har ca 850 ansatte og har hovedkontoret i Bergen. TV 2 sender ni daglige nyhetssendinger på TV 2 med 21 Nyhetene som sin viktigste sending. I tillegg kommer TV 2 Nyhetskanalen som sender nyheter kontinuerlig hele døgnet. Mediehuset TV 2 oppnådde i 2011 en omsetning på 3.197 milliarder kroner, det høyeste i selskapets historie.*

I dagene som fulgte jobbet flere reportere utelukkende med å få kontakt med overlevende og pårørende for bedre å kunne informere seerne om hva som hadde skjedd på Utøya den historiske fredagen. Vi tok direkte kontakt med overlevende som vi visste ikke hadde mistet søsken og nære slektninger. Når det gjaldt pårørende til ungdommer som vi visste var omkommet, tok vi kontakt via andreperson, herunder advokat, venner av familien eller andre. I skrivende stund har vi fortsatt ikke opplysninger om at intervjuobjekter angrer på intervjuer som ble publisert på TV 2 og vi tror at vi har snakket med samtlige.

TV 2s lokaler i Oslo blir frigitt i 22-tiden og vi flytter inn igjen i våre faste redaksjonslokaler. Vi som står på desken får tilgang til våre vanlige servere. Svært dramatiske

bilder har etter hvert kommet inn. Bildene, som blant annet er tatt av frilansere i Utvika, er rystende i all sin grufullhet. Bildene viser døde ungdommer, ungdommer med store skader og traumatiserte barn som uttrykker sorgen sin. Vi ønsket ikke å vise nærbilder av mennesker i sjokk, og vi besluttet å ikke vise nærbilder av døde ungdommer. Derimot viste vi ungdommer som åpenbart var sårbare, gråtende og nesten nakne. Et bildestrekk vi publiserte viste reaksjonene til et par av ungdommene i det de åpenbart får et dødsbudskap eller mer sannsynlig; de ser en av sine drepte venner liggende på kaien. Dette svært sterke bildestrekket bestemmer vi på et tidspunkt ikke lenger å bruke i sendingene våre.

TV 2 mottok noen reaksjoner på bildebruken den første tiden. Det er spesielt de nevnte bildene av ungdommene som nylig er ankommet stranda fra Utøya, samt bilder av en hardt skadet, men ikke identifiserbar kvinne ved regjeringskvartalet. I to tilfeller opplevde vi at bilder vi hadde bestemt ikke skulle brukes, likevel ble publisert på en av våre plattformer. Rutinene var ikke gode nok og informasjonen nådde ikke ut til samtlige vaktsjefer i alle flater. I det ene tilfellet ble bildebruken innklaget for PFU, men medførte ikke fellelse. Våre egne grenser var altså satt enda strengere enn gjeldende presseetikk.

Et annet etisk dilemma som raskt oppstod var bruken av bilder av ungdommen før angrepet skjedde. Vi hadde nemlig hatt et team på plass på Utøya de siste tre dagene før terroraksjonen. Dermed satt vi på en stor mengde bilder og intervjuer med ungdommer som senere ble drept. Vi visste ikke på dette tidlige tidspunktet hvilke av ungdommene på bildene som var i live, og hvem som var blant de drepte. Dermed valgte vi å ikke bruke disse bildene i den første fasen. Først noen dager senere ble disse opptakene publisert. Et eksempel er da Bano Rashid skulle gravlegges. Reporter Finn Ove Hågensen var på Utøya i forbindelse med Gro Harlem Brundtlands besøk og han intervjuet Bano tidligere på dagen 22. juli. Da vi tok kontakt via advokat, insisterte familien på at vi skulle lage en sak basert på intervjuet. Familien ønsket at det var nettopp slik Bano skulle bli husket. Da Arbeiderpartiet ville lukke begravelsen til Bano for pressen protesterte foreldrene: – TV 2 må være her, sa de. Intervjuet vårt med Bano ble også vist på en minnestund etter begravelsen.

Hva så med dem som ikke er ansatt hos oss, men som likevel sørger for viktig videodokumentasjon? Ikke lenge etter eksplosjonen i regjeringskvartalet, og skytingen på Utøya, fikk vi tilgang til bilder tatt av ulike frilansfotografer. Dette var bilder som usladdet viste grusomheten. Det var en kaotisk situasjon for alle, tiden var knapp og det var et behov for dokumentasjon som kunne gi et bilde av det som hadde skjedd. En av frilansfotografene som tidlig var til stede ved Utøya, ivret for å nærme seg åstedet, mens situasjonen ennå var uklar. Han fikk beskjed om å holde avstand til vi visste mer om hva som foregikk.

Vi må spørre oss selv: Hva visste vi egentlig om omstendighetene rundt bildene vi fikk inn som var tatt av andre? Var vi flinke nok til å gi beskjed til frilansfotografer om hva som er god presseskikk i slike situasjoner? Et stort antall frilansere var i arbeid der ute og vi manglet fullstendig kontroll med hvordan de oppførte seg på jobb for TV 2. TV 2 erkjenner et ansvar for eksterne medarbeidere som har avtalt at de skal levere innhold til oss. Vi har i ettertid gått gjennom enkelte saker og vi ser at noen frilansere har opptrådt på en mindre avdempet måte enn hva vi selv ville ha gjort. Vi vil vektlegge bedre opplæring og oppfølgning av våre frilansere for ettertiden.

Det er ved slike hendelser avgjørende å unngå feilaktige spekulasjoner om årsak og gjerningspersoner. Vår egen gjennomgang av det publiserte materialet viser

at vi spekulerer lite i hvem som kan stå bak og vår politiske redaktør Stein Kåre Kristiansen presiserer fra studio gjennom ettermiddagen at det er alt for tidlig å antyde hvem som står bak. Vi intervjuer imidlertid flere eksperter som snakker om Al Qaida og det norske engasjementet i Libya som mulige årsaksforhold.

Vi siterer videre BBC og New York Times på spekulasjoner rundt både Mullah Krekar og tre personer som angivelig er pågrepet på Gardermoen. Dette skulle vi ikke gjort, selv om dette er medier vi normalt stoler på. I dette tilfellet skulle vi stolt mer på oss selv. Vår gjennomgang viser at riktignok var tre personer pågrepet på hovedflyplassen, men dette skjedde ett år tidligere. BBC hadde av en uforståelig grunn rett og slett publiserte en ett år gammel sak. I ettertid har vi stilt oss spørsmål om hvorfor vi i det hele tatt trodde at BBC og New York Times, som på dette tidspunkt ikke hadde en eneste reporter på norsk jord, skulle ha bedre kjennskap til disse hendelsene enn oss?

Omfanget og alvoret i det som skjedde var så enormt at det ble tidlig klart for oss at vi skulle identifisere gjerningsmannen så snart vi visste hvem han var. En viktig grunn til denne beslutningen var at vi ønsket å unngå ytterligere spekulasjoner om hvem som kunne stå bak, samt redusere faren for konspirasjonsteorier og påfølgende reaksjoner overfor uskyldige grupperinger i det norske samfunnet, herunder muslimer i særdeleshet. Allerede før klokken 21 begynte tipsene å strømme inn på hvem som var gjerningsmannen. Det kom blant annet flere tips på samme, navngitte person. Navnet ble sjekket svært nøye med flere andre kilder før publisering. Bilde og navn ble publisert klokken 00:24 på nettet først sladdet (fordi en av kildene var svært usikker på ett av bildene) og deretter klokken 01:43 usladdet. Sky News, VG Nett og Nyhetskanalen var først ute med identifisering. Underveis gikk jeg noen runder med sjefredaktøren. Dette var ikke en sak der man bragte feil navn. I alle fall ikke uten å bli husket for det resten av karrieren.

Det var viktig å identifisere Anders Behring Breivik av flere grunner. Han hadde utført handlingen alene, han var etnisk norsk, var ukjent for politiet og etterretningstjenesten, og han hadde ikke tidligere vært straffedømt. Dette ga seerne og nettleserne viktig informasjon om at angrepet ikke var gjennomført av en gruppe eller av en enkeltperson som politiet hadde god kjennskap til.

Da det ble klart hvem som var gjerningsmann, begynte også jakten på bilder og informasjon som bedre kunne beskrive hvem denne personen var. De første bildene fant vi på Facebook. Dette var bilder som gjerningsmannen nylig hadde lagt ut og dermed, må vi anta, at dette var en del av hans propagandaplan for mediedekningen av terroren. Det var altså snakk om posørbilder som skulle gi folk det inntrykk av Breivik som han selv ønsket å formidle. Bildene som ble publisert var et foto som viser ham i vanlige klær, samt bilder hvor Breivik poserer blant annet i frimurerpåkledning. Først da han skulle møte i tingretten for fengslingsmøte, fikk TV 2 egne bilder av en arrestert gjerningsmann. Vi besluttet da å utelukkende bruke bilder tatt av gjerningsmannen i politiets varetekt, fremfor å bruke de bildene han selv ønsket. Men helt klarte vi ikke å etterkomme denne beskjeden til fulle og vi hadde noen få episoder hvor hans egne bilder likevel ble brukt.

Klokken er nå to på natten. Informasjon vi sitter på tyder på at antallet døde på Utøya er langt høyere enn de ni som politiet opererer med. Dette videreformidler vi til våre seere, men vi slår det ikke fast med all vår nyhetskraft. For hvilket tall skulle vi bruke? Noen hjelpearbeidere snakket om minst tretti. Andre vitner igjen insisterte på at det var over 60. En politikilde mente det nok var mer enn 100. I ettertid ser jeg at vi burde understreket usikkerheten om antallet omkomne enda tydeligere.

Men denne natten sender jeg en epost til de øvrige redaktørene og direktørene i TV 2 og skriver at lørdag morgen kommer Norge til å våkne opp til et sjokk. Det er bare å rydde sendeskjemaet de neste dagene.

Når klokken passerer tre går jeg så ut i gaten. Aldri har jeg sett Oslo så taus en fredagsnatt. Hvor ofte er det måkeskrikene som dominerer på denne tiden av døgnet? Jeg møter ikke en eneste sjel på veien til hotellet. Jeg går ut på balkongen og ser utover byen med en blanding av skam og fortvilelse. Skam over at vi som nasjon har fostret en slik ekstrem og nådeløs brutalitet. Fortvilelse over at de regelrette henrettelsene hadde skjedd. Hvilken frykt må de ikke ha følt? I samme øyeblikk kommer smsvarselet: Minst 80 drept på Utøya. Også dette tallet viste seg senere å være feil, noe som dokumenterer hvor uoversiktlig situasjonen var.

Til tross for forhåndsvarslene om at tallet var høyt, var jeg overhodet ikke emosjonelt forberedt. Jeg tror knapt tallet og bryter ut i gråt, ringer min kone, gir deretter opp planen om sove et par timer og går etter hvert tilbake på jobb. På dette tidspunkt har vi sendt sammenhengende i over 13 timer. Sendingene går nå fra Bergen og det er ikke så mye jeg får gjort, utover å planlegge lørdagen. Sjokkets dag. Enhver riksdekkende nyhetsredaksjon i hele verden vil sende sine team til Norge. *The Utoya-shooting* vil være på alles lepper i ukesvis fremover.

Denne første natten ble det også klart at Breivik hadde etterlatt seg et obskurt testamente. Bare timer før bomben gikk av i Oslo sendte Breivik en 1500-siders tekstsamling, i media omtalt som et manifest, til en rekke e-post-adresser. Dokumentets tittel var *2083 – A European Declaration of Independence.* Manifestets grunnideologi er bygget på konspirasjonsteorien om det såkalte Eurabia, der det hevdes at Europas politikere står i ledtog med islamister for å «invadere» Europa med innvandrere, slik at de etter noen generasjoner vil utgjøre et flertall i befolkningen. Lørdag publiserer vi den første saken som uttrykkelig siterer fra Anders Behring Breiviks manifest. Det var viktig for oss å forsøke å tegne et bilde av motivet bak handlingen. Vi ønsket å begynne søket etter svaret på hvorfor en ung mann først velger å sprenge regjeringskvartalet, for så regelrett å henrette over 60 uskyldige ungdommer på Utøya.

Lørdagen startet også arbeidet med å kartlegge ofrene for terroren. Jeg besluttet at vi ikke skulle identifisere noen mot de pårørendes vilje, selv om enkelte konkurrenter ville være før oss med navngivningen. Det var ikke et kappløp vi skulle delta i. Vi mente at dette var det offisielle Norges oppgave og på TV 2 Nyhetene publiserte vi navn etter hvert som politiet offentliggjorde dem. Alle navn ble lest opp av programlederen i den sendingen som gikk på luften umiddelbart etter offentliggjørelsen. De fleste navn ble knyttet opp mot bilder. Der hvor bilder manglet, ble en rose symbolet på den drepte.

De navnene som ble publisert før politiet kunngjorde dem, var enten gitt av pårørende selv, eller de kom frem gjennom andre offentlige kanaler, blant annet i statsminister Jens Stoltenbergs tale i Oslo domkirke.

Vi fikk stadig nye opplysninger om hvordan gjerningsmannen hadde operert på Utøya. Det ble en kontinuerlig vurdering hvilke opplysninger vi skulle offentliggjøre, og hva som burde holdes tilbake. I en direkterapport formidlet vi detaljer om skuddskadene ungdommene var påført og at dette gjorde identifiseringsarbeidet vanskelig. Det var på dette tidspunkt ikke kjent at flere av ofrene var vanskelige å identifisere. Vår direkterapport medførte en svært sterk reaksjon fra en av de pårørende. I vår evaluering tar vi selvkritikk for dette. Vi skulle ikke på dette tidspunkt vært så detaljerte om skadene ofrene var påført. Vi har beklaget dette overfor den på-

rørende. Vedkommende ble heller ikke umiddelbart satt videre til meg, selv om han ba eksplisitt om dette den aktuelle kvelden, noe vi også har beklaget.

Den nasjonale sorgen slår så inn for fullt og tar gradvis over for det voldsomme sjokket. Sorgen visualiseres for en hel verden gjennom rosehavet som sakte bygger seg opp foran Oslo domkirke. Samtidig plikter vi også å stille de kritiske spørsmålene. En av våre viktigste oppgaver er å bidra til at en stat klarer å ta vare på sine innbyggere og forhindre at noe lignende kan skje igjen. Men i denne saken drøyde det lenge før norsk presse begynte å stille de kritiske spørsmålene.

- Kunne vi beskyttet våre ungdommer bedre?
- Hvorfor hadde ikke PST oppdaget Anders Behring Breivik?
- Hvorfor tok det så lang tid for politiet å komme seg ut på Utøya?
- Hvorfor var NRK i helikopter over Utøya før politiet?
- Hvorfor kjørte politiets Delta-gruppe en omvei for å legge ut i en liten gummibåt som åpenbart ikke var det riktige valget når det ligger flere titalls andre og større båter langt nærmere Utøya?

Våre utenlandske kolleger var overrasket over at kritikken i norske medier kom så sent. I våre nærmeste naboland har kritikken mot de ansvarlige fortsatt vært langt skarpere enn det vi har sett i norske medier. Kanskje spesielt i Danmark har kritikken vært knallhard. Forklaringen ligger nok i at vi norske journalister har følt brutaliteten og de groteske handlingene langt sterkere på kroppen. Og med tanke på at formålet med den kritiske journalistikken først og fremst er å forbedre systemene, var ikke tidspunktet for kritiske spørsmål avgjørende. Vi bestemte oss for at kritikken ikke måtte ramme enkeltpersoner. Det ville være en urettferdig og ekstrem byrde for den enkelte. Derfor måtte all kritikk være mot systemer, samfunn og etater, ikke mot enkeltindivider. Etter hvert har kritikken økt i styrke, men de første dagene var det få eller ingen i norsk presse som stilte de kritiske spørsmålene.

22. juli og dagene etterpå ble den mest krevende hendelsen TV 2 Nyhetene har møtt siden oppstarten i 1992. De ansatte sov lite og spiste knapt. Jeg snakket underveis med flere slitne ansatte og ville sende dem hjem. Men ingen syntes det var en god idé. De ville være på jobb. Bearbeide sterke inntrykk og sorg gjennom å jobbe, intervjue kilder, forstå det som skjedde, diskutere med gode kolleger som hadde opplevet det samme. Alle i TV 2 har i etterkant av Oslo-bomben og Utøya-skytingen fått tilbud om oppfølging hos psykolog. Bomben smalt på det tidspunkt vi nok har flest vikarer på jobb. Mange av dem hadde på det tidspunkt sin første sommerjobb. Totalt sett har cirka 60 personer har vært innom psykologene vi knyttet til oss for å bearbeide sine opplevelser. Mange har senere også bedt om oppfølgingssamtaler. De ansatte har sagt seg fornøyd med behandlingen og oppfølgingen de fikk av TV 2, men vi ser selv at vi sviktet på et punkt. Det ble ikke sendt sikkerhetsutstyr med medarbeiderne som jobbet i regjeringskvartalet og ved Utøya, til tross for at vi burde vite at terroraksjoner ofte skjer i flere omganger.

Vår redaksjon er ikke ukjent med å dekke katastrofer og brutaliteter. Men selv for våre mest erfarne reportere og redaksjonsledere ble det som skjedde den tøffeste oppgaven de noen gang hadde blitt stilt overfor. Selv de mest garvede av våre reportere, som har opplevd terror på nært hold tidligere, tok til tårene mellom rapportene på luften. Årsaken er enkel: Det har aldri kommet så nært, så tett på som nå.

Den brutale hendelsen har gitt oss ny erfaring og kunnskap. Forhåpentligvis vil vi aldri få bruk for den på norsk jord igjen.

EXTRAUTGAVE
VG
TATT!
MISTENKT:
Anders Behring Breivik
UTØYA: En skadet person får hjelp.
Anders Behring Breivik (32) misten
bomben og Utøya-drapene

22. juli 2011 av Hanne Skartveit,
politisk redaktør i VG

Midt i dramaet: Dette er VG på sitt aller beste

Hjemmefronten grunnla VG etter krigen. Avisen er bygget på kampen mot ekstremisme og totalitært tankegods. Fredag 22. juli 2011 ble vi bombet ut av VG-huset. Aldri har det vært viktigere å få gitt ut avis.

Det var siste arbeidsdag før ferien. Jeg hadde nettopp levert min lørdagskommentar, om surrogati. Inne på redaktørkollega Grete Ruuds kontor oppsummerte vi sommerens dårligst bemannede uke. Vi var fornøyde, avisene hadde vært gode.

Et bilde falt ned fra veggen og knuste rett foran oss. Det er det jeg husker best fra selve eksplosjonen. Jeg gikk inn på et nabokontor som vender ut mot Akersgaten, og så at hele fronten til VG var blåst inn. Jeg hadde altså stått bare noen meter unna der glasset hadde rast inn. Overbevist om at det var VG som var målet for bomben, gikk jeg mot nødutgangen.

Vi strømmet ned sirkeltrappene, mens brannalarmen ulte og røyklukten steg opp mot oss. Jeg fikk opp bildene fra 9/11. Ville bygningen rase over oss? Jeg så ingen panikk hos noen. Alt gikk rolig for seg.

Vi ble tvunget til å gå ut på baksiden av VG-huset. Knust glass falt fortsatt ned i fronten av bygget. Utenfor løp mennesker vekk fra regjeringskvartalet, mens vi gikk motsatt vei, inn mot katastrofens sentrum. Journalister er slik – vi oppsøker dramaene som andre flykter fra.

Da jeg rundet hjørnet inn i Akersgaten, trodde jeg fortsatt at det var VG som var målet for bomben. Jeg henvendte meg til en politimann, presenterte meg, og fortalte at jeg var øverste ansvarlige i VG denne dagen. Trengte han noe, kunne han si fra. Han så knapt på meg.

***Hanne Skartveit** er politisk redaktør i VG. Hun har arbeidet i avisen siden 1991, først i politisk redaksjon, deretter i kommentaravdelingen, før hun ble politisk redaktør i 2009. Hanne Skartveit er cand. jur. fra Universitetet i Oslo og Master of International Public Policy (MIPP). Hun er hedret som Årets meningsbærer av Oslo Redaktørforening. Tildelt Riksmålsforbundets Gullpenn 2012.*

Først da jeg kom lenger inn i gaten, forsto jeg at situasjonen var enda mer dramatisk enn jeg først hadde trodd. Foran det utbombede regjeringskvartalet konstaterte jeg at terroren hadde kommet til Norge. Det var som en bekreftelse på noe jeg hadde ant at ville skje. Uforståelig, men likevel forutsigbart.

VGs ansatte samlet seg på baksiden av VG-huset. Jeg gikk tilbake til dem. Vi måtte finne et sted å være. Svaret ga seg selv: Schibsteds lokaler, rett over gaten. Jeg ba en kollega om å sende mail til alle-i-vg om at vi skulle møtes der. Folk strømmet til.

Vi samlet oss i det store møterommet. Var noen av våre folk skadet? Noen som savnet kolleger? En rundspørring var oppmuntrende. Alle våre så ut til å være i sikkerhet. Neste spørsmål ble: Hvilke farer kunne vi utsette folk for nå? Hva med fotografene som fortsatt var i bombeområdet? Kunne det komme flere bomber? Vi kalte fotografene tilbake til Schibsted, i første omgang.

Nå kunne vi begynne å planlegge morgendagens avis. Fotografer og nyhetsjournalister på både nett og papir var i gang allerede. De hadde begynt å jobbe i det øyeblikket de var ute på gaten etter eksplosjonen. Francis Lundh, frontsjef på VG Nett denne dagen, hadde koblet seg opp til nettet fra fortauet utenfor Stopp Pressen, VG-husets egen pub.

Bomben hadde eksplodert klokken 15.26. Klokken 15.34 sendte Francis ut den første saken: «Eksplosjon i Oslo sentrum». Fra første stund var det journalistiske oppdraget markert. Vi var rett nok bombet ut av redaksjonen. Men VG var ledende i dekningen av eksplosjonen.

Appell: *Hanne Skartveit snakker til de VG-ansatte i Schibsted-huset etter at de måtte forlate VGs eget bygg.*

Vi organiserte nyhetsarbeidet. Nyhetslederne sendte reportere ut i felten. De stillferdige Schibsted-lokalene var endret til en nyhetsredaksjon.

Men vi manglet skriveredskap. Alt sto igjen i VG-bygget som nå var stengt. Vi fikk en åpning. En og en fikk gå inn og hente ut PCer og ladere.

Da var det verre med desken.

Det ble tidlig klart at det var den tekniske produksjonen av avisen som var den største utfordringen. Alt vi trengte for å lage avissidene, var igjen inne i avishuset. Produksjonsredaktør Grete Ruud var tydelig fra første øyeblikk: Dette skal vi få til. IT-folk, både fra VG og fra Schibsted, kom til, noen hjemmefra, andre fra ferietur. Sammen med VGs egne deskfolk, lette de etter mulige tekniske løsninger for å få VG i trykken.

Vi visste at Aftenposten fortsatt jobbet fra sine lokaler. Jeg ringte sjefredaktør Hilde Haugsgjerd og spurte om vi kunne få produsere avis derfra. Det var greit for henne, bare vi hadde med våre egne pc'er. Dermed hadde vi en backup-løsning.

Det så ut til at vi kunne lykkes med å produsere avisen fra Schibsted. Optimismen spredte seg. Så – ny melding: Vi kunne få komme tilbake til VG.

Før vi gikk ut på gaten igjen, samlet jeg alle for å sette noen rammer. Det var viktig for meg å understreke at de som ikke ønsket å gå inn i VG-huset, kunne la være. Vi hadde vært gjennom dramatiske hendelser de siste timene. Folk reagerer forskjellig. Ingen måtte føle seg presset til å gjøre noe de opplevde som ubehagelig.

Jeg fortalte også at jeg hadde bedt personalavdelingen skaffe oss en psykolog, som ville komme i løpet av kvelden. Vi planla et møte i VG-kantinen, der folk kunne snakke med hverandre, og med kriseterapeuten, og der de kunne få mat.

Avslutningsvis holdt jeg en improvisert appell, stående i trappeavsatsen. Jeg var ikke klar over da, at dette ble filmet. Filmklippet hjelper meg å få det ordrett:

– Så de av oss som vil lage avis, må bare lage en god og skikkelig avis til i morgen. Dette er en veldig spesiell dag å lage avis på. Vi må bare sørge for at det blir en ordentlig fin avis i morgen, som reflekterer det alvorlige som har skjedd her i Oslo i dag.

Folk gikk ut fra Schibsted. Men utenfor VG var det brått og uventet stopp. Politiet her hadde ikke hørt noe om at VG var åpent igjen. Det var en misforståelse.

Det var mens jeg sto på fortauet og utvekslet telefonnummer med politimannen som holdt vakt, at beskjeden om Utøya kom.

- Du skal få snakke med sjefen min, sa en av journalistene våre til den som ringte, og sendte mobiltelefonen sin videre til meg.

Blåst inn: *Hele fronten på VG-huset i Akersgaten ble blåst inn av eksplosjonen. Til høyre i bildet går VGs Espen Olsen Langfeldt.*

En ung gutt i andre enden fortalte at det var skyting på Utøya. At øya var full av folk, og at politiet var på vei. I ettertid har jeg fått vite at han var en ung AUFer, som sto på landsiden ved Utøya, og hørte og så det som skjedde.

Dramaet i Oslo sentrum ble brått underordnet. Jeg har selv vært mye på Utøya som ung jente. Jeg vet hvordan det er der. Hvor tett det er. Hvor få steder det er å gjemme seg. Det jeg nå hadde hørt, var uvirkelig.

Det åpnet seg et mørkt rom. Hva sto vi egentlig ovenfor? Hva slags fiende var dette? Hvis de kunne skyte og drepe uskyldige ungdommer på Utøya! Hva var det neste? Hva skjedde med landet vårt akkurat nå? Det var ikke til å fatte: En massemorder var i ferd med å massakrere ungdommer på en øy i Tyrifjorden.

Nyhetslederne sendte nye team ut, denne gangen mot Utøya. Vi andre gikk tilbake til Schibsted, for å fortsette arbeidet derfra. Men vi fikk ikke arbeidsro lenge. Brått var politiet der igjen, bevæpnet, og i fullt beskyttelsesutstyr. Denne gangen for å beordre oss ut av Schibsted-lokalene også. Det var mistanke om at det kunne være flere bomber i Oslo sentrum. Vi ble evakuert for andre gang denne dagen.

Hvor skulle vi gå? Det var avgjørende å holde redaksjonen samlet. Hvis vi splittet opp nå, ville det bli vanskelig å komme sammen igjen. Politiet hadde sagt at alle evakuerte skulle samles på Akershus festning. Men der ville det bli krevende å lage avis. Aftenposten var utelukket, fordi politiet nå også hadde stengt av hele området rundt Oslo S.

Mitt valg falt på Hambro. Denne vanligvis så fredelige kafeen rundt hjørnet hvor jeg ofte spiser lunsj med kilder. Dit kunne vi dra. Jeg ropte ut, og ordet gikk fra munn til munn. Der var det stengt, selvfølgelig.

Mens vi sto og ventet på at alle samlet seg, sendte jeg kollega Anders Giæver rundt hjørnet, for å undersøke om de hadde rom til oss på Hotel Bristol. Han fikk beskjed om å leie så mange suiter han kunne få tak i.

På hotell: *Svein Kjølberg sitter på sengen og skriver, i et soverom i en suite på Hotel Bristol.*

På hotell: *Morten Hegseth skriver, mens Marius Tetlie leder nyhetsarbeidet fra hotellsuiten.*

Disse minuttene, da vi sto utenfor Hambro og ventet, var tunge. Jeg hadde ansvaret. Vi sto ubeskyttet. Oslo var folketomt. Den som ikke måtte være her, hadde selvfølgelig kommet seg unna. For første gang denne ettermiddagen var jeg bevisst min egen redsel – et kort øyeblikk. Før jeg skjøv den bort, og igjen tenkte avis.

Anders kom tilbake. Han hadde fått rom til oss. Vi rundet hjørnet og kom inn i den svale resepsjonen på Hotel Bristol. Vi leide seks suiter, tre i 6. etasje, og tre i 7. etasje. Redaksjonsledelsen fikk rommet innerst i gangen oppe. Gruppene og avdelingene fikk tildelt de andre suitene.

Det var journalister overalt. Noen satt på senger og skrev, andre lå på magen i korridorene, mens de intervjuet kilder over telefon. Fotografer behandlet bilder på PCene. Nyhetsledere redigerte stoff. Kirsten Bolstad, fra personalavdelingen, skaffet mat. Det var spent og intenst. Da er det lett å glemme å spise. Alle måtte få i seg mat. De trengte kreftene – dette ville bli en lang natt.

Produksjonen var fortsatt vanskelig. Grete Ruud og hennes folk hadde jobbet hele ettermiddagen for å finne en vei. Løsningen utkrystalliserte seg samtidig som vi hadde kveldens første samlede telefonmøte med ledergruppen i VG; Grete og jeg på Hotel Bristol, de andre spredt rundt omkring i Norge og verden for øvrig.

I hviskende samtaler med Grete, fortalte VGs og Schibsteds IT-sjefer at de mente de kunne klare å hente ut avismaler og annet produksjonsverktøy fra VGs maskiner i Akersgaten – ved å gå inn gjennom kablene mellom VG og trykkeriet i Nydalen. Det vanlige er å sende VGs avissider fra Akersgaten til Nydalen. Nå ville de prøve å snu datastrømmen.

Grete meldte seg ut av telefonmøtet med ledergruppen, og begynte å organisere avreise for VG-desken til Nydalen.

Men desk – og produksjonsgjengen manglet fortsatt PCer.

Også det løste seg. En av VGs mest garvede utenriksreportere, Jon Magnus, hadde gjennom hele ettermiddagen nektet å forlate VG. Sammen med noen av

VG Nett-reporterne hadde han sittet inne i VG-huset og jobbet, på tross av at huset var evakuert. Nå kom han til Hotel Bristol, med armene fulle av PCer.

Dermed dro desklaget og teknikerne opp til Nydalen, lastet opp med utstyr. Da de kom opp dit, fant de mer utstyr de kunne bruke. Det de manglet nå, som ekstra skjermer og tastaturer, dro de ut og kjøpte.

På Hotel Bristol gikk jeg rundt, mens folk jobbet. Jeg så alvoret som preget dem. Et alvor som ble holdt på avstand og tatt inn, samtidig. Profesjonell distanse, kombinert med medfølelse og varme. Imponerende journalistisk arbeid, i en situasjon som krevde mye av hver enkelt, både profesjonelt og menneskelig.

På gaten: *VG i avisstativene, på tross av alt.*

Vi kom i havn. Deskgjengen i Nydalen fikk til det fantastiske. De fikk tak i avissidene. Sidene de utformet, er historiske. Avisen kom ut dagen etter. Det er min påstand at VG hadde den beste dekningen av alle aviser denne dagen. Helt subjektivt, selvsagt. Men jeg mener det er sant.

Jeg er stolt av det vi fikk til denne kvelden og natten. Dette var VG på sitt beste. Kreativitet. Improvisasjon. Samarbeid. Folk hadde strømmet til gjennom hele kvelden. Alle ga alt, på klassisk VG-vis. Samtidig passet de på hverandre.

Og de ble passet på. Gjennom hele kvelden og natten på Hotel Bristol satt krisepsykologen i en trappeavsats nederst i korridoren. Han gjorde ikke mye ut av seg. Men folk visste at han var der. Noen trengte det.

For andre var det nyttig at han hadde vært der, og sett oss, når de senere skulle snakke med ham om det de hadde opplevd. Alle ansatte som hadde vært på jobb 22. juli, måtte ha en obligatorisk samtale med krisepsykologen. Også andre ansatte som hadde behov for det, fikk tilbud om dette. De som ønsket det, fikk oppfølgingssamtaler utover høsten og vinteren.

Så hvilke lærdommer kan vi trekke av våre erfaringer 22. juli?

- Noen av dem er rent praktiske. Vi trenger bedre reserveløsninger utenfor huset, både for produksjon av avisen, og for den digitale publiseringen. Når vi tross alt klarte å publisere VG på alle plattformer 22. juli, skyldes det mye flaks. Hadde strømmen gått i VG-huset, kunne ikke en gang våre beste IT-folk reddet oss.
- Vi må ha pårørendelister lett tilgjengelig. Vi trengte ikke det denne gangen. Men ledere i departementer som mistet noen av sine ansatte, lærte på verste måte at de er hjelpeløse når de har mistet en kollega, og ikke vet hvem de skal varsle.
- I VG har vi vært flinke til å øve på evakuering. I kriser gjør folk det de har trent på. Når evakueringen gikk så enkelt som den gjorde i VG rett etter at bomben smalt, skyldes det også at vi har hatt jevnlige brannøvelser. Jeg skal aldri mer stønne over å måtte avbryte arbeidet når brannklokken ringer.
- For egen del har jeg også gjort meg noen refleksjoner om beredskapsplaner. Selvfølgelig må bedrifter ha beredskapsplaner. Men planene må ikke være så detaljerte og trange at de stenger for improvisasjon. Ingen beredskapsplan kunne ført oss til

Hotel Bristol 22. juli. Alle detaljerte slagplaner bygges opp for å utkjempe forrige krig. Neste krise blir alltid noe annet.

US Marines, antagelig verdens beste soldatgruppe, har som sitt uoffisielle slagord: Improvise. Adapt. And overcome. På norsk: Improviser. Tilpass deg. Overvinn.

Det var det vi gjorde i VG 22. juli. Det må være rom for improvisasjon, også når vi planlegger. Planer og rutiner må være åpne. Hvis svaret på hva vi skal gjøre, er fastsatt, er det ikke sikkert vi tenker fritt nok.

Det er heller ikke alt man kan trene på. Hvis noe er for sterkt drillet inn, kan det stenge for fornuften. En historie fra en skogbrann i California illustrerer dette:

Brannmennene var drillet i at de aldri, noensinne, måtte slippe utstyret sitt. Dette hadde de trent på, gang etter gang. I en særlig aggressiv skogbrann forsto sjefen deres at nå sto det om livet til alle brannmennene hans. De måtte vekk fra brannen.

Hjemmefrontens avis lot seg ikke stanse. Vi gjorde jobben vår, også i timene etter at vi ble bombet ut av avishuset vårt. Vi fortalte hva som skjedde. Også når vi selv var en del av historien.

– Drop your gear – slipp utstyret, ropte han, igjen og igjen. Ingen hørte på ham. De klarte ikke å bryte med det de hadde lært. Det var krise, og de gjorde det de var trent til. De tviholdt på det tunge utstyret sitt. Det kostet brannmennene livet.

Utfordringen er å vite hva vi må øve på, og hva vi må planlegge for. Mange bruker mye krefter på å lage detaljerte planer, sette i verk nye tiltak, og sende ut fyldige skjemaer. Det er ikke sikkert alle planene, tiltakene og skjemaene tjener den hensikten de er ment å tjene. Noen av dem kan tvert om virke mot sin hensikt – også når det er krise.

Etter 22. juli har vi skrudd opp sikkerhetsnivået i VG. Det var nødvendig. Det måtte komme etter at terroren rammet oss. Men vi må fortsatt være nøkterne. En avis skal aldri være et fort. De som kommer på besøk til oss, skal føle seg velkomne. Det er bedre å være fornuftig enn å være for forsiktig.

Vår historie om 22. juli handler om alt vi fikk til. Jeg har tenkt mye på hvordan historien vår hadde sett ut dersom det hadde vært en av våre som lå der ute på fortauet. Om det hadde vært noen av våre kolleger som hadde vært hardt skadet, eller drept. For mange av våre folk sto det bokstavelig talt bare om noen meter. Alle havnet på rett side av den tynne linjen som skiller liv og død.

Jeg er uendelig takknemlig for at det gikk slik. Og jeg kjenner en stor sorg over alle dem som ikke slapp unna.

Det preger meg. Og det preger andre i VG-huset. Dermed preger det uvegerlig også det videre arbeidet med Anders Behring Breiviks terror. Aldri har journalistikken kjentes mer meningsfull enn i timene, dagene og månedene etter at bomben eksploderte i Oslo sentrum 22. juli 2011.

Hjemmefrontens avis lot seg ikke stanse av en voldelig ekstremist. Vi gjorde jobben vår, også i timene etter at vi ble bombet ut av huset vårt. Vi møtte de mest tragiske og dramatiske hendelsene i vår levetid ved å gjøre det vi skal gjøre: Fortelle hva som skjer. Også når vi selv er en del av historien.

Knapt to uker etter 22. juli, var jeg på ferie i Frankrike. Da kom lyden av eksplosjonen tilbake til meg. Helt overraskende. Jeg var på en lang biltur i fjellene. Det var vakker utsikt, vi snakket lite. Med ett hørte jeg eksplosjonen for mitt indre øre. Først da forsto jeg at lyden av bomben som sprengte regjeringskvartalet, hadde vært borte. Nå kunne jeg fremkalle øyeblikket igjen. 22. juli ble mer virkelig. Mitt bilde av det som hadde skjedd, ble tydeligere. En brikke hadde falt på plass.

22. juli 2011 av Kalle Lisberg,
sjefredaktør og administrerende direktør i P4

Sorgen åpnet eteren for lytterne

Djevelen varsler aldri sin ankomst. Når det smeller er vi aldri godt nok forberedt. En hyggelig trafikksending på en deilig fredag ettermiddag i juli, blir til en rapport om blod og død, hat og frykt.

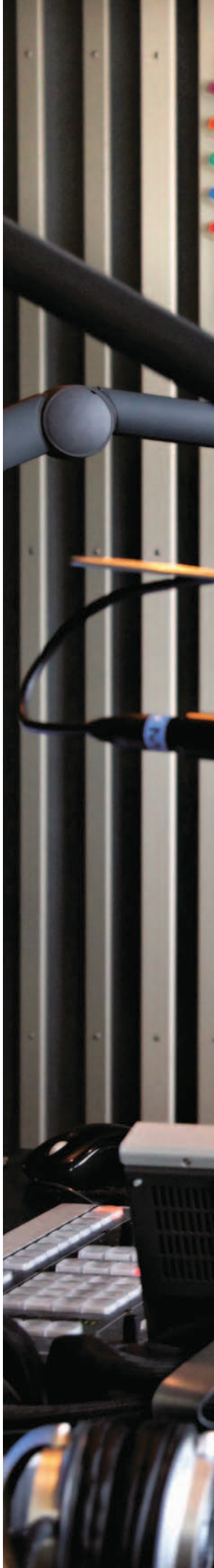
Det smeller klokken 15:23 denne fredagen i juli. P4 holder til i Akersgaten i Oslo, fire hundre meter fra Regjeringskvartalet. Huset rister, vinduer blåser opp, men det moderne bygget står trykkbølgen av. I motsetning til trebygningen ved siden av – der vinduene singler.

Programleder Øyvind Knutsen står i studio og kjenner bygget riste. I et øyeblikk er det som om alt skjer i sakte film. Slik vi kan oppleve det, når vi føler at noe ugjenkallelig er skjedd. Ser at reporterne i redaksjonen stopper i bevegelsene, at de ser mot vinduene som ristes åpne, ser på hverandre. Løper mot vinduene, roper til hverandre. Peker.

Nyhetsredaktør Derek André Bjølgerud stikker hodet inn i studio.

– Det må ha vært en kraftig eksplosjon. En ulykke. Kanskje en bombe. Katrine er på vei med direkte sender. Vi sjekker. Du får beskjed.

P4 sender som vanlig Midt i Trafikken «live». Knutsen trekker pusten dypt. Han kjenner en dyp intuitiv uro. Men vet jo ikke at han skal stå der i fire og en halv time og lede den mest krevende og hjerteslitende sendingen i sitt liv. Mareritttet som nå skal spille seg ut skjer «på direkten». I timer skal han ankre en sending fylt av rapporter om blodbad og lidelse.

LYDEN AV NORGE

Jobben vår er å formidle nyheter. Målet vårt i P4 er å være først med det siste.

Men nå? Kan vi si det som det er?

Kringkasting – et talende ord. Vi kaster lyden rundt oss – til alle. Budskapet filtreres av lytterne. Slik er radio på mange måter som boken – et såkalt en-til-en medium. Alt det som sendes, blir øyeblikkelig tolket av lytteren – og lynraskt omskapt i lytterens eget indre univers. Av bilder, lukter, smaker og ikke minst følelser. Barnegråt gir bilder i hodet av vårt eget barn eller barnebarn. Eller egen barndom – alt avhengig av hvem vi er. En melodi bringer stemning, og henter frem minner. Lukter, smaker, fantasier. En rapport om sykdom bringer tankene til omsorg for våre kjære. Et skudd splintrer den trygge hverdagen, og vi føler frykten nær.

Det gjør at vi som driver kringkasting og lager P4, etterstreber varsomhet. Vi vet at vi kan sende et sjokk inn i hodene på våre lyttere.

Men aller helst vil vi skape glede. Det er vår forretningsidé. Å gjøre hver eneste dag litt hyggeligere for lytterne. Det høres kanskje ikke like ærerikt ut som det å drive med gravejournalistikk hele tiden. Men det er selve radioens rolle i en multimedietid vi forsøker å dyrke. Og innimellom så graver også vi.

Å lytte på radio er en del av livet til de fleste nordmenn. Mer en syv av ti nordmenn lytter på radio hver eneste dag. Vi står opp, skrur på radioen og setter på kaffetrakteren. Vi kjører til jobben og lytter på radio. Vi jobber og lytter på radio. Radio er et ved-siden-av-medium. Vi lytter i all hovedsak mens vi gjør noe annet. Dette er radioens fortrinn. Vi er der hele tiden. P4 er en del av over en million menneskers liv hver eneste dag! Og vi er en del av seksti prosent av alle nordmenns liv hver eneste uke. Det er svært. De har valgt oss inn i livet sitt hver dag! Vi tenker mye på det. Det fyller oss med ydmykhet. Det er en kontrakt mellom oss og lytterne. Vi omtaler dem internt som «tjukke slekta» – og forsøker å oppføre oss anstendig – som var de våre gode naboer eller kjære slektninger.

I P4 er vi veldig bevisst på hva vi sender, hvordan vi gjør det og når vi gjør det.

At radio er en ledsager, setter også noen begrensninger og spilleregler for oss som lager innholdet som strømmer ut av radiomottakerne.

Helt enkelt – vi forsøker å stå midt i det norske folks liv. Være der først og fremst i glede – men også i sorg. Vi står trygt plantet i norske verdier. Du vil finne oss temmelig midt i origo i Norsk Monitors verdibarometer. Vi er ikke like hardtslående som tabloidene, så sjokkerende som TV eller nettmedier. Vi er mer opptatt av å samle enn å provosere. Ledsage, underholde og informere. Bryte inn med nyheter, når noe viktig skjer. Finne vår rolle blant andre medier. Vi forsøker å dyrke radioens rolle i et utrolig mediemangfold – der alle kjemper om oppmerksomheten.

Vi forsøker heller å være en venn som alltid er der. Som du er glad i og som du stoler på. Og som alltid melder fra når det skjer noe nytt. Med radioprogrammer som passer til morgenstell, mens du jobber – og når du reiser hjem ved arbeidsdagens slutt. Når du pusler i kveldsstellet.

Men 22. juli i fjor hadde vi ingen manual som passet til hendelsene. Vi var like skrekkslagne og sårbare som hele det norske folk.

Hva skal vi si? Holde litt igjen? Hva med alle dem som har slektninger, barn og venner i regjeringsbygget og senere – på Utøya? Skaper vi unødig kaos, frykt og sorg?

Går det an å holde noe tilbake i vår digitale tid, der alle har tilgang til alt, overalt?

Det er nå det er ekstra viktig å være bevisst på at vi driver kringkasting – til alle. Til den som sitter alene, og dem som sitter sammen. Til dem som kan være berørt og til dem som er sammen med barn. Radio når ut til alle. Hva sier vi og hvordan sier vi det?

Vi forsøker å gjøre det med verdighet, skikkelighet og nærvær. Og kanskje en viss ro i galskapen. Ledsageren. En de kan stole på. Og kommunisere med. Vi er en del av livet deres, og forsøker hver eneste dag å gjøre oss fortjent til det.

Nå skal det virkelig få stå sin prøve.

I denne situasjonen blir alt dette så mye tydeligere. Og det holder vi fast ved, eller rettere: Vi holder oss fast i det. For nå trenger vi noe å holde fast i!

I denne situasjonen fyker det gjennom hodene våre: Erfaringene, verdigrunnlag, Vær Varsom Plakaten og alt det vi har lært som reportere og programledere. Kriser vi har vært med på før. Ballasten. Rolig nå! Pust dypt – bruk det du kan. Og vær et medmenneske.

Tjukke slekta. Tenk på lytterne som en stor familie – og oppføre deg deretter. Nå blir det veldig viktig å gjenta det. For nå er vi alle i sjokk. Og nå skal vi likevel ta frem våre beste sider. Det er nå vi ikke skal svikte.

Smellet! Redaksjonen er feriepreget og tynnsmurt med reportere. Men allerede ett minutt og trettifem sekunder etter eksplosjonen viser kameraet i resepsjonen at reporter Katrine Berg Tollefsen er på vei ut med direktesender. Klokken 15:30 forteller hun på direkten at en bombe har rasert Høyblokken i regjeringsbygget. At mennesker har kommet til skade og at det er store skader på husene i området omkring. Hun demper inntrykket hun selv sitter med, at hun står i en bombet og blodig krigssone der flere må være drept. Hun må vite med sikkerhet.

Nyhetsredaktør Derek André Bjølgerud hadde ryddet pulten for å dra på ferie. Han ser raskt at dette er en katastrofe det er vanskelig å vite omfanget av. At vi kanskje bør legge om sendingene.

Jeg får telefonen, på sjøen, der jeg putrer tilfreds i min fritidsbåt utenfor Nøtterøy sammen med to av sønnene mine.

– Er det drepte?
– *Svært sannsynlig.*
– Flere?
– *Slik det ser ut i regjeringskvartalet og rundt, er det naturlig å anta at det er flere drepte. Jeg foreslår at vi tar ut reklameinnslagene, demper musikken og er forberedt på å legge om sendingene.*
– Herregud. Vi gjør det slik. Jeg kommer inn. Hvem er programleder i studio ?
– *Øyvind Knutsen.*
– Godt. Har vi nok folk?
– *Nei, men folk har begynt å melde seg.*

***Kalle Lisberg** (61) er sjefredaktør og administrerende direktør i P4 Radio Hele Norge AS og en av grunnleggerne av radiokanalen, som startet i 1993. Han har også vært sjef for TV3 i Norge og medieselskapet Modern Times Groups virksomheter i Norge. Lisberg er utdannet som journalist, og har erfaring fra en rekke oppgaver både som reporter og leder i NRK og Dagbladet. Han har også vært informasjonssjef i J.W.Cappelens forlag.*

***P4 Radio Hele Norge AS** eies av Moderen Times Group AB (MTG) og er Norges største kommersielle radiokanal. P4-gruppen omfatter i dag også de fire regionale radiostasjonene P5 – som sender i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger. P4-gruppen har samlet nærmere 140 ansatte, med hovedkontor på Lillehammer. Kanalene preges av lettere underholdning og musikk, men ikke minst av hyppige nyheter – som en vesentlig del av sitt programtilbud. Radiokanalene leverer tilsammen mer enn 100 unike nyhetssendinger daglig. P4 innførte allerede fra starten såkalte dynamiske nyheter, også kalt «breaking news».*

– Noen teorier om hvem som står bak?
– *Nei. Men vi tenker vel alle det samme.*
– Hva sier politiet? Kan det komme flere bomber?
– *Vi får ikke kontakt med politiet, utover dem vi treffer på gaten. De sier vi bør evakuere bygget. Ingen har oversikt. Ingen svar hos vaktleder eller andre sentrale instanser hos politiet.*
– Hva med sikkerheten for de ansatte?
– *Vi sitter jo i parkett her. Jeg mener vi er trygge her i femte etasje. Vi bør fortsette å rapportere med huset i Akersgaten som base.*

P4 er en del av mediekonsernet Modern Times Group. Vi er et helt mediehus i våre lokaler i Akersgaten 73 i Oslo. Viasats kundeservice, som også holder til i bygget, blir flyttet til et call-senter utenfor Oslo. TV3s og Viasat 4s personell i bygget evakueres også. Det går greit, kanalene sendes jo fra London. Programledere i P4 som ikke er knyttet til nyhetene, får beskjed om å dra til hovedkvarteret på Lillehammer for å sende derfra inntil videre – av sikkerhetsgrunner. Men dekningen av katastrofen fortsetter fra Oslo.

Vi åpner P4 for lytterne i en utstrekning vi aldri tidligere har gjort. Det skjer en stille musikalsk revolusjon. Det er i deres egen musikk lytterne nå finner trøst.

Vi er raskt oppe og kjører «live» fra flere steder. P4-veteran Øyvind Knutsen er trygt studioanker. Kathrine Berg Tollefsen er en av våre mest rutinerte direktereportere og leverer øyenvitneskildringer fra bombeområdet, men bruker formuleringer som «sannsynligheten er stor for at flere er kommet alvorlig til skade». USA-korrespondent Tim Peters er på ferievisitt i redaksjonen. Han tar en sender og intervjuer øyenvitner rundt regjeringsbygget. Radio er et fantastisk enkelt medium. Tim dekket jordskjelvkatastrofen på Haiti og er vant til å holde hodet kaldt når verden raser sammen. Med seg har han sommervikar Anna Rydland Nærum. Nå sprer de seg og snakker med lamslåtte nordmenn, forvirrede politimenn og nøkternt ambulansepersonell. Sms-ene har begynt å hagle inn. Reporter Mari Aftret Mørtvedt holder oversikt over hva andre medier melder.

Klokken 16:15 melder Øyvind at politiet frykter flere bomber. Bygninger i sentrum evakueres, folk blir bedt om å komme seg bort fra området.

16:25 melder han at statsministeren er i sikkerhet.

16:30 sier eksperten Atle Mesøy at dette utvilsomt er en terroraksjon på norsk jord – og noe senere – at det kan være jihadister eller islamister som vil hevne drapet på Osama Bin Laden.

17:00 bekrefter politiet at minst to er omkommet i eksplosjonen ved Høyblokken.

17:30 avviser Brynjar Meling at det er Mullah Krekar som står bak (!).

17:52 Politiet melder at de ikke lenger frykter flere bomber i Oslo sentrum.

P4 er nå for lengst blitt en eneste lang nyhetssending. Det spilles ikke musikk. Ikke reklame – den ble tatt ut i løpet av den første halvtimen. Knutsen plukker inn direktereportere, lyd fra politiets pressekonferanse, lyd fra andre medier, statsministeren. Forsøker å holde orden i en katastrofe, hvis omfang bare vokser.

Nyhetsredaktør Bjølgerud har begynt å takke nei til de mange som melder seg for å

jobbe. Han produserer selv sendingen – og holder kontakten med nyhetsankerne Kai Morten Habberstad og Elise Hazel Asbjørnsen som sitter på Lillehammer og oppsummerer – hver hele og halve time.

Så kommer meldinger om skyting på Utøya. Om drepte på Utøya. At det foregår en massakre på Utøya. Og jeg tenker det som alle tenker, om og om igjen. Det kan ikke være sant! Men det er det! Og i disse minutter: Er det islamister som har gått løs på sakesløse ungdommer på sommerleir, så er det borgerkrig i Norge! I Skandinavia! Europa!

Først klokken 17:57 får vi politiets bekreftelse. Reporter Jo Vemund Svensen går på luften og forteller at det er blitt skutt på AUFs sommerleir på Utøya, men at det er uklart om noen er truffet eller skadd. SMS-ene pumper inn til redaksjonen.

18:09 siterer vi VG-nett. En mann utkledd som politimann skyter vilt rundt seg på Utøya. Blodige mennesker er observert, mange svømmer fra øya. P4s reporter sier:

– Dersom du har venner eller pårørende på Utøya, ikke ring dem! Ringetoner kan avsløre hvor de oppholder seg.

18:15: Politiet er på luften og oppfordrer alle i Oslo-området om å holde seg inne. Ikke gå ut! Ikke stimle sammen i grupper. Trusselnivået i Norge er hevet til høyeste nivå.

18:39 forteller vi at minst fire er drept på Utøya. En falsk politimann skyter mot deltakerne på sommerleiren. Oppfordringen om ikke å ringe til folk på Utøya blir gjentatt flere ganger. «Dette kan røpe skjulestedet, der folk gjemmer seg.»

18:50: Vi melder at «skarp situasjon fortsatt pågår på Utøya».

18:57: Vi melder at «hjelpeapparatet forbereder seg på mer enn 50 skadede» og at tre sykehus i området er i kriseberedskap.

19:08: Vi melder at gjerningsmannen skal være tatt.

19:11: Politiet bekrefter at gjerningsmannen er tatt. En «etnisk nordmann». Og midt i sjokket og den grenseløse sorgen – trekkes det et lettelsens sukk i redaksjonen – og over hele Norge. Gjerningsmannen er en «etnisk nordmann».

Et tog av ambulanser er på vei, minst 30. Massakren er et faktum.

Vi sitter rundt desken og vet alle sammen at dette er et hjerteskjærende tidsskille i norsk historie. Kan vi forstå det? Kan vi forklare det?

Øyvind Knutsen nesten vakler ut av studio og sier at han godt kan fortsette å ankre sendingen, men da trenger han en halvtime på sofaen først. Han er helt tom. Han har ledet P4s sendinger siden klokken 15 – superkonsentrert, rolig, nærværende. Nå kommer reaksjonen.

Daniel Høglund og Jo Vemund Svensen har tatt over i studio. Den nye generasjonen P4-programledere. De er sportsmedarbeidere på en vanlig dag, men flasket opp i nyhetsredaksjonen. Vi må fortsette og komme gjennom dette. Sjokket. Hva skjedde? Hvorfor?

Dødstallene vokser. Øyenvitneskildringene. Reporter Hanne Haugland er kommet gjennom trafikkaoset over Sollihøgda og til Sundvolden og møter mareritttet. På nettet dukker det avskyelige, såkalte «manifestet» opp.

Følelsene har begynt å melde seg blant medarbeiderne. Sinnet. Tårer som renner. Midt i et intervju med en ung kvinne som ble reddet fra Utøya, begynner Daniel Høglund å

riste over hele kroppen. Han greier ikke å være den rolige intervjueren lenger. Vi løper inn i studio og holder rundt ham, holder rundt hverandre og gråter alle sammen.

Der og da finner vi styrke i at vi har en jobb som vi skal gjøre. Vi må videre. Groteske vitneskildringer strømmer på ettersom overlevende samles på Sundvolden. Hele Norge vet det nå. Eksperter hjelper oss med å lete etter forklaringer. Hvem er denne morderen, hvordan kan han ha tenkt og hvorfor kunne han utføre en slik udåd?

Vi bringer inn sjelesørgere – noen som kan gi trøst.
For sorgen kjenner ingen grenser nå.

Det var ingen som sa nei til å bidra på P4 disse dagene. Alle stilte opp, så lenge vi mente at de hadde noe å bidra med . De fleste på telefon. For P4s lokaler i Akersgaten lå innenfor politiets sperringer. De eneste vi ikke fikk kontakt med løpende, var politiet. Radiovarsling er åpenbart ingen del av politiets beredskap. De hadde ingenting satt opp for å løpende orientere sanntidsmedier.

Klokken 21 går vi ut av nyhetssendingen med melodien «Amazing Grace». P4 har da vært «talk radio» i fire timer. Det utløser et skred av ønsker fra lytterne på chat og SMS. Kan dere spille «How fragile we are», «Imagine», «You are not alone», «Where the lost ones go», «Til Ungdommen». Meldinger om sorg, fortvilelse og kondolanser til de pårørende.

Og vi spiller det lytterne ønsker. Og leser meldingene. Åpner kanalen for lytterne i en utstrekning vi aldri tidligere har gjort.

Og vi spiller sanger om kjærlighet, sanger om håp, lengsel og trøst. Musikksjef Even Roglien sitter online og setter sammen spillelister han aldri har sett maken til.

For et ti-år siden, ville vi plukket frem bunken med klassisk musikk. Nå skjer det en stille musikalsk revolusjon. Det er dette lytterne ber om nå. Det er i deres egen musikk de finner trøst.

Og aldri har det vært tydeligere hvor viktig musikken er for oss mennesker. Hvor viktig musikken er for den som lytter på radio. Som katalysator for følelser. Nå som lindring for sorg. Påminnelse om at det finnes noe godt, selv om alt nå kjennes vondt.

Vi bestemmer oss for å la lytterne «redigere» kanalen de neste døgnene. Programlederne Marte Kaasa Arntsen og Kjetil Hugin leder oss gjennom den grufulle lørdag morgen – da tallene på de døde oppgis til nitti. Sammen med lytterne og musikken. Sammen med gjester i studio som kan gi oss trøst.

Slik jobber vi oss gjennom helgen. Vi forsøker å tenke oss hvor lytterne er oppe i alt det grufulle som har skjedd. Og være der med dem. I den trygge hverdagen er den en viktig del av jobben å underholde. Nå er den å trøste.

Ved store nasjonale begivenheter eller katastrofer vender nordmenn seg gjerne til NRK. Autoriteten. P4 hadde denne gangen klart høyere helgeoppslutning enn normalt. P4s hverdagslyttere ble hos oss. Og flere kom til. Kanskje fordi bildene ble for sterke på TV. Kanskje fordi det først og fremst var samfunnets autoriteter og eksperter som dominerte andre steder.

Hva lærte vi av denne katastrofen?

At det verdigrunnlaget du har og kulturen du daglig bygger, er den helt avgjørende ballasten for å møte en krise. I tillegg selvsagt til erfaring og kompetanse. Flinke folk som vet hva de gjør.

I kriser blir alt mye tydeligere. Folk henter frem det beste i seg selv. Rausheten og samholdet blir avgjørende. Og svakheter kan bli til alvorlige feil. Derfor skal man ikke leve med dem i hverdagen heller. Jeg er veldig takknemlig for å kunne si at hele P4 sto frem med en utrolig stryke disse dagene.

Vi forsøkte å passe på hverandre mens det skjedde, og vi har forsøkt å passe på hverandre etterpå. Snakke mye om det. Noen av oss har brukt fagfolk til det. Vi snakker stadig om det. Vi vil aldri slutte å snakke om det.

Og – midt oppe det grufulle var det faktisk mange som tenkte på dem som jobbet i P4.

Det varmet veldig. Her er to av dem:

> ***Det verdigrunnlaget du har i bedriften og den kulturen du daglig bygger er den helt avgjørende ballasten for å møte en krise. Flinke folk som vet hva de gjør.***

24.07.2011 20:53:15
Det er noen dere har glemt, eller er det at dere ikke forstår det. Eg må takke dere i studioet på P4. Maken til proffe radioreportere som står på i ein ufattelig og uhyggelig krisesituasjon. Ja, det skal vi lete lenge etter. Takker av heile mitt hjerte. Ingen reklame, ingenting utenom dei siste nyheter og medkjensle for eit heilt folk. Trøster med heile deres hjerter. Takker på vegne av P4 lyttere. Hilsen Magne T.

24.07.2011 21:22:40
Vi har vært på hytte uten TV denne triste helga og og ønsker å få rette en stor takk til dere i P4 redaksjonen som har formidlet fredagens tragiske hendelser på en så prisverdig god måte. Fin balanse mellom innlegg og musikk som virker å være respektfullt «håndplukket» for anledningen. Og ingen reklame viser også stor respekt. Hilsen to nye P4-lyttere

Da det ble klart at en morder skjøt vilt på Utøya, gikk P4 ut og ba folk om ikke å ringe til kjente og pårørende på Utøya fordi en ringetone kunne røpe et skjulested. Flere av ungdommene som var der brukte SMS for å kommunisere lydløst til omverdenen.

Jardar Berg var en av dem, og han fikk kontakt med P4s reporter Ingrid Forbregd. Her er et utdrag fra hans blogg etter at alt var over – den 23. juli:

> *Jeg hører skuddene blir avfyrt nærmere nå, veldig nære, veit ikke hvor, men tror han sto rett over der jeg satt. Jeg tenker at nå, nå er det slutt... har sms kontakt med venner og familie, sender en melding til min mor og far hvor jeg skriver «Elsker dere begge to», jeg var helt sikker på at det var siste gang de kom til å høre fra meg... hadde også sms-kontakt med en meget hygglig journalist i P4, jeg svarte henne på noen spørsmål, og hun holdt meg oppdatert på hva som skjer på øya, og hvordan politiet ligger an, jeg vil påstå at hun reddet livet mitt, noe jeg er evig takknemlig for, Ingrid!*
>
> *Først når hun gir meg beskjed om at gjerningsmannen skal være tatt tør jeg å gå frem fra hjemmestedet mitt når det blir ropt:*
>
> *«Hei, er det noen der nede? Vi er fra politiet!». Jeg går forsiktig frem, forsatt utrolig nervøs, titter opp, ser en politimann rett i øyene, han holder våpenet sitt rett mot meg og roper «opp med hendene!», jeg tar hendene opp i været, håper at dette virkelig er politiet... og ja, heldigvis det var det...*

Et sammendrag av P4s sendinger den 22. juli 2012 er tilgjengelig på www.p4.no og kan også lastes ned som podcast.

22. juli 2011 av Wenche Fuglehaug,
journalist i Aftenposten

Å møte sorgens mange ansikter

Ofre er også ressurssterke mennesker. Som journalist har jeg fått ny kunnskap og innsikt av dem som selv ble rammet, men også sett nødvendigheten av å be profesjonelle om råd.

15. september, syv uker etter terrordåden som rammet dem som var i regjeringskvartalet og på Utøya, satt jeg i redaksjonen, klumpen i halsen vokste og jeg kjente på min egen utilstrekkelighet etter akkurat å ha fått kritikk av en av dem som var berørt av katastrofen. Jeg syntes ikke selv jeg hadde skrevet noe som kunne oppfattes som støtende. Manuset var kvalitetssikret på vanlig måte, og jeg leste det om igjen etterpå for å forstå hvilke ord, formuleringer eller vinkling som opplevdes så negativt. Jeg forsto ikke hva det kunne være, men jeg forsto at den personen som kritiserte det jeg hadde skrevet og jeg selv, hadde veldig ulike ståsteder.

Uansett. Det vanskeligste var at jeg hadde såret noen som var i sorg. Det var også vanskelig å innse at jeg selv opplevde det så sterkt og belastende, selv om jeg rasjonelt sett ikke behøvde å bruke særlig mye energi på en enkelt episode.

Men det var der og da jeg erkjente at jeg måtte ha mer kunnskap og innsikt i hva en krise egentlig betyr og gjør med mennesker. Hvordan sorg rammer på så ulik måte og har så mange ansikter. Jeg måtte forstå bedre og innse at alle dem jeg møter er unike og vil reagere ulikt. Jeg måtte sette meg i stand til å stå adskillig sterkere rustet – også for å forstå mine egne følelser og eget reaksjonsmønster midt oppi alt dette.

– Ikke kjenn på alt. Så, denne torsdagen i september skrev jeg en e-post til Renate Grønvold Bugge (72).

«Til organisasjonspsykolog Renate Grønvold Bugge.
Jeg er journalist i Aftenposten, og for tiden i avisens 22. juli-gruppe. Jeg ønsker en samtale med deg, samt noen råd i forbindelse med vanskelige spørsmål og temaer jeg har på blokken angående Utøya. Har du en liten time for et besøk?»

Den erfarne organisasjonspsykologen var raskt blitt trukket inn i krisehåndteringen i regi av Senter for krisepsykologi etter 22. juli. Jeg visste dessuten at hun hjalp Arbeiderpartiet med å håndtere krisen. Grønvold Bugge har lang og bred erfaring fra store katastrofer som togulykken ved Åsta, Partnair-flyulykken og Caledonien-brannen. Bare for å nevne noen.

Hun sa umiddelbart ja til en prat.

«Ikke kjenn på alt. Skal du jobbe med dette, bør du ikke kjenne på dine egne følelser her og nå. Du må sette deg i stand til å utføre de oppgavene du er satt til, det er i seg selv en mestring. Du kan være sliten, lei deg og trøtt, men ikke kjenn etter hele tiden. Det er en tid for jobb, og en tid for å gråte og komme seg til hektene…»

Renate var tøff og direkte. Hun la ikke noe imellom. Senere, under et intervju jeg gjorde med Arbeiderpartiets partisekretær Raymond Johansen, fikk jeg vite at det også var et viktig budskap til ham og andre i partiet som var rammet.

Jeg fikk et redskap av psykologen for å håndtere egne følelser. Men det viktigste var selvfølgelig å få kunnskap om hvordan en slik tragedie rammer dem som er direkte berørt. Hvordan den rammer ulikt, men også hva som gjerne er felles utfordringer.

Overlevelsesskyld. Grønvold Bugge ga meg umiddelbart innsikt og forståelse om begrepet overlevelsesskyld. Hvorfor det kan være så vanskelig å leve når man har vært så heldig å overleve.

«Overlevelsesskyld arter seg i form av en opplevelse av at dem som omkom, var gode mennesker som egentlig hadde fortjent å overleve mens man selv nærmest urettmessig overlevde. Den irrasjonelle skyldfølelsen rammer ofte overlevende etter katastrofer og tragedier. Alle «hvis», «om» og «men» plager dem. Overlevende tenker at han eller hun kunne tatt en annen avgjørelse, andre valg der og da som kunne reddet noens liv.»

Jeg fikk lære at vi alle som sitter med fasiten etter 22. juli, skal være ytterst varsomme med å legge sten til byrden for dem som opplevde den livstruende situasjonen på Utøya. Går vi i den fellen, kan det skape sterke reaksjoner.

For alle dem som overlevde og døde, handlet på instinkt mens de var i livsfare på Utøya. De hadde ingen forutsetninger eller muligheter til å ta rasjonelle og veloverveide valg.

Systemkritikk. Aftenposten opprettet tidlig en 22. juli-gruppe, og jeg fikk et spesielt ansvar for berørte og etterlatte.

Selvfølgelig var ikke dette et vanlig journalistisk oppdrag, og jeg forsto raskt at å møte mennesker i dyp sorg og krise satte meg på store utfordringer, større enn jeg hadde forestilt meg.

Ungdommer, mange under 18 år, hadde sett og opplevd grusomheter og lidelser få kan forestille seg. Foreldre hadde mistet et barn, det samme hadde små og store søsken, besteforeldre, kjærester, klassekamerater og naboer.

I Aftenpostens 22. juli-gruppe har vi bedrevet systemkritisk journalistikk etter terroren. Å lage kritisk journalistikk rettet mot blant andre politi, regjering, politikere, helsepersonell og AUF, har medført et krysspress mellom oss kolleger.

Å utvise medmenneskelighet i journalistikken og samtidig være kritisk og undersøkende har budt på utfordringer, men ikke store problemer. Det viktigste er kvalitet og skikkelighet uansett hva den journalistiske oppgaven man får tildelt går ut på. Det finnes ingen oppskrift på hvordan man skal forene og møte de ulike kravene, og personlig har jeg kun mistet en viktig kilde som ville «straffe» oss etter en kritisk artikkel. Vedkommende ga klart til kjenne at hun ikke ville bidra med sin kunnskap overfor Aftenposten lenger.

Bare én kilde, men selvfølgelig en kilde for mye.

Blant de berørte som har uttrykt sinne og frustrasjon overfor meg og/eller Aftenposten, opplever jeg å ha snakket ut og blitt forsonet med de fleste. Jeg tror alle. De aller fleste har vist raushet overfor meg som journalist og har lånt øre til den eller de forklaringene jeg har gitt dem basert på avisens journalistiske valg. Vi har ikke alltid vært enige i sak, men jeg synes de berørte har utvist stor forståelse for den jobben mediene har.

I Aftenpostens 22. juli-gruppe har vi respekt for hverandres oppgaver. Til slutt er det redaktøren som bestemmer hva som skal publiseres og vektlegges.

***Wenche Fuglehaug** (47) er journalist i Aftenposten. Hun begynte i Aftenposten som vikar i Aften (1986-1991), fast ansatt i Aftenposten 1991. Wenche Fuglehaug er nyhetsjournalist med spesielt ansvar for dekningen av kongehuset (1991-2010). Allroundreporter og for tiden i Aftenpostens 22.7-gruppe (2010-).*

Konkurranse. Jeg har jobbet som journalist i Aftenposten siden 1986, og har ofte intervjuet syke, sørgende og ensomme, eller mennesker med store utfordringer. Gjennom årene har jeg vært på oppdrag i Afrika og Asia og opplevd frykten i flyktningeleirene, smerten ved å se sult ramme og redselen en hiv-smittet mor har når hun føder sitt barn.

22. juli var likevel en helt annen krise og sorg. Den var nær oss, mange kjente og visste om berørte, og brutaliteten og omfanget av ugjerningene var stort i lille Norge. Terroren rammet oss denne gangen, det var ikke bare noe vi leste om, så eller opplevde et annet sted. Langt borte.

Som journalist med oppdrag 22. juli skal man selvfølgelig prestere og levere i hard konkurranse med andre redaksjoner. I krysningspunktet mellom å være medmenneske og journalist, ligger utfordringene. For meg har det siden terroren rammet, vært viktig å forsøke å løse de usedvanlig oppgavene ved å bruke tilnærmelsesvis vanlige arbeidsmetoder. Man er reporter først og fremst, men med et ekstra fokus på vær varsom-plakaten og andre etiske hensyn. Å være et skikkelig menneske, samt utvise empati har vært essensielt for meg og sikkert for de fleste av mine kolleger. Nyhetsjaget og deadline er der alltid, men jeg bestemte meg tidlig for ikke bare å sette mine egne grenser i forhold til de berørte, men også for meg selv. Jeg bestemte meg for å praktisere noe enkle kjøreregler.

Gjennom denne perioden har jeg blant annet alltid kontaktet bistandsadvokatene til de etterlatte for spørsmål om intervju hvis ikke de selv har skrevet, tatt kontakt eller på annen måte har gitt signal om at de ønsket å snakke. Jeg har innhentet samtykke fra foreldre eller bistandsadvokater før jeg kontaktet ungdommer under 18 år. Til mange av de myndige ungdommene har jeg sendt sms, eller meldinger via Facebook, eller mail med spørsmål om jeg kan få ringe dem. Å la dem få en mulighet til å tenke

seg om, eller bli forhåndsvarslet før telefonen kommer. En Utøya-ungdom jeg møtte hos Barneombudet, sa det sånn: «Det oppleves som et press når journalistene ringer. Mange sier det er bare å si nei, men det er faktisk vanskelig...»

Sitatsjekk og godkjenning av manus har vært essensielt, og jeg har latt det bli en vane å sende over hele manus til godkjenning, ikke bare sitater. Uvanlig, men nødvendig for meg i 22. juli-saker.

Respektere et nei. Få dager før jeg begynte på denne artikkelen, hadde jeg en avtale med en berørt som skulle være en mulig cover-sak i A-magasinet. To timer før avtalen, kom det beskjed på sms at vedkommende måtte avlyse. Han orket ikke å bli intervjuet likevel....

Der og da ble jeg skuffet, sint og frustrert, og jeg lot det få komme til uttrykk i noen minutter. Overfor kolleger og sjefer. Så tvang jeg meg til å tenke rasjonelt, og på det Grønvold Bugge har sagt, om sorgens mange ansikter. Og personlig må jeg hele tiden praktisere og øve på de prinsippene jeg selv har valgt å målbære: De berørte er sterke og trygge, men samtidig sårbare og utrygge. De må få lov til å ombestemme seg, og jeg må aldri sette meg selv, avisen, en sjef eller andres behov og ønsker foran dem det gjelder. Alle dem som har det vondt. Det betyr at en god historie kan glippe, at man ikke innfrir forventingene andre og en selv har om å være best. Det betyr at jeg tar et nei for et nei, og ikke maser mer enn aller nødvendigst.

Det er viktig å respektere alle kilders valg og ståsted. Jeg kan ikke tillate meg å diskutere eller si imot dem. Det er bare å nullstille seg, og begynne den journalistiske planleggingen på nytt.

Dette er lange, tidkrevende men nødvendige prosesser. En ting er jeg veldig ærlig på: Jeg føler et veldig stort ansvar for alle de 22. juli-berørte jeg intervjuer, og det er et nederlag å trå feil. Egentlig er det ikke noe rom for å trå feil overhodet.

Ofrene som ressurs. Alt dette betyr ikke at jeg er reduserte til en puddel som bare logrer, et ja-menneske uten motforestillinger og mot til å si imot. Sørgende og berørte er ikke skjøre porselensdukker som nødvendigvis ikke tåler en diskusjon.

Aftenposten har tatt redaksjonelle valg som har såret noen etter 22. juli. En dag hadde avisen en sterk historie på trykk som ble veldig omdiskutert og debattert. Jeg var medforfatter. Det kom mange sinte e-poster og mailer den helgen. Mange var til og med hatske i tonene, anklagende og med påstander om at vi som journalister måtte være ondskapsfulle som kunne skrive på den måten.

Raskt sendte vi mailer og tok telefoner for å forklare hvor viktig Aftenposten syntes det var at offentligheten skulle få lese historien. Men likevel satt noe av den vonde følelsen fremdeles fast hos meg. Det var ikke Renate Grønvold Bugge som skulle bli en god samtalepartner den helgen, men en ung mann som heter Bjørn Ihler.

Ihler reddet seg selv og to gutter på åtte og ni år på Utøya.

Jeg ble kjent med Bjørn da han lot meg få bli med på en av hans terapitimer sammen med psykolog Tine Jensen ved NKVTS (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress). Møtet med Bjørn gjorde sterkt inntrykk. Ikke bare fordi han ble skutt og såret på Utøya og opplevde det helt ekstreme. Men kanskje mest fordi han uselvisk bidro til å tenke på andre enn seg selv, og fordi han jobbet så systematisk for å komme seg ut av traumene.

Ikke ord, men handling. Bjørn Ihler er en lavmælt, men tydelig person. Han er en av dem som hele veien har praktisert det mange i Arbeiderpartiet sa etter 22. juli: *Vi skal ha mer åpenhet og mer demokrati.* For mange var det bare ord, men for Bjørn har det hele tiden vært handling. Han har vært en stemme som hele veien har sagt at ingen må eller skal sensureres, ei heller Anders Behring Breivik.

Den helgen mailet jeg med Ihler, og han utviste klokskap, innsikt og modenhet. Han klarte å visket bort de dystre tankene og tvilen jeg hadde fått om at jeg ikke kunne fortsette med disse journalistiske oppgavene særlig lenger.

Kort tid etter var kreftene og pågangsmot tilbake.

Bjørn Ihler har satt ord på Utøya-marerittet og gitt oss mange fasetter fra terroren. Han er ikke den eneste.

Jeg har møtt utrolige mange unike mennesker i mitt arbeid etter 22. juli som har fortalt historier og som har gitt meg som journalist et nytt perspektiv på sorg, kriser – og gleder. Jeg vet at også leserne har verdsatt dette.

16 år gamle Cecilie Herlovsen fra Sarpsborg som mistet halve armen etter Behring Breiviks skudd, men som aldri mister latteren. Unni Espeland Marcussen, moren til Andrine Bakkene Espeland som trolig var den siste som ble drept før gjerningsmannen ble pågrepet. Unni som aldri tillater seg å være bitter, men som klarer å forsone seg med tapet. Så verdig!

En leser sendte meg en mail med blant annet dette etter artikkelen:
«Vi trenger info om hvordan bli hele mennesker igjen. Hvordan vi kan leve vårt liv med ekte sorg uten å gå til grunne i selvmedlidenhet og skyldlegging. Takk for at du var med på å minne oss om dette i dag. Ved å løfte frem erfaringen til denne kloke og rause moren har du bidratt med noe virkelig og verdifullt i dag.»

Den viser at Utøya-historiene om sorg, savn og kriser har relevans til så mange som opplever livssmerte.

Philip fra ID-gruppen til Kripos som har betydd så mye for mange av dem som mistet noen på Utøya. Kloke Adrian Pracon, modige Hanne Hestø Ness, tøffe Eirin Kjær, Lars, Jofrid, Jannike, Synne, Ida, Lars… De er så mange, som jeg beundrer. For deres åpenhet, mot, pågangsmot og evne til å se fremover. Tross alt. Det er alle disse som har gjort arbeidet etter 22. juli meningsfullt og veldig lærerikt.

Må gjøre vondt. Kriser og sorg er tårer, følelser, sinne, sjokk, råskap, men kan også være fine stunder. Jeg har hatt mine fineste stunder som journalist etter 22. juli fordi jeg har fått jobbe med viktige oppgaver. Noen mener media har sørget for lenge etter terroren. At nå må det være nok med disse triste historiene og mange spør om jeg ikke er lei..?

Ingen mennesker er like, ingen av terrorhistoriene vi skriver er identiske. De er unike i all sin grusomhet, unike i sin fremtidsoptimisme. Aldri er et menneske uinteressant, aldri er en historie om et menneskes liv – og død – kjedelig.

Ingen er uberørt etter 22. juli. Jeg og mange andre, har vært med på å formidle en liten bit av det mørkeste kapittelet i norsk historie i fredstid. Hvordan vi har klart det, skal andre bedømme. For min egen del har mitt utgangspunkt vært å være sannhetssøkende og ærlig i tilnærming og formidling.

Det har kostet på flere måter. Sånn må det være. De ondeste handlingene gjør vondt. Også for oss som skal gjenfortelle dem.

Aftenpo
Norge i dag
Europa i dag
Europaværet
Verden i morgen
Norge i går
Verdt å vite
StormGeo
På kryss og quiz
Aftenposten
22-0

22. juli 2011 av Harald Stanghelle,
politisk redaktør i Aftenposten

Å finne ord når ord ikke strekker til

22. juli 2011 ble skillet mellom journalisten og medmennesket, observatøren og borgeren, visket ut. Visst var vi fortsatt journalister, men i like stor grad var vi medborgere av et hardt rammet samfunn.

«Sett ord på situasjonen!»
Syv timer i syv akter.

I

I 2003 flyttet Aftenposten fra Akersgaten – det som en gang kunne kalles Oslos Fleet Street – til Postgirobygget ved Norges viktigste trafikknutepunkt, Sentralbanestasjonen. Denne flyttingen førte oss til et nært naboskap med hovedstadens største byggeplass. Vi har sett den nye Operaen reise seg og bevitner fortsatt daglig hvordan den nye bydelen Bjørvika tar form.

Alt dette innebærer at vi i Aftenposten de siste årene har levet med alle byggeplassers lyder og ulyder. Kranenes buldring og sprengningenes drønn. Det hele er blitt en del av vår hverdag. En så integrert del av lydbildet at vi knapt legger merke til det lenger.

Også derfor var de færreste i tvil om at det vi hørte kl 15.26 fredag 22. juli 2011 innvarslet noe helt spesielt. Mens Postgirobygget ristet og trykkbølgene forplantet seg i hele bygningen, visste vi som var der, at dette ikke var som det skulle være. Vi visste også at det i Oslo sentrum ikke er gass- eller bensinlagre som plutselig kan gå i luften. Derfor visste vi at noe forferdelig var rammet oss – vi ante bare ikke hva dette forferdelige var.

Det er i slike situasjoner nyhetsmennesker viser seg fra sin beste side. Visst var det forvirring. Usikkerheten var til å ta og føle på. Sjokket og skrekken også, men samtidig lå det en undertone av noe målrettet der: Bevisstheten om at vi hadde en formidlingsoppgave som denne dagen var viktigere enn noen annen dag vår journalistgenerasjon hadde opplevd.

I Aftenpostens kommentargruppe var vi allerede flere timer tidligere ferdig med å legge kabalen over morgendagens temaer. I det politiske Norge rådet den totale sommerstillhet. Ikke en konflikt var å se, intet utspill var mulig å oppdage som kommentarverdig. Det var en av de dagene da vi må ty til den store verden for å finne temaer det var verdt å reflektere rundt.

Denne julistille fredagen ble det bestemt at morgendagens hovedleder skulle tilegnes sultkatastrofen på Afrikas Horn, mens avisens økonomiredaktør, Ola Storeng, skulle skrive hovedkommentar om 2011-sommerens heteste tema; Hellas og den økonomiske krisen. Selv skulle jeg begynne ferien samme kveld, og tok ansvaret for å finne et passende objekt for den siste av våre faste daglige meningsspalter, en annenleder på beskjedne 1450 anslag. Slik jeg så det, var det en overkommelig innsats på en dag jeg ellers skulle bruke til å nøste opp løse administrative tråder før fire uker med ferie fra avisarbeidet.

Slik skulle det definitivt ikke gå.

II

Kommentarjournalistikk er en både omdiskutert og meningsfull sjanger. I fjorårets årsrapport fra Stiftelsen Tinius – «Journalistikk med mening» – skrev Svenska Dagbladets politiske chefredaktör P J Anders Linder at «vi får aldri kompromisse bort kjernen i vårt oppdrag – å tilby kvalifiserte samtidskommentarer».

Det dreier seg ikke bare om å gi en avis identitet og profil, men like mye at kommentaren fyller det grunnleggende krav at den tilfører noe utover innholdet i nyhetsartiklene. «Ellers behøves den ikke», som Aftonbladets Lena Melin skriver det i den samme årsrapporten.

«En god lederartikkel kan inneholde to ting,» sa den legendariske journalisten og filmskaperen Arne Skouen (1913 – 2003) til meg en gang, «Den skal ha et angrep eller et forsvar». Skouen var ikke akkurat de gyldne middelveiers mann. Han var nok heller dypt preget av en debattkultur der de språklige sverdslag var mange journalisters største lidenskap. Det gjaldt nok ofte ikke å la seg forvirre i kampen for det man trodde på. Heller ikke av fakta.

Dagens kvalifiserte samtidskommentarer har oftest en annen grunntone. Snarere er et av idealene å sette hendelsen inn i sammenhengen. Være den analyserende premissleverandør for lesernes egne vurderinger. Eller som det beste av alle Aftenpostens reklameslagord gjennom mange år lød: «Solid bakgrunn for egne meninger». Det hindrer ikke skarpe meninger og friske formuleringer, men i bunnen skal det ligge vilje til analyse og ønsket om kunnskapsformidling.

For ingenting er enklere enn å frata en politiker, biskop eller næringslivsleder det meste av æren med noen bråkjekke formuleringer. Men knapt noen form for journalistikk er vanskeligere enn å bringe inn og analysere synlige og usynlige samfunnsstrukturer slik at leserne blir med på ferden.

III

Denne spesielle fredagsettermiddagen sommeren 2011 ble det meste av dette bare teori.

En drøy halvtime etter eksplosjonen ble jeg oppringt av NRK med en intens forespørsel om å være med i det daglige samtaleprogrammet «Dagsnytt Atten». Mitt skeptiske «men jeg vet jo ingenting ennå» ble møtt av et «det gjør ingen av oss».

Det var utenkelig å møte frem i NRK, men vi ble enige om at jeg skulle være med på telefon en drøy time senere. I mellomtiden ble det arbeidet intenst i Aftenpostens lokaler. Selvsagt skulle også kommentarer og ledere legges om. Alt skulle dreie seg om det vi opplevde like utenfor vårer egne vinduer.

Vi visste bare ikke hva vi skulle fylle spaltene med.

Og hele tiden denne utmattende usikkerheten om hva som nå kom til å skje. I vårt eget bygningskompleks ble Sentralbanestasjonen evakuert. Ryktene gikk om flere bomber. Vi ble rådet til å evakuere redaksjonslokalene, og det ble bestemt at vi skulle opprette en midlertidig redaksjon hos gjestfrie Media Norge Trykk et stykke utenfor Oslo sentrum.

På vei ned til bilen sammen med et par kolleger og en del utstyr, ringte NRKs Dagsnytt Atten. Og mens vi gikk inn i garasjen forsøkte jeg å analysere situasjonen på direktesendt radio. Jeg nekter å tro det var spesielt opplysende, men helt sikker kan jeg ikke være fordi jeg aldri har turt å høre på opptaket.

Det slår meg nå hvor lite vi visste, og hvor mye vi skrev.

Kommentarjournalistikk er innsikt, meninger, refleksjon – og språk. Men den er også følelser. Denne kvelden ble det lett etter ord som kunne tolke et folks følelser, men som også skulle gjøre spede, men hederlige forsøk på å bidra til å vise en slags vei fremover.

IV

«I går rammet tragedien Norge. Den som ikke må få lov til å ta makten fra oss. Da har terrorismen seiret,» ble det ingressbudskap jeg formidlet under tittelen «Terrorrens makabre logikk».

Og allerede i første setning var det nødvendig å slå fast at det i skrivende stund var uklart hvem som stod bak. For meg ble det viktig at leseren – med ti timers opplysningsforsprang på kommentatoren – skulle vite at vi famlet i et slags informasjonens halvmørke. Samtidig hadde disse tidligere kveldstimene ført med seg ny viten. For mens det like etter attentatet nokså entydig ble spekulert i internasjonal terrorisme, hadde Oslo-politiet de to siste timene før midnatt kommet med opplysninger som tegnet et annet bilde av den som stod bak den ufattelige volden.

«For etter det som bare kan kalles en massakre på Utøya, er det arrestert en 32-årig etnisk nordmann. Han skal også være sett like før eksplosjonen i regjeringskvartalet

Harald Stanghelle *(55) er fra 2000 politisk redaktør i Aftenposten. Stanghelle begynte som journalist etter grunnskolen. Han har også vært fisker på Grønland og FN-offiser i Libanon. Fra 1982 var Stanghelle journalist i Arbeiderbladet til han i 1991 ble ansatt i Aftenposten, fra 1994 som nyhetsredaktør. 1995-2000 var Stanghelle sjefredaktør i Dagbladet. Han har hatt en rekke verv i presseorganisasjonene, og har vært leder av Norsk Redaktørforening siden 2009. I perioden 1998-2011 var han styremedlem og senere visepresident i World Editors Forum, fra 2011 visepresident i Global Editors Network. Stanghelle har mottatt SKUP-prisen (1991), Den store journalistprisen (2001) og Gullpennen (2006). I 2009 kåret norske politikere i regi av Nordiske Mediedager Harald Stanghelle til den kommentator de hadde størst tillit til. Stanghelle har vært redaktør for, og bidratt til, en rekke bøker.*

et par timer før. Kanskje han til og med har operert alene. Kan dette være en av de skakkjørte sjeler som har kommet på uforsonlig kant med samfunnet. Vi har sett det i andre land, ikke minst i USA, at det finnes dem som er villig til å la uskyldige dø i et meningsløst hevntokt», ble min konkrete ledetråd inn til mer generelle betraktninger.

Det fantes knapt en større kontrast enn mellom en sløv juliettermiddag og det inferno av blødende mennesker, knust glass og ødelagte bygninger som brått ble en realitet i sommer-Oslo. Den terror vi hadde snakket om som en fjern mulighet, var med ett slag blitt norsk virkelighet. Og den uhyggen vi har observert i andre land, ble vår egen.

«Slik virker den terror som rammer så blindt, og likevel så målrettet,» konstaterte jeg og forsøkte å sette ord på det jeg disse hektiske timene hadde hørt sagt både i det private og det offentlige rom fra kolleger, familie, venner, ja, fra kjente og ukjente:

«Den rammer blindt fordi vi alle kunne vært i Oslo sentrum da bomben med en så voldsom kraft eksploderte – på jobb, på en tilfeldig bytur eller som turister. Blindt rammer den også fordi ofrene ikke har gjort noe som helst som gjør dem til mål.»

Jeg tror det var dette mange opplevde som det uvirkelige: «Det-kunne-like-gjerne-vært-meg»-tanken. I min nærmeste familie ble denne absurde virkelighetsforandringen som traff en hel nasjon illustrert ved at min kones sønn sendte en spørrende melding fra krigens Afghanistan – der han er offiser: «Er dere trygge?», stod det kort og bekymringsfullt. Nå var det han som var redd for oss – ikke omvendt. Det vanvittige i dette ble for meg en sterk impuls i vurderingen av mitt eget budskap:

«Og likevel er det noe målrettet over det som rammet oss. For eksplosjonen var rettet mot sentrum av det politiske Norge – et regjeringskvartal som representerer en av statsmaktene i et åpent og demokratisk land. Når også det som skjedde på Utøya har rot i en form for terrorisme, understrekes det at dette er et angrep på demokratiet: For få ting er mer symboltunge for demokratiet enn engasjert ungdom som er samlet til et sommerlig politisk verksted.»

Alt dette var ny og sjokkerende viten denne fredagskvelden. I arbeidet med å analysere situasjonen for Aftenpostens lesere ble den lagt oppå en viten mange av oss kommentatorer allerede hadde: I ti år har vi levet i skyggen av tvillingtårnenes fall 11. september 2001. Vi har levet med sikkerhetskontroller og beredskapstiltak. Trusselen fra internasjonal terrorisme har på mange måter satt dagsordenen – også i Norge.

«Likevel har nok de aller fleste nordmenn innerst inne hatt vanskelig for å tro at en stor terroraksjon kunne ramme akkurat oss – et lite og ikke spesielt betydelig land i en av verdens utkanter. Det skyldes ikke at vi her i landet er spesielt naive, snarere at vi så intenst har håpet at ikke noe skal forstyrre vår norske idyll.»

Og igjen er vi tilbake til den brutale virkeligheten: «Slik mistet vi denne uskylden i går. Og slik kan gårsdagens ekstremvold komme til å få noe av den samme betydning for oss som Palme-drapet fikk for Sverige.»

Der tok jeg forøvrig grundig feil. Men så ble da også ugjerningsmannen raskt tatt. Saken ble aldri et mysterium. Den ble heller aldri det eldorado for konspirasjonsteoretikerne som Palme-saken ble.

Et slags PS: Selvsagt er det for tidlig å slå fast hvilke langsiktige følger 22. juli-tragedien vil få for det politiske og mentale stemningsleiet i Norge. Nå ni måneder etterpå er det ikke gitt at forandringene er så markerte som mange spådde like etter sommerens fredagskatastrofe.

Det finnes eksempelvis en sammenlignende undersøkelse (offentliggjort i januarutgaven av tidsskriftet «*Political Science & Politics*») som tyder på at nordmenn flest ikke er blitt reddere eller mer kyniske etter terroren. Undersøkelsen ble gjort så tidlig som i august 2011, og viser at bare 2,5 prosent av dem som ble spurt, svarte at de var svært redde for nye angrep, mens 17,5 prosent definerte seg som nokså bekymret. En identisk undersøkelse fra USA etter Oklahoma-bomben i 1995 viste at 38 prosent av amerikanerne var svært redde for nye angrep, mens ytterligere 40 prosent var nokså bekymret.

Disse to sammenlignbare undersøkelsene illustrerer den selvfølgelighet at USA og Norge er vidt forskjellige land. Men de forteller kanskje også at 22. juli-terroren ikke kommer til å sette et dypere preg på vårt daglige holdnings- og handlingsmønster. Men vi vet det jo ennå ikke.

V

Det er en ganske underlig å lese seg selv så mange måneder etterpå. Lese det som ble formulert noen hektiske kveldstimer i høyst provisoriske lokaler hos Media Norge Trykk. Kanskje er det etterrasjonalisering, men det er som om vi på en eller måte hadde en slags mental beredskap til hjelp i en ekstrem situasjon. Ikke fordi noen av oss hadde forutsett det som skjedde, men mer fordi noen viktige verdier ble aktivert i møte med det utenkelige.

For meg ble en sms som tikket inn på min mobil kl 17.49 viktig: «Vi trenger en fornuftens stemme i det illiberale hylekoret som nå setter i gang.»

Meldingen fra min venn Erik satte i gang en tankeprosess hos meg om hva vi i verste fall kunne vente oss av reaksjoner i kjølvannet av dette forferdelige. Ikke bare folkelige reaksjoner i form av hevn og raseri, men like mye hva politikerne kunne finne på i desperate forsøk på å demonstrere handlekraft i en situasjon som utstrålte avmakt.

Heldigvis viste de nærmeste dagene at denne frykten var ubegrunnet. Norske politikere – med statsminister Jens Stoltenberg i spissen – falt aldri for denne fristelsen.

Sorg og stolthet: *Så kunne vi endelig lese de første eksemplarene av den provisoriske utgaven av Aftenposten datert 23. juli 2011. Direkte fra trykkeriet i samme bygg som vi hadde flyttet redaksjonen til. Fra venstre Ronny Ruud, Ole Erik Almlid, Harald Stanghelle (artikkelforfatteren) og Knut Olav Åmås. Helt til høyre: Schibsteds konsernsjef Rolv Erik Ryssdal kom på et velkomment oppmuntringsbesøk sent på kvelden.*

Men når jeg i arbeidet med denne gjennomgangen leser hva mine kolleger i andre aviser skrev, gjenkjenner jeg den samme måten å tenke på. Bak formuleringene aner jeg en redsel for at det norske samfunnet skulle svare på terroren på en måte som ville forandre det beste i oss som samfunn. Og jeg leser et slags instinkt inn i advarslene vi formulerte denne nattsvarte kvelden.

«Men det må samtidig understrekes at et åpent samfunn – som vi ønsker å være – ikke kan forsvare seg mot alle farer. I tiden fremover vil vi med sikkerhet høre krav om hardere sikkerhetstiltak med tilhørende svekkelse av den personlige friheten. Da er det svært viktig ikke å la seg skremme, og i stedet stå opp og forsvare den friheten

og den åpenheten som fortsatt skal og må prege det norske samfunnet. Ellers lar vi terroristene vinne.», skrev Bergens Tidende.

Dagbladet fulgte opp: «Det aller beste forsvaret for folkestyret og rettsstaten er nettopp å følge reglene for folkestyret og rettsstaten, å ikke la oss forlede inn på en vei som ville føre til den største seieren for dem som vil ødelegge vår politiske kultur og vår livsform.»

Dagens Næringsliv skrev at «Vi må bevise at terrorister tar feil, og at vi har rett. Det kan vi bare gjøre ved å bevare vårt åpne og demokratiske samfunn.» Mens Dagsavisen advarte mot at «I fryktens kjølvann følger en fare for overreaksjoner. Terroristene må ikke få lov til å vinne på denne måten, heller.»

Langt unna hovedstaden skrev Nordlys at «I tiden som kommer, gjelder det ikke å la den fremkalte frykten sette seg. Det er det som er terrorens hensikt.» Nærmest et bombeherjet regjeringskvartal skrev avisen som ble mest direkte rammet, VG: «Gir vi etter for frykten, har vi tapt. Norge er et åpent, demokratisk samfunn, der det er nærhet og tillit mellom politikere og borgere. Slik må det fortsatt være.»

Aftenpostens lederartikkel kunne minne om en blåkopi av alt dette. Selv så lite vi visste disse forvirrende og sorgtunge kveldstimene, var det altså bemerkelsesverdig liten tvil om hvilken samfunnsretning som ble pekt ut i katastrofens kjølvann. Det må da være et sunnhetstegn?

For en ren selvfølge var ikke disse reaksjonene. Det finnes eksempler på at terroren øyeblikkelig ble satt inn i en annen sammenheng – og med andre fremtidspekere. Et medieeksempel på dette havnet i Pressens Faglige Utvalg. For i Kristiansunds-avisen Tidens Krav – en avis som tradisjonelt står nært Arbeiderpartiet – het det i lederartikkelen lørdag 23. juli:

«Med islam som et stadig sterkere innslag i vårt sekulariserte samfunn, opplever vi at eldgamle myter og overtro blir brukt til politisk sprengkraft med stor styrke i vår til nå så fredelige del av verden. På nært hold får vi oppleve at mennesker er villige til å slå og drepe for religiøse bagateller…Problemet med muslimenes inntog i Norge, er at de ikke skiller mellom religion og samfunn.»

Synspunktene er hverken spesielt originale eller ytterliggående, men å lese dem akkurat denne lørdagen ble for sterkt. Det var umusikalsk i forhold til toneleiet ellers i samfunnet.

Tidens Krav unnskyldte seg med at lederartikkelen ble skrevet «på et tidspunkt da det hersket full forvirring om hvem som stod bak ugjerningene i Oslo og på Utøya», og korrigerte seg selv i mandagsavisen. Pressens Faglige Utvalg felte ikke lederartikkelen. Det skal være høyt under meningstaket i norske medier. Men Tidens Krav-saken blir likevel stående som et eksempel på hvordan analysene etter 22. juli kunne sett ut – også i den mer tradisjonelle delen av norske medier.

VI

«Sett ord på situasjonen,» var mantraet til min første sjef i Oslos avisverden, Kjell Flugsrud, når vi unge ikke kom videre. Et mantra jeg så ofte har søkt tilflukt i bare for å oppleve at ordene ikke gir seg selv. Denne fredagen var den vanskeligste av dem alle.

Ikke bare fordi det måtte velges ord som møtte en nasjons ubeskrivelige følelser, men like mye fordi skillet mellom journalisten og observatøren, mennesket og borgeren ble visket ut. Visst var vi fortsatt journalister, men i like stor grad var vi medborgere av et hardt rammet samfunn. For også vi avisfolk var ofre, ganske enkelt fordi landet vårt var det.

Det var en nødvendig erkjennelse.

Jeg tror ingen i min norske journalistgenerasjon har vært i nærheten av noe lignende. Plutselig forsto vi hva våre amerikanske kolleger opplevde ti år tidligere. Også vi som har kritisert dem for å være for ukritiske. For når de virkelig altoverskyggende tragediene rammer, er også vi mediefolk en uløselig del av samfunnets store vi. Slik agerer vi også.

Derfor lette vi etter ord til trøst. Vi lette etter ord som understreket fellesskapet. Og vi plukket begreper som kunne uttrykke noe av den malmtunge fellessorgen som hjemsøkte landet vårt.

Selv avsluttet jeg min kommentar slik: «Dette er en situasjon som stiller enorme krav til oss som samfunn. For nettopp fordi terror representerer et hat mot alle de verdiene det norske samfunnet holder så høyt, er det viktig at ikke uhyggen, alvoret og sorgen utløser en slags mental samfunnspanikk der vi ofrer store deler av vår åpenhet og frihet av redsel for nye aksjoner.

Visst var vi fortsatt journalister, men i like stor grad var vi medborgere av et hardt rammet samfunn. For også vi avisfolk var ofre, ganske enkelt fordi landet vårt var det.

Da har terroristene vunnet frem med sin makabre form for logikk. For den går jo nettopp ut på å spre og dyrke frykten som et våpen.

Vi aner fortsatt ikke hvem som sto bak gårsdagens ugjerning. Men vi vet nok til å anta at det lå en profesjonell vilje bak. Selvfølgelig var det uunngåelig at det i går kveld ble spekulert i om aksjonen kan ha sammenheng med det norske engasjementet i Libya og Afghanistan, eller om karikaturstriden fortsatt plasserer Norge på terrorkartet.

Det er lov å spekulere, men viktig å skille det vi vet, fra slike spekulasjoner. For uansett hva etterforskningen vil vise om bakgrunnen for det som skjedde i går, så må det aldri bli slik at terror og trusler skal få bestemme Norges linje. Det vil jo være å gi terroristene en seier de aldri må få.

Det vil det også være hvis denne aksjonen fører til at vi blinker ut spesielle etniske eller religiøse grupper og gjør dem til syndebukker. Det er dem som har planlagt og gjennomført gårsdagens ugjerning som må finnes og straffes, ikke alle dem som er uskyldige.

De nærmeste månedene vil slike problemstillinger prege det politiske, det offentlige og det folkelige Norge. Det kan bli mange krevende debatter av slikt. Noen vil helt sikkert hevde at det som nå er skjedd, er et resultat av en særnorsk naivitet. Da er det verdt å minne om at selv land med ekstreme sikkerhetstiltak og uinnskrenket politiautoritet, rammes av terror.

Og visst er det lov å være rasende, bli fortvilet og rope ut sorg. Bare vi ikke lar frykten lamme evnen til å tenke klart og tenke klokt. Det er svært mye vi ikke må finne oss i å ofre på fryktens alter.

For selv på denne tragediedagen vet vi at vi som samfunn må gå videre. Da bruker vi kanskje de beste kreftene i oss som folk.

Selv om vi i dag ikke vet hvilke hjerner som har pekt ut de norske målene, som har organisert aksjonen eller som har gjennomført dem, ja, så vet vi at dette er et angrep på det samfunnssystem vårt land representerer. Vi vet at aksjonen representerer verdier som dyrker døden og ikke livet. Og vi vet at for noen av verdens fanatiske ekstremister, er det selve moderniteten som skaper et voldsomt raseri.

Med et bevisst idémessig ståsted kan kommentarjournalistikken være med på å vise en slags vei fremover – også der faktaforvirringen gjør at vi famler i mørke.

Men også en slik viten bør appellere til vissheten om at vi som samfunn har en like viktig som vanskelig tid foran oss. Den vil kreve mye av oss alle.»

Slik sluttet det som nærmest ble et forsøk på å finne ord til en slags analytisk appell. Ord skrevet i fullstendig villrede om hva morgendagen ville bringe.

Det var en absurd arbeidsøkt. Den mest spesielle de fleste av oss har opplevd. Og likevel slår det meg i dag at det er noe underlig gjenkjennende ved denne grunnleggende usikkerheten over hvilken virkelighet vi ville stå overfor når avisen leses morgenen etter at siste punktum ble satt.

For det er slett ikke første gang – og det blir helt sikkert ikke den siste – da man som kommentator må lete etter ord og uttrykk som holder seg en stund. Det hender man må nesten til bunns i den språklige verktøykassen for å finne de ordene som tåler en viss lagring før det leses i en nyhetssammenheng som har gitt nye premisser til det temaet man noen timer tidligere eide premissene til. Denne utfordringen berører – i større eller mindre grad – all journalistikk som ikke publiseres i sann tid.

Vi som kommenterer og analyserer har midler som til en viss grad kompenserer for dette. Vår oppgave er jo ofte å sette selve nyheten inn i en større sammenheng. Lete etter paralleller, spørre etter prinsipper eller argumentere for eller mot det som er under oppseiling. Med et bevisst idémessig ståsted kan derfor kommentarjournalistikken være med på å vise en slags vei fremover – også der faktaforvirringen gjør at vi famler i mørke.

Jeg vet ikke om det var dette som skjedde 22. juli 2011. Men jeg må få lov til å håpe at det var det. I så fall besto den norske meningsjournalistikken den vanskeligste enkeltprøve vi har stått overfor på 71 år.

VII

Et språklig apropos kan være nyttig: Før hvert årsskifte utarbeider institusjonen Språkrådet en liste over nye norske ord som er skapt det siste året. Det blir også kåret et «årets ord».

Ikke overraskende er mange av ordene på 2011-listen vokst frem av det som skjedde 22. juli. Også datoen er blitt et nyord. Den har i seg selv fått en egen plass i den norske historien. Det reflekteres også i språket vårt: 22.7., 22/7 og 2207 er blitt skrivemåter Språkrådet tolker som uttrykk for at det finnes dem som har et sterkt ønske om å la denne datoen få en fast språklig form.

Det har nok ikke helt lykkes, selv om forbildet ikke er så vanskelig å få øye på: *Nine-eleven* i alle dens ulike avskygninger er forlengst blitt et gjenkjennbart begrep i det engelske språk.

I dagene etter angrepet ble «*terrormanifest*» registrert som et nyord. Det samme ble «*konspiranoid*», «*internettradikalisering*» og «*bloggprosa*», mens ordet «*ytringsansvar*» trekkes frem som et av de interessante nye ordene som ble brukt i debatten om ytringsfrihet under ansvar.

Språkrådet peker på at når uvanlige hendelser inntreffer, er mediene ofte kreative i sin språkbruk. «*Moldejazz i sørgemoll*», skrev Dagbladet om jazzfestivalen som ble avsluttet den 23. juli. «*Ett minutts tour-stillhet*» ble det i Tour de France, mens jeg tillegges nyskapningen «*samfunnspanikk*» i kommentaren (delvis gjengitt ovenfor) dagen etter angrepet.

Det var likevel i en helt annen retning de norske språkrøkterne gikk da årets ord skulle kåres. For de like vakre som sterke manifestasjonene som fulgte denne nasjonale tragedien, skapte også sitt eget språk. Da Oslo-trikken ble stående bom fast i en av de folkelige markeringene i hovedstadens sentrum, oppsto ordet «*rosefast*». For den røde rosen ble det nye nasjonalsymbolet, og ord som «*rosehyllest*», «*rosemarkering*» og «*rosemarsj*» dukket opp som en naturlig del av det norske språket.

«*Rosetog*» ble stående som «Årets ord». Ikke bare nytt og kreativt, men også et ord som er naturlig forankret i vårt språksystem, mente Språkrådet.

Ordet vil så utvilsomt få sin plass i vår språkhistorie. Det er talende og det er vakkert. Og likevel håper vi alle at vi ikke vil få bruk for det nok en gang.

Lech Kaczyński
gazeta
WYBORCZA.PL
SMOLEŃSK

10. april 2010 av Grzegorz Piechota,
nyhetsredaktør i Gazeta Wyborcza, Warszawa

Et polsk mareritt som aldri synes å ta slutt

«Presidenten er død. Alle er døde». Historien bak det gule nyhetsvarslet om flyet som i 2010 styrtet med den polske presidenten og 95 andre ombord.

Som så mange andre fedre med en 18 måneder gammel sønn var jeg tidlig oppe.

Rundt klokken ni var vi allerede ferdige med frokost nummer to og lå på gulvet og lekte.

Plutselig ga mobilen min lyd fra seg. Meldingen lød: «Sett på TV'en. NÅ!«

På skjermen så jeg de fryktelige bildene som vekket så mange polske familier den morgenen, den 10. april 2010. De var fra ulykkesstedet hvor det polske luftforsvarets fly 101 hadde styrtet med president Lech Kaczynski ombord, bare noen hundre meter fra rullebanen på flyplassen i Smolensk i det vestlige Russland.

Flydelene lå spredd under de bladløse trærne. Små branner flammet opp i skogen rundt flyvraket, som lå innhyllet i tåke. Halefinnen fra flyet med Polens nasjonalfarger, hvitt og rødt, stakk opp.

Det gule nyhetsvarselet som løp under bildene på TV-skjermen etterlot ingen tvil: *Presidenten er død. Alle er døde.*

Katyns forbannelse

Mens jeg kjørte til Warszawa-redaksjonen til Gazeta Wyborcza, Polens største kvalitetssavis, tenkte jeg på den tåkete, mørklagte skogen.

«For et grusomt sted», mumlet jeg for meg selv.

Presidenten og 95 andre – blant dem polske topp-politikere, embetsmenn, militære ledere, prester – gikk ombord i flyet for å delta på 70-års markeringen av en annen polsk tragedie, den såkalte Katyn-massakren.

Katyn er en skog som ligger ca. 20 km fra stedet for flyulykken i 2010.

Sytti år tidligere, under den 2. verdenskrig, var denne skogen et taust vitne til at 22 000 polske tjenestemenn, offiserer, politimenn og prester ble myrdet. Alle ble skutt gjennom hodet av det sovjetiske hemmelige politiet.

Etter invasjonen av Polen i 1939, gikk Sovjet-Russland og Nazi-Tyskland inn for å fjerne den politiske eliten og militære ledere som hadde gått under jorden.

I 1943 var de tidligere allierte, Josef Stalin og Adolf Hitler, bitre fiender og det var den tyske hæren som oppdaget massegravene i Katyn-skogen.

Hitler iverksatte en internasjonal etterforskning for å diskreditere sovjeterne. Stalin beskyldte nazistene for å stå bak massakren. De allierte valgte tausheten, siden de var avhengige av Stalins tropper i kampen mot Tyskland og Japan.

Etter krigen kom Polen under kommunistisk styre og i et halvt århundre kunne man havne i fengsel hvis man nevnte ordet Katyn.

Hemmeligholdelsen rundt Katyn tok slutt i 1989 da Polen frigjorde seg fra kommunismen.

I 1990 innrømmet den siste sovjetiske lederen, Mikhail Gorbatsjov, at Sovjets hemmelige politi sto bak massakren, men i forholdet mellom Polen og Russland var hendelsene i Katyn-skogen fremdeles en verkende byll.

Mens jeg kjørte til avisen den lørdagen, så jeg for meg de gamle sort-hvitt bildene fra massegravene i Katyn-skogen, stablene med lik i militære uniformer skjult i den mørklagte skogen, og samtidig nyhetsvarselet: «Alle er døde».

For et skrekkelig sted!

Viktige beslutninger

En time etter at flyet hadde styrtet var redaksjonen pakket med folk. Jeg beklager sammenligningen, men enkelte ganger ligner journalister på blodtørstige hunder.

I de første timene etter ulykken, da det gjelder som mest, tok vi en serie viktige beslutninger som la grunnlaget for nyhetsdekningen vår i de neste timene og dagene som fulgte. Aller viktigst var at vi bestemte at alle, absolutt alle, av Gazetas 450 redaktører og reportere over hele landet skulle fokusere på denne ene saken.

Det har alltid vært og vil alltid være konfliktfylt om man beslutter å satse alle sine ressurser på en enkelt sak. Men denne var stor nok.. Vi bestemte oss for å sende ut nyhetsoppdateringer, så mange og så ofte som vi maktet, og vi så raske resultater av nyhetsarbeidet.

For det andre delte vi den redaksjonelle staben inn i fem grupper som arbeidet parallelt, men mot forskjellige deadlines.

Vi visste at for å ligge foran konkurrentene, måtte vi planlegge bedre enn vanlig og ha en bevisst styring av ressursene. Det hadde som konsekvens at en del av staben i utgangspunktet ble satt på vent hjemme, slik at de raskt kunne innkalles når dem som allerede var på jobb ble for slitne til å kunne fortsette.

For det tredje innkalte eieren alle avisens ikke-redaksjonelle ansatte. Vi redaktører undervurderer ofte betydningen av et nært samarbeid med forretningsavdelingen og de andre avdelingene i et avishus. Vi oppdaget at nettopp det samarbeidet ble en helt avgjørende suksessfaktor.

Markedsavdelingen kontaktet annonsørene for å få dem til å legge alle reklamekampanjer på is inntil videre.Vi holdt åpent på søndagen for å ta i mot nekrologer og dødsannonser. Våre lesere satte pris på dette – til mandagsavisen mottok vi 50 fulle sider med nekrologer og dødsannonser.

Distribusjonsavdelingen etablerte et alternativt distribusjonsnett for ekstrautgaver på papir lørdag og søndag, som ble distribuert til de 20 største byene i landet. For en innsats! I Polen var det ingen søndagsaviser. Avisutsalgene var stengt, det var ingen transport, ingen distribusjon.

Dataavdelingen sørget for at serverne kunne ta i mot en nett-trafikk som var ti ganger større enn vanlig. Da den tragiske nyheten ble kjent, vendte publikum seg mot de største og mest pålitelige nyhetskanalene for å få informasjon.

Og sist, men ikke minst, ledelsen sørget for nok mat til alle som gjorde en innsats. Mette journalister jakter bedre på nyheter, enn sultne.

De dødes bok

Av de fem redaksjonelle gruppene som ble etablert den lørdagsmorgenen, var det én som ikke jobbet mot én deadline. Det var, naturlig nok, nettredaksjonen, som lever med kontinuerlige deadliner. Den konsentrerte seg om live-dekning og la ut oppdateringer fra reportere ute i felten og nyhetsbyråer etter hvert som de kom.

Vi forsto snart at journalistene i Smolensk, der flyet hadde krasjet, visste mindre enn redaktørene og staben i Warszawa. De satt fast i Katyn, der det var planlagt minneseremonier og var de siste som fikk høre om ulykken.

Den første polske journalisten som kom til ulykkesstedet, var en kameramann fra det statlige fjernsynsselskapet, som var blitt igjen på flyplassen. Han hørte et smell, løp til ulykkesstedet og lot kameraet gå. Han visste ikke hvilket fly det var før han så symbolet til det polske luftforsvaret. «Herregud, det er jo polsk!»

Den største utfordringen for datanettet den dagen var ikke av redaksjonell, men av teknisk art. Datafolkene våre måtte gjøre den fargerike layouten på de tre viktigste nyhetsportalene våre om til

__Grzegorz Piechota__ er nyhetsredaktør i Gazeta Wyborcza, Warszawa, Polen, og president i INMA Europe.
Grzegorz Piechota er den første redaktøren i det Dallas-baserte International Newsmedia Marketing Association – et verdensomspennende nettverk med mer enn 5 850 medieledere – som er valgt til styreleder i konsernets europeiske styre.
Som nyhetsredaktør i den største kvalitetsavisen i Polen, Gazeta Wyborcza, er han ansvarlig for den digitale utviklingen i nyhetsredaksjonen og utviklingen av innovative multimedie-prosjekter i samarbeid med nyhets-, utviklings- og markedsføringsgruppene i konsernet.
Piechota er utdannet jurist og startet sin karriere i Gazeta Wyborcza i 1996 som journalist i en av de minste lokalredaksjonene og steg derfra i gradene til nyhetsredaktør og visepresident i Agora Foundation. Han har vært en pådriver når det gjelder opplag, onlinetrafikk, engasjement og inntekter, og er blitt hedret av World Association of Newspapers og News Publishers WAN-IFRA, INMA, samt lokale institusjoner. IWAN-IFRA kåret i 2008 Gazeta Wyborcza til World Young Reader Newspaper of the Year. I 2010 hadde den London-baserte portalen Journalism.co.uk ham med på listen over verdens ledende innovatører innen media. Piechota er gift og har ett barn. Han bor i Warszawa.

sort-hvitt; den tradisjonelle måten å vise respekt på i Polen. Det var gjort i løpet av de første tre timene etter ulykken.

I løpet av åtte timer hadde de gitt nyhetssidene nytt utseende og nytt innhold, og fortsatte deretter å utvikle nye verktøy og maler. De brukte én dag på de samme oppgavene som de vanligvis bruker flere uker på.

Den andre redaksjonelle gruppen konsentrerte seg om å lage en ekstra lørdagsutgave på papir. Fem timer etter ulykken hadde de en åtte-siders avis klar til trykking. Vi distribuerte nærmere 100 000 gratisaviser i ti større byer. De første avisene var på gaten rundt klokken fire om ettermiddagen.

Den tredje gruppen, som jobbet med avisen som skulle ut søndag morgen, ventet ikke på at gruppe to skulle bli ferdig med sin utgave. De begynte samtidig som gruppe to og 15 timer etter flyulykken hadde de ferdig en 24-sider avis. Neste morgen ble 220 000 eksemplarer av ekstraavisen distribuert til de tyve største polske byene.

Den fjerde gruppen, som ble etablert en time etter at ulykken hadde funnet sted, jobbet med en 150-siders mandagsutgave. Uten å vente på de andre gruppene, hadde de fokus på «exclusive stories», med deadline 30 timer etter tragedien.

Jeg arbeidet med en gruppe på nærmere 50 journalister som var ansvarlig for «De dødes bok» – et 32-siders mandagsmagasin med artikler om alle de 96 ofrene. Jeg ville unngå tørre, offisielle biografier så vi laget i stedet detaljerte, fortellende artikler om ofrene. Mange av ofrene var ukjente – flygere, flyvertinner, livvakter, gjester og familiemedlemmer. Det var litt av en prestasjon å samle informasjon om dem alle. I motsetning til oss, som startet på et tidlig tidspunkt, slet andre aviser og TV-stasjoner i ukesvis med å få tak i relevant bakgrunnsmateriale.

Den femte gruppen tilbakekalte ukemagasinene som skulle komme ut torsdag, fredag og lørdag i uken etter flyulykken. I løpet av 36 timer hadde de omredigert dem fullstendig. Det ukentlige featuremagasinet fokuserte på presidenten og mannen som hadde planlagt høytideligheten i Katyn. Vårt ukentlige kvinnemagasin fortalte om presidentens kone som omkom sammen med sin mann, og på andre kvinnelige politikere som var ombord i flyet.

Andre avishus var ikke så opptatt av dette, eller hadde ikke kapasitet til å foreta tilsvarende raske endringer. De var ille til mote over sine forsider og artikler som kom på trykk senere samme uke, midt i den nasjonale sorgen, og omhandlet døde personer som om de fremdeles var i live.

De fem gruppene kom sammen flere ganger om dagen for å dele informasjon og koordinere innsatsen, likevel gikk de av og til i bena på hverandre. Det var antagelig ikke til å unngå. Informasjonsstrømmen var for stor for én enkelt redaktør. Redaktørene arbeidet derfor sammen i grupper på to eller flere. På den måten kom vi oss gjennom den mest krevende helgen i mitt avisliv.

GAZETA WYBORCZA OG AGORA

Gazeta Wyborcza *er Polens fremste og største kvalitetsavis med et opplag på 306.000 eksemplarer. Den er også den avisen som er mest dominerende på annonsemarkedet, med en markedsandel på hele 38 prosent.*
Internettportalen ***gazeta.pl*** *har 11,7 millioner brukere eller 61 prosent at alle internettbrukere i Polen. De nettbaserte tjenestene er lønnsomme (EBITDA var på 11 prosent i 2011).*
Gazeta ble etablert i 1989 av en motstandsgruppe for å drive uavhengig journalistikk før kommunismens fall og støtte de første frie valgene i landet.
Siden har Gazetas eier ***Agora*** *bygget opp et av Sentral- og Øst-Europas mest suksessrike mediekonsern I tillegg til avisdrift og internettjenester er gruppen involvert i tidsskrifter, bøker, musikk- og filmproduksjon, kinodrift, radiostasjoner og utendørsreklame.*
Agora er notert på børsen i Warszawa.

Jeg fylte år søndag. Fødselsdagsselskapet ble ikke avlyst, familie og venner hadde behov for å komme sammen og snakke om det som hadde hendt. Jeg kom hjem til et dystert hus sent på kvelden. Alle satt og så på direktesendinger på TV med tårer i øynene.

Bilder å huske

Nasjonen sørget i ukevis.

President Kaczynski var den første som ble sendt tilbake til Warszawa, og i de følgende dagene ble flere av de døde brakt hjem. Tusenvis av mennesker, mange gråtende, sto langs gatene for å ta imot kistene. Andre samlet seg foran regjeringsbyggene eller ofrenes hjem og la ned blomster, tente lys, sang og holdt hverandre i hendene. Kristne, jøder, muslimer og andre deltok i gudstjenester og minnestunder.

Annonsene forsvant fra reklamesøylene i byene og ble erstattet med bilder av ofrene. Det polske flagget med sort sørgebånd vaiet fra bygninger og fra biler.

Mens jeg skriver dette, blar jeg gjennom bildene i minnealbumet vi utga med tittelen «Chronicle of grief». Kun to uker etter ulykken kom boken i salg. De beste bildene ble vist på utstillinger over hele Polen.

Jeg kommer alltid til å huske lysene foran presidentpalasset. Det var så mange, de dekket gaten, fortauet, deler av plassen foran palasset. Det var som et hav av ild.

Jeg husker blomstene som ble kastet mot bilene med de omkomne som sakte kjørte fra flyplassen i Warszawa. Blomsterhavet dekket noen ganger bilvinduene slik at sjåføren måtte bruke vindusviskerne for å se gaten foran seg.

Jeg husker tusenvis av vanlige mennesker som sto i kø i timevis for å vise presidenten den siste ære. Når de endelig kom inn i salen der kisten sto, knelte de for å vise sin respekt.

Jeg husker barna. Gutte- og pikespeidere som holdt orden på de mange sørgestedene, som plassen foran presidentpalasset. Barn som kom med kort de selv hadde malt til presidentens kone. Og barnebarnet hennes, en liten pike kledd i sort, som ble kysset på hånden av den ukrainske lederen under den offisielle begravelsen.

Jeg husker nattbildene fra Smolensk da de to statsministrene – Donal Tusk fra Polen og Vladimir Putin fra Russland – la ned kranser på ulykkesstedet. Tusk knelte for å be. Da han reiste seg, klemte Putin ham. Det øyeblikket ble symbolet på Russlands medfølelse etter tragedien i Smolensk.

Et annet bilde som det er verd å nevne, er av Russlands president Dmitry Medvedev i Lech Kaczynskis begravelse i Krakow. Medvedev var der selv om all lufttrafikk i Europa var innstilt på grunn av vulkanutbruddet på Island. Det polske folk så at det var mange prominente personer som ikke var der, mens Medvedev trosset askeskyen og fløy inn. Mission impossible – nesten som forsoning mellom to nasjoner, eller hva?

Dessverre er det også bilder i albumet som jeg helst ikke vil huske.

Jeg håper jeg en dag kan glemme de sinte ansiktene på dem som nektet å tro at flyulykken simpelthen var en ulykke, og som satte ut rykter og skapte ny bitterhet mot russerne. Den sinte mobben var den største overraskelsen i dagene med nasjonal sorg og den ble snart den største nyheten også.

Følelser og fakta

Konspirasjonsteorier har alltid sine tilhengere, men de holdes vanligvis unna massemediene.

I april 2010 var det annerledes. De ble hentet frem av fjernsynsselskaper som kjørte direkteintervjuer på gaten. Én begrunnelse var å «lytte til folk flest». En annen var at TV-selskapene simpelthen hadde sluppet opp for VIP'er som de kunne invitere til fjernsynsstudioet og intervjue om tragedien.

Etterspørselen etter journalistikk var større enn tilbudet. Alle de større TV-stasjonene gikk over til å sende direkte hele døgnet, men de var ikke forberedt på å produsere nok faktabasert innhold til å fylle sendetiden. De hadde ikke nok folk, ikke nok kameraer, ikke nok mobile TV-studioer.

Nyhetssendingene på TV minnet mer om talkshows. De var svært følelsesladet. Gjestene gråt når de svarte på spørsmål. Journalistene gråt når de stilte dem: «Hvordan er det å miste så mange venner? Når var siste gang dere så hverandre før ulykken? Hva skal du gjøre nå? Hvordan blir livet etter en sånn tragedie?»

Sendingene var så emosjonelle at det ikke var «luft» igjen til smale kanaler som bloggere. Kitschkunst, banale observasjoner og tårer dominerte bloggsfæren.

Brukerne genererte mye innhold, men det forsvant i den store flommen av stoff. Jo mer folk delte det de husket om ofrene, jo mindre interessant ble det. Likevel, behovet for å dele var enormt – avisens nettforum for ulykken vokste fra null til over 100 000 innlegg i løpet av kort tid.

Siden ulykken skjedde i et fjernt Russland, og de fleste kilder var offentlige, kunne ikke amatørreportere komme med mye nytt. Det fantes noen få bilder og videoer fra ulykkesstedet, noen private bilder fra familien. Det var alt.

Brukere av Twitter og Facebook fulgte de tradisjonelle mediene nøye, siden de var de eneste som hadde nye opplysninger. Gazeta gjorde et eksperiment og lanserte en spesiell Facebook-side med tittel «Alt om Smolensk». Den fikk ganske raskt flere lesere enn avisens «fan page».

Nyhetsagendaen ble satt av etablerte kvalitetsaviser på papir. De hadde tilgang til spesialiserte journalister med et stort kildenettverk, noe som viste seg å være av uvurderlig betydning. Avisene benyttet seg av flere reportere og satte inn flere kvalifiserte krefter enn noe annet medium, og de kunne uavhengig av kostnadene sende dem på oppdrag der nyhetene var å finne.

Bare få dager etter ulykken kunne vi publisere en uavhengig analyse av ulykken i Smolensk. Vi fremla teorier om den direkte årsaken til ulykken. Flere måneder senere ble disse bekreftet av den offisielle undersøkelseskommisjonen.

Noen av oppslagene våre rystet landet. Fem dager etter ulykken avdekket vi planen om å begrave presidenten og han kone i Wawel Royal Castle i Krakow. Krypten under Wawel-katedralen var forbeholdt konger og polske nasjonalhelter.

PAVEN, EUROPA OG FLYULYKKEN

Hva er de viktigste hendelsene i nyere polsk historie?

- Den polske pave John Paul IIs død – 83 prosent
- Innlemmelse i Den europeiske union – 57 prosent
- Kommunismens sammenbrudd og frie valg i 1989 – 45 prosent
- Flyulykken i Smolensk – 40 prosent
- Deltakelse i krigen i Irak og Afghanistan – 9 prosent

Utdrag av en spørreundersøkelse utført i april 2012 av meningsmålingsinstituttet TNS OBOP rettet mot voksne polakker. De spurte kunne avgi flere svar.

Var Lech Kaczynski en helt? Ifølge de fleste polakker hadde Kaczynski vært en dårlig president, noen mente den dårligste siden kommunismens fall i 1989. Han lå lavt på meningsmålingene og hadde antagelig tapt det kommende valget hvis han hadde fått leve.

Vi i Gazeta Wyborcza mente at valg av begravelsessted hadde gått for fort, men var redd for at vi ved å ta opp spørsmålet offentlig kunne komme til å sette i gang et offentlig slagsmål.

Var hvordan han døde viktigere enn hva han faktisk utrettet som president? Kunne måten han døde på sammenlignes med hvordan soldatene hadde dødd i Katyn?

Etter en tre timer lang debatt i redaksjonen, besluttet vi å stille disse spørsmålene på avisens forside.

Ordets makt

Det ble et forferdelig bråk.

Saken var betent og aksjonister benyttet de sosiale mediene for å koordinere sine reaksjoner. I løpet av noen få timer hadde vi gatesammenstøt mellom tilhengere av Lech Kaczynski og dem som mente at han ikke fortjente å bli stedt til hvile sammen med de kongelige. Politiet måtte gripe inn.

Vi så at stabiliteten i landet var i fare og besluttet å la saken ligge. Neste dag publiserte vi fem sider med kommentarer og ba myndighetene og leserne om å stanse debatten og la presidenten bli begravet hvor enn det ble besluttet, det være seg i Wawel-slottet eller et annet sted.

Ord har makt til å endre ting – på godt og vondt.

Vi tenkte at hvis forsiden fikk folk til å protestere, kunne den ikke også få dem til å bli enige?

I Polen finnes det mer enn 600 kirkegårder med russiske soldater som døde under den annen verdenskrig i kampen for å befri landet fra tyskerne. Den 9. mai 2010, en måned etter flyulykken i Smolensk, var det nøyaktig 65 år siden nazistenes nederlag.

På forsiden av Gazeta Wyborcza oppfordret polske intellektuelle leserne til å besøke krigskirkegårdene og tenne lys den 9. mai. De mente at det kunne være en anerkjennelse av deltakelsen den vanlige russer hadde vist Polens innbyggere i forbindelse med flyulykken i april

Appellen var ikke vår idé. Vi fant den på nettet og inviterte noen kjente personer til å være med på kampanjen. En av de sterkeste støttespillerne var Andrzej Wajda, en Oscar-vinnende filmregissør, hvis far døde i Katyn, som hadde dramatisert massakren og løgnene som fulgte.

Vi tok i bruk hele markedsapparatet til Gazeta og andre kanaler i Agora-konsernet i kampanjen. Tusenvis fulgt oppfordringen og saken fikk stor omtale i Russland.

Ett resultat av denne trinnvise forsoningen var visningen av Wadjas film på flere TV-kanaler i Russland, med aksept fra ledelsen i Moskva. «Katyn» ble sett av 100 millioner russere.

I november 2010 innrømmet for første gang det russiske parlamentet at det var Stalin selv som hadde godkjent massakren i 1940.

Gikk vi som avis for langt i å blande oss i internasjonal politikk? Tillater ekstraordinære tider ekstraordinære tiltak i journalistikken?

Jeg sliter fortsatt med å finne svar på dette: Hva om vi har gjort for lite utover å rapportere?

Sannhetssøkere

To år etter ulykker er nasjonen fortsatt splittet. Mobben som spredde konspirasjonsteorier og sinne vokste og var den gruppen som ropte høyest. Det er vanskelig å undervurdere hvordan de påvirket den offentlige debatten og språket som ble brukt.

Ingen kunne forutse det. Det var rolig i de første månedene etter ulykken. I juni og juli 2010 gikk det polske folk til stemmeurnene for å velge en ny president. Valgkampen var kjedelig, men verdig.

Førstekandidaten, Bronislaw Komorowski, måtte kjempe mot sin forgjengers skygge adskillig tidligere enn ventet – som parlamentets leder var han også fungerende president.

Dessuten måtte Komorowski konkurrere mot et gjenferd siden Jaroslaw Kaczynski, den nesten identiske tvillingbroren til den avdøde presidenten, besluttet å stille til valg. Ved å opptre verdig i valgkampen fikk han så mye sympati at det var like før han vant. I andre valgrunde, i mann-mot-mann runden med Komorowski, fikk den gjenlevende Kaczynski-tvillingen 47 prosent av stemmene. Kaczynski og hans tilhengere – stort sett høyreorienterte, konservative og katolikker – følte at de sto sterkere enn før.

Konflikten startet med en liten hendelse med et kors.

Kaczynskis tilhengere ble ikke ferdige med å sørge over den døde presidenten og i august nektet de fortsatt å fjerne et trekors som spontant var blitt reist utenfor presidentpalasset like etter flyulykken.

Korset provoserte unge tilhengere av en sekulær stat og de protesterte mot det. Det gikk ikke lang tid før partene braket sammen og politiet måtte gripe inn med tåregass. Så dukket det opp en gal mann med en håndgranat og alle innså at det hadde gått for langt.

Ti uker med episoder utenfor presidentpalasset fremprovoserte en større samfunnsdebatt som ikke bare gikk på hvordan man best skulle hedre ofrene i Smolensk-ulykken, men som også gikk på forholdet mellom Staten og Den katolske kirke.

Kaczynskis tilhengere laget sin egen versjon av tragedien. De avviste to offentlige rapporter om årsaken til flyulykken – utarbeidet av russiske og polske luftfartsmyndigheter – som hevdet at det dreide seg om menneskelig svikt hos piloten, at besetningen ikke hadde fått tilstrekkelig opplæring, at lederne deres ikke var gode nok og at de russiske flygelederne hadde feilinformert.

Selvoppnevnte sannhetssøkere insisterte på at ulykken slett ikke var noen ulykke, men et russisk komplott der det var brukt kunstig tåke og utstyr som forstyrret flyets navigasjonssystem. Andre teorier gikk ut på at helium var blitt spredd over flyplassen for å redusere flyets løftekraft eller at flyet var blitt skutt ned med et hemmelig våpen. Alle disse konspirasjonsteoriene ble nøye analysert og kommentert såvel i parlamentet, som i deler av det akademiske miljøet og i enkelte medier.

Noen avishus og redaktører så fordeler ved å omfavne Kaczynski, hans tilhengere og teoriene deres. Etter ulykken opplevde noen nisjemagasiner stor kommersiell suksess ved at opplaget økte med to- og tre-gangen med forsider som «Den dødelig fellen», «Presidenten ble myrdet» og «Myndighetene legger lokk på etterforskningen».

Dusinvis av nye, populære websider, tidsskrifter, til og med en dagsavis ble lansert for å utnytte den voksende galskapen. Et nytt ukentlig tidskrift slo alle rekorder med et opplag på over 270 000 eksemplarer og forsider som skrek mot deg: «Løgnen i Smolensk sprekker», «Jeg slåss for sannheten», «Spion i Smolensk».

Ord har makt.

To år etter ulykken tror én av fem polakker at ulykken var et attentat. Én av tre tror at polske og russiske myndigheter skjuler sannheten.

De sterke følelsene førte til at de fleste polakker og medier valgte side i debatten. For Kaczynski og hans tilhengere var det bare to muligheter – du var enten patriot eller forræder.

Den nasjonale tragedien som fant sted 10. april 2010 var åpenbart ikke årsaken til den nasjonale splittelsen, men den viste omfanget og forsterket den.

Jeg er overbevist om at media spilte en rolle i den splittelsen som fant sted, særlig når enkelte medieaktører sluttet å være vaktbikkjer, sluttet å sjekke fakta og sluttet med å forklare hva som virkelig skjedde. Mediene tillot hatefulle ytringer på skjermen, i eteren, på nettet og i trykte medier. Mobben fikk det den ville ha.

Krigsfanger

Det er naturligvis dem som er lei endeløse oppslag om Katyn, Smolensk og Kaczynski-brødrene. Aksjonister etablerte grupper på Facebook som dro i gang en kampanje for «En dag uten Smolensk». Jeg sympatiserte med dem, men de hadde begrenset innflytelse.

Den 10. april 2012, på to-års dagen for ulykken, hadde jeg ansvaret for vår nettutgave og fulgte nøye med på varmekartet over hvor mange som klikket seg inn på sidene våre. Den røde fargen viste hva som var på topp.

Alle Smolensk-relaterte artikler var blodrøde. Jeg følte meg som en krigsfange. Det er vi alle.

22. juli 2011 by José A. Martinez Soler,
Styremedlem, grunnlegger av og tidligere CEO i 20 Minutos España

Fra Titanic til dramaet på Utøya

Katastrofene skifter, men kravene til god journalistikk er de samme – dengang som nå. Den store forskjellen er at det som tok dager og måneder tidligere, nå skjer i løpet av minutter og sekunder.

Mens jeg sitter her og skriver, ser jeg levende bilder av blomster som kastes i Atlanterhavet der Titanic sank for hundre år siden og 1517 menneskeliv gikk tapt. Minneseremonien pågår akkurat nå og jeg følger den på direktesendt TV.

Det er nøyaktig 100 år siden det fatale forliset og det på forsiden av New York Evening Sun, flere timer etter at skipet var gått ned 15. april 1912, optimistisk ble slått fast: «Alle reddet da Titanic gikk ned».

Dagen etter lød overskriften: «Titanic forliste, 1500 døde».

Selv i New York Times, som var først med nyheten om det utenkelige havariet, tok det tid før hele historien kunne fortelles. Når de første tekniske og makabre detaljene kom på trykk, var de i beste fall ufullstendige og unøyaktige. Etter hvert som flere detaljer og fakta fremkom, fulgte verdens aviser et nå velkjent mønster for katastrofenyhetsdekningen; vantro, de første forvirrende og feilaktige rapportene, usanne forsikringer, øyevitneskildringer, oversikt over overlevende, intervjuer med overlevende og ofrenes familier, gravferder, minnestunder og til slutt en ustoppelig jakt på årsaken i et forsøk på å forstå den grusomme tragedien.

20 minutos
MADRID
Lunes 23
Vicisitudes de una familia muy numerosa: los Postigo Pich-Aguilera tienen 16 hijos
0% el número
de Zapatero
NADAL ROMPE SU MALDICIÓN CON DJOKOVIC

Den gang som nå fortsatte pressen å dekke tragediene med oppfølgningsartikler og spesialartikler på minnedager, år etter år. Den eneste forskjellen på dekningen av en katastrofe den gang og nå er at alt tok lenger tid før. Mulighetene vi har til å følge en hendelse fra det øyeblikket den skjer, er blitt bedre og bedre for hvert teknologisk fremskritt som er gjort og for hver elektronisk landevinning vi nyttiggjør oss, samtidig som tidsrammen er redusert fra dager og uker til en endeløs strøm av minutt-til-minutt nyheter.

For historikere er Titanics forlis den første virkelig globale nyhetssaken der borgerjournalister hadde en rolle. For hundre år siden var tvitrerne amatørradiooperatører som lyttet på radiosambandet til kystvakten og som overhørte meldinger fra skip som rapporterte om katastrofen. Trådløst radiosamband var det ultimate teknologiske underverk for hundre år siden, og avisene slukte hver minste lille radiooverførte nyhet om katastrofen, mange ukorrekte, forvirrende og motstridende. I likhet med i dag, var denne første informasjonen viktig – men upålitelig.

Det er et faktum at mangelen på bekreftede opplysninger ble erstattet av ønsketenkning og fri fantasi i mediene: «Alle reddet ...» var overskriften på forsiden av de fleste av den tidens aviser. Opplysninger om ulykken kom i korte, uklare radiomeldinger mens rederiet, White Star Line, optimistisk sendte ut telegrafiske meldinger som nedtonet hendelsen – ikke ulikt japanerne etter atomkraftverkulykken som etterfulgte tsunamien og som British Petroleum forsøkte seg på etter oljeutslippet i Mexico-Gulfen.

Mest lest: *Schibsted-eide 20 Minutos España er den mest leste avisen i Spania og nettstedet www.20minutos.es er den tredje største nyhetsnettsiden. Her er José A. Martinez Soler sammen med gode medarbeidere på en gate i Madrid.*

Tiden for globale katastrofenyheter var kommet. Men for hundre år siden var avisenes mulighet til å dekke natur- eller menneskeskapte katastrofer små, særlig når ulykkene skjedde på avsidesliggende steder. Det tok tid før nyhetene nådde omverdenen, opplysningene var ufullstendige eller vinklet feil, enten på grunn av manglende tilgang til fakta eller fordi det var umulig å sjekke dem.

I motsetning til pionerene i forrige århundre, blir vi i dag ustoppelig bombardert av millioner av informasjonspartikler fra hele kloden via talløse plattformer, online og offline, mobiltelefoner, nettbrett, sosiale nettverk, døgnkontinuerlige TV-sendinger, radio, blogger, aviser... Katastrofenyheter sendes ofte direkte, uten å bli sjekket av noen vi stoler på eller har tillit til.

For bare noen tiår siden var katastrofenyheter stort sett lokale og de beveget seg sent i nyhetssirkelen, ikke mye raskere enn nyheten om Titanic-forliset, særlig hvis ulykken skjedde på et eksotisk sted, langt borte. Avsporingen av et indisk tog der 300 omkom fikk bare oppslag hvis det fulgte med dramatiske bilder, TV-bilder eller hvis ett eller flere av ofrene hadde samme nasjonalitet – eller var fra samme verdensdel – som leseren. («Tre av ofrene var europeere ...»)

Ofrenes geografiske tilhørighet – eller berømmelse – er ofte avgjørende for hvor viktig nyheten oppfattes og hvordan mediene reagerer. Hvor mange omkomne og hva slags spektakulær katastrofe det er snakk om er naturligvis også viktig. Det er åpenbart at hvis Anders Behring Breivik kun hadde drept et par ukjente ofre, ville saken vært en liten notis på utenrikssidene i aviser utenfor Skandinavia. Dersom han

hadde drept én eneste berømt eller mektig person, ville saken straks fått en mer fremtredende plassering, eller blitt slått opp på forsiden i utenlandsk presse. Det var tilfellet med drapene på Olof Palme i Sverige og John F. Kennedy i USA.

Bare ett offer med internasjonalt ry kan fange interessen til like mange lesere som en ulykke med ti-talls eller hundrevis av ofre, samtidig som mediene setter inn betydelige ressurser, som om det var en stor katastrofe. Tenk på prinsesse Diana, Michael Jackson ...

Det var ingen internasjonale berømtheter blant ofrene på Utøya. Men det ingen i verden kan glemme, er at mange unge mennesker som tilhørte landets kommende politiske elite – 69 for å være nøyaktig – ble skutt ned av en blond, norsk fanatiker i sitt eget, personlige korstog.

I tillegg ble ytterligere åtte personer drept av bomben i regjeringskvartalet i Oslo. Den hendelsen alene ville ført til omfattende internasjonal dekning, fordi det var så uvanlig og utenkelig at noe slikt kunne skje i «fredsnasjonen Norge», som den internasjonale pressen så ofte har beskrevet Norge som i forbindelse med dekningen av massakren. Spania og England har opplevd utallige bombeattentater i de siste ti-årene, utført av baskiske og irske terrororganisasjoner, EFTA og IRA. Disse hendelsene, førstesideoppslag i alle aviser i de respektive landene, ble til slutt ren rutine for de utenlandske mediene og henvist til utenrikssidene inne i avisen, med mindre det dreide seg om flere titalls døde og sårede eller en utenlandsk turist.

Med 69 unge liv brutalt revet bort i et land som ikke hadde opplevd terrorisme før, fikk tragedien raskt en universell karakter og var i flere dager hovedoppslag i aviser og TV-kanaler verden over. Den nasjonale sorgen, at noe så forferdelig kunne skje i Norge, et land hittil ukjent med politisk vold, fikk også stor oppmerksomhet internasjonalt.

Sett fra Madrid, der vi har vært utsatt for terror gjennom mange tiår, er forvirringen og mangel på fakta i de første timene av dekningen av den norske tragedien 22. juli 2011 forståelig. Den kan antagelig forklares med myndighetenes (regjeringen, politiet, nødetatene) mangel på erfaring med denne type massedrap.

Skulle en tilsvarende katastrofe skje, noe intet vettugt menneske ønsker, er jeg sikker på at myndighetene vil reagere raskere og på en bedre måte enn hva som var tilfellet i de første timene med sjokk og forvirring etter tragedien på Utøya. På den måten er erfaring en god læremester.

Med bakgrunn i terrorhandlinger utført av ETA og IRA, eller ved islamistisk terroraktivitet, vet vi spanjoler at myndighetene i Spania og Storbritannia, som gjennom år har vært utsatt for terroren, reagerer raskere og mer effektivt enn når fredelige land, som aldri tidligere har vært i en slik situasjon, utsettes for volden.

Hvor mange drepte må det til for at en hendelse kan kalles en katastrofe og rettferdiggjøre en bred pressedekning, der arbeidet i redaksjonene kastes om?

José A. Martínez *er styremedlem, grunnlegger av og tidligere CEO i 20 Minutos España, den mest leste avisen i Spania, og i www.20minutos.es, den tredje største nyhetsnettsiden. Professor i sosialøkonomi, Universidad de Almería, PhD i journalistikk, Complutense-universitetet i Madrid, Nieman-stipendiat '77. Harvard University (EE.UU). José A. Martinez Soler har vært redaktør i dagsavisene El Sol og La Gaceta de los Negocios, uketidsskriftet Doblón, den daglige nyhetssendingen «Buenos Días» på TVE, redaksjonssjef i El País og uketidsskriftet Cambio-16. Produsent for Telediarios (daglig nyhetssending) og diverse fjernsynsprogrammer: Informe del Día (daglige sendinger), Espiral (ukentlig nyhetsmagasin TV), Economía en la 2 (næringslivsstoff), debattleder i valgprogrammer på TVE. Han har vært sjef for TVEs avdelingskontor i New York og skrevet flere bøker. Tildelt Medaillon of Andalucía.*

Vi vet av erfaring at det avhenger av flere faktorer. Først og fremst er det et spørsmål om hvor mange ofre, drepte og sårede, det er, eventuelt også om hvor høy offerets/ofrenes kjendisfaktor er og om deres sosiale status. Deretter spiller fysisk nærhet (geografisk eller kulturell) til leserne eller seerne en rolle. Andre faktorer av betydning er hva slags hendelse det er, hvor uvanlig den er, hvor brutal eller grusom den er ...

Selv om det ikke finnes noen forskning som jeg kjenner til som dokumenterer betydningen av hvor mange ofre det er eller hvor langt borte hendelsen skjer, er det det som er avgjørende for lesernes interesse og hvilken oppmerksomhet pressen vier hendelsen.

Til tross for den teknologiske utviklingen med tilgang til umiddelbar informasjon og bruk av kilder er det likevel vantro, forvirring, feil og usanne forsikringer som ofte preger den første formidlingen av en ufattelig katastrofe. De fleste oppvakte lesere, TV-seere og radiolyttere tar de første rapportene med en klype salt og avventer korrigeringer, oppdateringer og oversikter som er mer fullstendige og nærmere virkeligheten enn det de første nyhetsmeldingene var, og de venter på at situasjonen skal bli analysert og kommentert i medier de har tiltro til. Det som for hundre år siden tok flere dager, tar i dag noen få timer.

Det som var typisk for de første rapportene om Titanics forlis for hundre år siden, er også typisk for nyhetsdekningen i dag: 9/11 i New York City, 11/3 i Madrid med nesten 200 døde etter at islamistiske terrorister bombet flere pendlertog, jordskjelvet og den etterfølgende tsunamien i Japan med tusenvis av ofre og usikkerheten rundt en mulig atomkatastrofe, galmannsbombingen av statsministerens kontor i Oslo og den kaldblodige massakren av 69 unge mennesker som var på sommerleir på en øy …

Den overveldende mengden av direktesendte nyheter er ingen garanti for at informasjonen er kvalitetssikret og nær sannheten. De første bildene som ble vist på spansk fjernsyn 11. september 2001, viste et fly som krasjet inn i ett av tvillingtårnene i World Trade Center i New York.

Bildeteksten og den velrenommerte ankerkvinnen i Televisión Española, Ana Blanco, introduserte ekstrasendingen slik:

> *«Et lite privatfly har kollidert med en skyskraper i New York. Fem personer er omkommet.»*

TV-stasjoner verden over rapporterte stort sett det samme. Og selv for dem som så på CNN og andre amerikanske nyhetskanaler som sendte hele døgnet, var opplysningene altfor lenge motstridende og forvirrende. «Syv personer er omkommet ... det opplyses at 12 personer omkom i eksplosjonen …» og så videre i timevis med stadig flere urovekkende opplysninger; flyet som styrtet i Pentagon, det kaprede flyet som styrtet i Pennsylvania, stengingen av amerikansk luftrom, den delvise evakueringen av tårnene og tårnene som kollapset, og realiteten og omfanget av det islamistiske angrepet ble tydeligere.

Rent bortsett fra raskere oppdateringer, var det ikke stor forskjell mellom de første nyhetsoppslagene om Titanics forlis 15. april 1912 og tvillingtårnenes fall i New York 11. september 2001, nesten et århundre senere.

Det samme kan sies om de første rapportene om tsunamien i Japan, særlig mangelen på informasjon om de alvorlige skadene tsunamien hadde påført atomkraftverket i Fukuyama. Medienes rapportering var begrenset av den restriktive holdningen til

nyhetsformidlingen som preget den japanske regjeringen og eierne av atomkraftverket. White Star Line, som eide Titanic, sendte også ut beroligende meldinger og minimaliserte skadene.

Hva har vi journalister lært? På hvilken måte er vi blitt bedre i dekningen av katastrofer?

Vi er selvfølgelig bedre forberedt på uventede tragedier enn vi noen gang har vært. Primært skyldes dette omfanget av og kvaliteten på den teknologiske og digitale revolusjonen vi har opplevd.

Akkumulering av erfaringer i forbindelse med dekning av reelle katastrofer sitter i journalistenes gener. Det er også riktig at den som ikke lærer av erfaring, vil før eller senere måtte finne seg noe annet å gjøre. Darwinismen er like virksom i vårt yrke som i fuglekolonien på Galapagos. Den omskiftlige virkeligheten er faktisk den beste journalistskolen. Journalisten (og mediet hans) må derfor være rask til å absorbere endringer – hvis ikke, risikerer han å bli kastet ut av markedet.

Schibsted i Madrid: *Fra venstre: Sverre Munck, konserndirektør for strategi og internasjonal virksomhet, Ole Jacob Sunde, styreleder i Schibsted og Stiftelsen Tinius, og artikkelforfatteren José A. Martinez Soler.*

De militære gjennomfører manøvre med oppdiktede fiender for å forberede seg på en eventuell konflikt. Brannmenn og politi har også øvelser, de trener på nødssituasjoner, flom, ran, narkotikabeslag, gateopptøyer osv. For å teste beredskapen i en nødsituasjon og for å se hvor raskt et bygg kan evakueres, gjennomføres det tilfeldige brannøvelser.

Kan journalister gjennomføre lignende øvelser eller katastrofesimuleringer for å bli bedre i dekningen av uforutsette hendelser? Er det mulig å få en redaksjon til å gjennomføre en øvelse med en tenkt katastrofe?

Jeg tror det ville være mer eller mindre nytteløst. I nyhetsverdenen er virkeligheten som oftest mye verre når det gjelder grusomheter og ulykker enn man i sin verste fantasi kan forestille seg. Forskjellen mellom fantasi og virkelighet er at fantasien har en mening, mens virkeligheten er kaotisk, absurd, mange-fasettert; noe som gjør den uforståelig, meningsløs. Derfor leter vi etter skyld eller søker lærdom, «hvis bare …».

Den viktigste endringen, som henger sammen med den teknologiske revolusjonen vi alle er en del av, er hvor raskt journalistene nå kan korrigere de første ubekreftede meldingene når en katastrofe varsles. Vi må ikke lenger vente i to døgn for å forandre «Alle reddet …» til «Titanic forliste, 1500 døde». De første og feilaktige meldingene om «privatfly» og «fem personer omkommet» i forbindelse med tvillingtårnene i New York, ble raskt korrigert.

På nettet skjer oppdateringer i løpet av en time, noen minutter, til og med sekunder; ikke dager og uker som for noen tiår siden. Tempoet, hastigheten, den overveldende mengden av informasjon, nye typer maskinvare og verktøy har endret selve nyhetsstrømmen. Journalister, i likhet med lesere, TV-seere og radiolyttere og nettbrukere, har tatt alle endringene på strak arm.

Med det endeløse bombardementet av nyheter kan vi fristes til å tro at det er flere natur- og menneskeskapte katastrofer nå enn for hundre år siden, og at de er større enn noen gang.

Jeg vil hevde at når vi tar hensyn til befolkningsveksten, skjer det omtrent like mange katastrofer – utløst av naturkrefter eller mennesker – i dag som for hundre år siden. Forskjellen er at uavhengig av hvor de skjer så hører vi nå om dem med en gang, i en strøm av detaljer og bilder som stadig oppdateres. I tidligere tider visste vi ikke hva som hendte i nabolandet eller på kontinentet. Så sent som for 30 – 40 år siden var det vanlig å bruke ordet «fryktes» om tap og skader i forbindelse med tragiske hendelser i fjerne land: «Togkollisjon i India. Mer enn 300 fryktes omkommet.» Eller «Monsunflom i det østlige Pakistan (nå Bangladesh). Tusenvis fryktes savnet eller omkommet».

Forsiden: *José A. Martinez Soler viser forsiden på 20 Minutos om bombeeksplosjonene i pendlertogene i Madrid 11. mars 2004.*

På 1980-tallet, da jeg var redaktør og produsent for den daglige nyhetssendingen på TVE (spansk TV-stasjon), beklaget jeg meg over at vi ikke alltid hadde ferske bilder av alvorlige ulykker som nettopp hadde skjedd. Vi måtte ofte bruke arkivbilder når vi rapporterte om flom, jordskjelv, vulkanutbrudd, terrorbombing og massakrer, flyulykker osv. Redaksjonen var utformet slik at vi raskt skulle kunne hente frem arkivbilder og bruke dem med en liten undertekst «TVE arkivbilde». TV-redaksjoner verden over har ofte brukt gamle arkivbilder – av fugler dekket av oljesøl fra oljeutslippet til Exxon Valdés i Alaska, eller et hvilket som helst annet oljeutslipp – når de rapporterte om nye oljekatastrofer og ventet på aktuelle TV-opptak, som kanskje ikke kom før dagen etter. For 30 år siden uttalte en kollega fra TVE ironisk at en vakker dag ville vi, av mangel på alternativer, måtte sende ut nyheten om verdens undergang illustrert med bilder fra arkivet.

Som kontrast har nyhetsredaksjonen i www.20minutos.es i dag rik tilgang på levende bilder hvor som helst fra, vi kan se hva som skjer på Puerta del Sol (torget) i Madrid, like gjerne som vi ser de siste bildene fra Japan eller andre steder i verden der det skjer noe. Bare ved spesielle anledninger, som minnedager eller visning av tidligere hendelser, må vi fortsatt ty til arkivbilder.

Etter som det blir stadig flere nyhetsinnslag om store, uforutsette ulykker, trenger vi flere profesjonelle journalister som kan sortere, organisere, prioritere og kvalitetssikre informasjonsflommen.

Råheten og den ekstreme realismen i bildene fra en katastrofe eller en terrorhandling har gjort det nødvendig å etablere nye etiske regelverk, og skape bevisste holdninger hos reportere og journalister.

Da bombene som var plantet av islamistiske terrorister eksploderte i pendlertogene i Madrid 11. mars 2004, mottok vi et mylder av bilder og videoopptak fra profesjonelle fotografer og kameramenn samt fra øyenvitner og overlevende fra dødstogene. Redaksjonssjefen i 20minutos – Spanias mest leste dagsavis – nektet å godkjenne det første forslaget til forsiden om angrepet som ble forelagt ham. Grunnen var et forferdelig bilde av en blodig og lemlestet kvinne med ansikt og kropp ødelagt av splinter, men som likevel kunne bli gjenkjent av familien. Redaksjonssjefen spurte han som hadde tegnet ut forsiden om hvordan han ville like å se det bildet, hvis det hadde vært hans egen mor. Bildet ble selvfølgelig fjernet fra forsiden og fra artikkelen inne i avisen.

Den enorme mengden av informasjon som mediene mottar når vanlige mennesker prøver seg som journalister – simpelthen fordi de er på rett sted til rett tid med mobiltelefon eller kamera – har endret de profesjonelle medienes holdninger og måten arbeidet i redaksjonene organiseres på.

Selv om mye av nyhetsstoffet fra såkalte borgerjournalister ikke er særlig pålitelig og noen av bildene kan være manipulert eller tuklet med, kan ikke mediene se bort fra disse kildene. Derfor har så og si alle redaksjoner nå spesialister som går gjennom meldingsflommen, sorterer den og sender videre det som kan brukes for verifisering.

Tidligere meldte leserne seg i form av en håndfull innlegg til «Brev til redaktøren», etter hvert også sendt oss på faks. På mindre enn et tiår har innspillene fra leserne eksplodert til tusenvis av meldinger til redaksjonen som e-post, sms, fotografier, video-innspillinger eller via sosiale nettverk som Twitter og Facebook.

Den store veksten i strømmen av informasjon og bilder har dessverre utviklet seg raskere enn kvaliteten på og antallet av nye redaktører og profesjonelle sorterere. Det har blant annet ført til:

- Økning av sensasjonspreget og forsøplet journalistikk
- Voldsom konkurranse om enerett, også ved hjelp av uetiske metoder
- Budrunder på eksklusive bilder, særlig i paparazzienes verden
- Manglende moral i jakten på informasjon (skandalen med telefonavlytting i Murdochs presseimperium i Storbritannia)
- Fremveksten av realitynyheter (journalistikk som underholdning – «infotainment»)

Dette fører til tap av troverdighet (men ikke akkurat mangel på interesse) for pressen generelt, noe som også har betydning for kvalitetsavisene, enten vi liker det eller ikke. Hvis vi også tar med nedgangen i unge avislesere, havner vi i en nedadgående spiral; eldre lesere som faller fra blir ikke erstattet med nye, annonsører som flytter til nye medier fører til inntektstap. De langt fra lyse utsiktene gjør at vi ikke kan garantere at det i fremtiden vil bli satt inn større ressurser i form av bedre «sorterere» – gode journalister – som kan kvalitetssikre flommen av nyheter og informasjon.

Bortsett fra raskere oppdateringer er det ikke stor forskjell mellom de første nyhetsoppslagene om Titanics forlis og tvillingtårnenes fall i New York, nesten et århundre senere.

Allikevel – i møte med et terrorangrep med mange døde og sårede, en tsunami som kan forårsake en atomkatastrofe, en massakre på pendlertog, fallet av tvillingtårnene eller et kuppforsøk i forbindelse med de politiske omveltningene i Spania reagerer vi som alltid har gjort, men vi har idag bedre verktøy – og ja, vi får bedre resultater.

Som alltid er de første nyhetsvarslene og byråmeldingene ufullstendige, forvirrende og upålitelige. Den første reaksjonen er vantro, fornektelse. «Dette kan ikke skje!» Ganske raskt strømmer det inn pålitelig informasjon og bekreftelser, og vi korrigerer nyhetsbildet til vi får en mer sannferdig skildring av hva som faktisk har skjedd.

Hvis katastrofen skjer i et annet land, begynner ofte jakten for å finne en landsmann som bor i landet og som har vært vitne til katastrofen og kan beskrive den. Ambassader jobber med å finne turister, eller andre landsmenn som er bosatt i landet, blant ofrene.

TV-selskaper og store mediehus sender reportere til åstedet der lokale stringere allerede har samlet inn informasjon og lined opp kontakter, lokale pressefolk og TV-fotografer osv. Mediebedrifter med mer begrensede budsjetter overvåker informasjonen som strømmer inn fra et utall av kilder, spesielt direktesendinger på TV. Mobiltelefonbilder tatt av turister og andre på åstedet, bidrar også til nyhetsbildet. Og ut av kaoset stiger det utrolig nok frem en sammenhengende og pålitelig historie.

Vi vet også at de første nyhetsvarslene om en katastrofe skaper uro og usikkerhet hos leserne, TV-seerne og nettbrukerne. Men etter hvert som pålitelig informasjon kommer inn, blir vi beroliget – selv om det verst tenkelige scenario er blitt bekreftet. Visshet, samme hvor forferdelig den kan være, er bedre enn tvil og usikkerhet.

Nyhetene er ikke blitt bedre av at vi nå kan se live-bilder av hva som skjer. Det hender at vi, som ordtaket sier, ikke ser skogen for bare trær.

Det hender at medier publiserer en historie som er full av feil, før de får noen form for bekreftelse. De publiserer den så raskt de kan, før noen andre, fordi den er spennende og hjerteskjærende, og publikum, som higer etter siste nytt, både tiltrekkes og rystes av den. Senere kan inkonsekvenser og feil rettes opp, saken kan pusses på, tones ned og suppleres med informasjon fra mer pålitelige kilder, gjøres litt «gråere» – mindre oppsiktsvekkende, mer pålitelig. På den måten får avisen eller kringkasteren tilbake noe av den tilliten de mistet i jaget etter å få noe ut først ved å koke sammen en ren hastverksversjon av hendelsen.

Den første saken ble mottatt med mye interesse, men gikk på troverdigheten løs. Den siste versjonen er helt annerledes: Da har de ryddet opp i uklarhetene, skaffet fakta, noe som øker troverdigheten, men historien blir ikke så dramatisk og resulterer ikke i like stor interesse fra lesernes side. Det finnes et kynisk ordspråk i journalistikken: «*Ikke la fakta ødelegge en god sak.*»

Nyhetene er ikke blitt bedre av at vi nå kan se live-bilder av hva som skjer. Det hender at vi, som ordtaket sier, «ikke ser skogen for bare trær».

Mengden av umerket informasjon som ikke er sortert i prioritert rekkefølge, kan være forvirrende og villedende i stedet for å være et viktig redskap i arbeidet med finne ut hva som i realiteten har skjedd.

Jeg har tidligere sagt at det er nytteløst å trene på katastrofer som ikke har skjedd, men jeg tror vi må forberede oss på å reagere raskt, effektivt og med høy troverdighet når det uforutsette skjer. I moderne mediebedrifter må vi har profesjonelle vaktsjefer som kan sortere og analysere stoffet som kommer inn like godt, kanskje bedre enn reporterne på åstedet.

Flommen av ubehandlet informasjon har lært oss at ikke alt som kommer inn til en redaksjon, er av betydning eller må publiseres. Vi har ofte tatt feil når vi har vurdert nyhetsverdien basert på et spektakulært eller dramatisk bilde vi har fått tilsendt, men som vi ikke kjenner hele bakgrunnen til. Vi har lært at vi må behandle dagens borgerjournalistikk med sunn skepsis og publisistisk forsiktighet.

Og til slutt – utbruddet av den digitale revolusjon som invaderer alle medier som en vulkan, gir oss anledning til å motta og overføre millioner av nyhetspartikler i stor hastighet. Nyhetsredaksjonene reagerer imidlertid fremdeles for tregt og klarer ikke å

tilpasse seg de radikale endringene. Vulkanutbruddet fortsetter og lavaen, fremdeles varm, invaderer mediene og påvirker alle i vår nærhet; kildene, leserne, seerne, lytterne og annonsørene – og selvfølgelig også journalistene. Det er vi som er mellommennene i det stoffet vi samler inn og bearbeider og som andre etterspør, det vi kaller nyheter.

Vi står midt oppi en endringsprosess. Når vulkanutbruddet er over og lavaen har kjølnet, kan vi bedre evaluere virkningen og vår evne til å tilpasse oss et nytt veikart. Til det neste teknologiske utbruddet kommer. Vi journalister vil utvilsomt tilpasse oss ved hjelp av våre gamle våpen: Ærlighet, kombinert med en søken etter balansen mellom en lidenskap for sannheten og vårt eget overlevelsesinstinkt.

«Eierskapet må sikre Schibsteds medier frihet og uavhengighet»

Mange steder rundt om i verden er ytringsfriheten i fare. Jeg er, mer og mer, blitt opptatt av at eierskapet må sikre Schibsteds aviser og øvrige medier frihet og uavhengighet. En fri presse er kanskje den største sikkerhet vi kan ha for et sterkt og levende demokrati.

På bakgrunn av dette har jeg ønsket at min eierpart i Schibsted skulle bidra til å opprettholde redaksjonell uavhengighet, troverdighet og kvalitet i de medier vi er eiere i. Dessuten har jeg villet sikre en langsiktig og sunn økonomisk utvikling av Schibstedkonsernet, med et sterkt, stabilt og norsk eierskap.

Min eierpart på 26,1 prosent av konsernet ble gitt spesielle rettigheter i Schibsteds vedtektssystem da vi traff beslutningen om å børsnotere selskapet. I 1996 opprettet jeg så «Stiftelsen Tinius» for å sikre at Schibstedkonsernet videreføres som mediekonsern, drevet etter de samme redaksjonelle og forretningsmessige hovedretningslinjer som i dag. Stiftelsens styre fikk i oppgave å overvåke dette, og samtidig arbeide for en langsiktig og sunn økonomisk utvikling av Schibsted.

Det er min oppfatning at Stiftelsen Tinius har vært et effektivt hinder overfor kapitalsterke krefter som ellers ville ha forsøkt å kjøpe opp konsernet. Uten stiftelsen ville Schibsted neppe eksistert slik som konsernet er i dag, og vi ville heller ikke hatt de samme muligheter for å utvikle selskapet. Stiftelsen har effektivt begrenset interessen for oppkjøp.

Når medieselskaper i andre land har ønsket å få Schibsted inn på eiersiden, har vi sett hvordan stiftelsen bidrar til en positiv vurdering av oss som samarbeidspartner.

Styrken i «Stiftelsen Tinius» er at i motsetning til mange andre stiftelser og andre ordninger, så har den makt. Hvis makten brukes fornuftig, er den virkelig til beskyttelse for frihet og uavhengighet i mediekonsernet Schibsted.

Det er mitt håp at det jeg har gjort vil gavne de verdiene jeg i mange år har arbeidet for å bevare og forsvare.

Tinius Nagell-Erichsen

Ole Jacob Sunde *Styrets leder*
Styreleder i Schibsted ASA. Grunnlegger og styreleder i Formuesforvaltning ASA. Etablerte Industrifinans Forvaltning ASA i 1983, daglig leder inntil 2000. Tidligere konsulent i McKinsey & Co. (1980-83). Diverse øvrige styreverv, bl.a. i Blommenholm Industrier AS. Utdannet fra Université de Fribourg, Sveits (1976) og Kellogg School of Management, Northwestern University, USA (1980 – with distinction).

Karl-Christian Agerup *Varamedlem*
Adm. dir. Forskningsparken AS (2010-d.d.) Gründer og partner Northzone Ventures (1994-2009). Gründer og adm. dir. HUGIN AS (1995-1999). Associate McKinsey & Co, (1991-1993), Engagement Manager (1993-1994). Corporate Planner Millipore Corp, Boston, USA (1990-1991). Styremedlem i Schibsted ASA og nestleder i styret i Norfund. Massachusetts Institute of Technology (MIT), Alfred P. Sloan School of Management, Master of Science in Management (1990). Handelshøjskolen i København. Siviløkonom/HA (1988).

John A. Rein *Styremedlem*
Forretningsadvokat og partner i Wikborg Rein. Han har møterett for Høyesterett, er styremedlem i en rekke bedrifter og leder av valgkomiteen i Schibsted ASA. Rein var juridisk rådgiver for Tinius Nagell-Erichsen i nærmere tyve år frem til hans død. Tidligere universitetsstipendiat ved Nordisk Institutt for Sjørett (1978-1979), Contracts Manager, Conoco, London (1979-1981), advokatfullmektig Wikborg Rein 1981-1984 og partner fra 1985.

Morten Goller *Varamedlem*
Advokat og partner i Wikborg Rein. Arbeider med prosedyre og løpende rådgivning for offentlige og private klienter særlig innen anskaffelsesrett og EU/EØS/konkurranserett. Han arbeidet tidligere hos Regjeringsadvokaten (1993-2001). Utdannet cand. jur fra Universitetet i Oslo (1992) og Master of Law (LL.M) fra Columbia University, New York (1997). Møterett for Høyesterett. Han er nemndsmedlem i Klagenemnda for offentlige anskaffelser og styreformann i Pareto Securities AS.

Per Egil Hegge *Styremedlem*
Ansatt i Aftenposten 1962-2005. 12 år som utenrikskorrespondent i London, Moskva og Washington DC. Redaktør i A-Magasinet 1984-1988. Kulturredaktør 1992-1998. 20 bøker, deriblant biografier om Otto Sverdrup, Fridtjof Nansen og Kong Harald V. Narvesen-prisen 1969. Riksmålsforbundets Gullpenn 1993. Ridder av 1. klasse av St. Olavs orden 2003. Cand. mag. Oslo Universitet med fagkretsen russisk, engelsk og statsvitenskap (1966).

Kjersti Løken Stavrum *Varamedlem*
Redaktør i Aftenposten siden 2005 med ansvar for A-magasinet og Aften. Tidligere sjefredaktør i ukemagasinet KK 2001-2004. Journalist og ulike lederjobber i Aftenposten 1991-2001. Leder av Oslo redaktørforening. Styremedlem i INMA (International Newspaper Marketing Association). Cand. polit fra Universitetet i Oslo og Manchester Metropolitan University med fagene statsvitenskap, sosialøkonomi og historie.

Styret: *Bak fra venstre varamedlemmene Morten Goller, Karl-Kristian Agerup og Kjersti Løken Stavrum. Foran fra venstre John A. Rein, styremedlem, Ole Jacob Sunde, styrets leder, og Per Egil Hegge, styremedlem.*

Styret i Stiftelsen

Vedtekter for Stiftelsen Tinius

§1 Firma
Stiftelsens navn er «Stiftelsen Tinius».

Styret representerer stiftelsen utad. Styret kan gi styrets formann og ett styremedlem i fellesskap rett til å representere stiftelsen utad.

§2 Grunnkapital
Stiftelsen er opprettet av Tinius Nagell-Erichsen ved gavebrev av 8. mai 1996. Stiftelsens grunnkapital er NOK 42 862 184.

§3 Formål
Stiftelsen er eier av de fire stemmeberettigede A-aksjene i Blommenholm Industrier AS. Stiftelsen skal forvalte disse aksjene og stiftelsens øvrige formue etter følgende retningslinjer:

Schibstedkonsernet skal drives etter de redaksjonelle og forretningsmessige hovedlinjer som ble lagt til grunn ved opprettelsen av konsernet og deretter har vært retningsgivende.

Schibstedkonsernet skal drives på en måte som sikrer frie og uavhengige redaksjoner i konsernets aviser og øvrige datterselskaper med redaksjonell virksomhet.

Schibstedkonsernets utgivelser skal tilstrebe kvalitet og troverdighet. De skal forsvare verdier som trosfrihet, toleranse, menneskerettigheter og demokratiske prinsipper.

Stiftelsen skal arbeide for en langsiktig, sunn økonomisk utvikling av Schibstedkonsernet.

Stiftelsen skal også ved behov arbeide for å påvirke de rammebetingelser som er vesentlige for å sikre frie og uavhengige redaksjoner.

§4 Styrets sammensetning
Stiftelsens styre består av tre personer utpekt av Nagell-Erichsen før hans bortgang. Disse styremedlemmer utpeker selv sine respektive personlige varamenn. Varamannen rykker automatisk opp og blir ordinært styremedlem når styremedlemmet fratrer.

For ettertiden skal styrets medlemmer til enhver tid utpeke en varamann som samtidig vil være dette styremedlemmets personlige etterfølger. Den som har utpekt varamannen har, frem til vedkommende er blitt ordinært styremedlem, rett til å foreta nytt valg av varamann.

Styret velger selv sin formann.

§5 Styrets beslutninger
Hvis et styremedlem har forfall, skal varamannen gis rett til å møte i hans sted. Styret er vedtaksført når alle styremedlemmer, eventuelt deres varamenn, er tilstede.

Styrets beslutninger bør være enstemmige. Dersom dette viser seg umulig, også etter at saken er behandlet i nytt styremøte, gjelder som styrets beslutning det flertallet har stemt for.

Styret kan innenfor de rammer som til enhver tid følger av lovgivningen enstemmig beslutte henholdsvis vedtektsendringer og oppløsning av stiftelsen.

Styret skal bestrebe seg på å finne løsninger i samsvar med intensjonene i § 3 Formål, men er i sitt arbeid forutsatt å ha betydelig forretningsmessig fleksibilitet.

§6 Revisor
Revisor velges av styret.

Styrets beretning 2011

Stiftelsens formål og forholdet til Schibsted ASA: Stiftelsen Tinius forvalter Schibstedkonsernets største aksjepost. Stiftelsen ble opprettet av Tinius Nagell-Erichsen i 1996, og har en grunnkapital på NOK 42,8 millioner. Stiftelsen eier de fire stemmeberettigede aksjene i Blommenholm Industrier AS.

I 2011 ble 80% av Blommenholm Industrier AS' B-aksjer omgjort til C-aksjer. Etter omgjørelsen har selskapet 200.000 B-aksjer og 799.996 C-aksjer. Begge aksjeklasser er uten stemmerett. Stiftelsen kjøpte mot slutten av året 599.997 C-aksjer.

Vedtektsendringer i Schibsted ASA krever tre fjerdedels flertall, og ingen aksjonær kan ifølge vedtektene eie eller stemme for mer enn 30 prosent av aksjene. Gjennom vedtektene i Schibsted ASA er det også sikret at vesentlige beslutninger i konsernets datterselskaper krever tre fjerdedels flertall på generalforsamlingen i Schibsted ASA. Så lenge eierposten på 26,1 prosent holdes samlet, gir disse vedtektsbestemmelsene stiftelsen betydelig innflytelse over eierskapet av Schibsted.

Vedtektene i Stiftelsen Tinius fastslår at stiftelsen skal arbeide for at Schibstedkonsernet skal videreføres som mediekonsern, drevet etter de samme redaksjonelle og forretningsmessige hovedretningslinjene som i dag. Redaksjonell uavhengighet skal være retningsgivende for alle medier og utgivelser som eies av Schibstedkonsernet. Konsernets utgivelser skal tilstrebe kvalitet og troverdighet, og skal forsvare verdier som trosfrihet, toleranse, menneskerettigheter og demokratiske prinsipper. Stiftelsen skal likeledes arbeide for en langsiktig, sunn økonomisk utvikling av konsernet.

I forbindelse med etableringen av Media Norge i juni 2009 fikk stiftelsen vederlagsfritt overført en B-aksje i Aftenposten. Dette innebærer blant annet at endring av Aftenpostens formålsparagraf og ansettelse av ansvarlig redaktør krever tilslutning fra Stiftelsen Tinius.

Kjøp av C-aksjer: I desember 2011 kjøpte stiftelsen C-aksjer i Blommenholm Industrier AS for NOK 25 millioner, tilsvarende 75% av selskapets C-aksjer. Av den samlede kjøpesummen ble NOK 10 millioner betalt i desember 2011, mens restkjøpesummen, NOK 15 millioner, er finansiert ved en selgerkreditt. Selgerkreditten skal innfris i løpet av fem år.

Driften i 2011: Stiftelsens styre har i 2011 bestått av Ole Jacob Sunde (styrets leder), Per Egil Hegge og John A. Rein. Hvert medlem har i samsvar med vedtektene selv utpekt sitt personlige varamedlem. Disse er henholdsvis Karl-Christian Agerup, Kjersti Løken Stavrum og Morten Goller.

Stiftelsens investeringsportefølje var ved utgangen av 2011 verdsatt til 38,5 millioner kroner. Porteføljens avkastning for året 2011 var -3,6 %. Dette reflekterer svake aksjemarkeder og positivt bidrag fra stiftelsens renteplasseringer. Basert på stiftelsens avkastningsmål, tidshorisont, risikoprofil og likviditetsbehov, opprettholder styret den strategiske sammensetning for investeringsporteføljen med lik fordeling mellom renteplasseringer og egenkapitalplasseringer.

Årets regnskapsmessige resultat er et underskudd på NOK 2,5 mill. Styret mener at årsregnskapet gir et korrekt bilde av stiftelsens eiendeler og gjeld, finansielle stilling og resultat.

Arne Krumsvik ble i 2008 tildelt stiftelsens medieforskningsstipend. Krumsvik forsker på hvilke forhold som påvirker ytringsfriheten med spesiell vekt på eierkonsentrasjon og teknologisk utvikling. Stiftelsen etablerte i 2009 nettstedet *www.tinius.com.* I løpet av 2011 er nettstedet videreutviklet med formål å skape et forum for medieutviklingen. Stiftelsen har engasjert Eivind Thomsen som redaktør for tinius.com.

Til grunn for årsregnskapet er forutsetningen om fortsatt drift anvendt, da driftens soliditet er god. Det er i 2011 utbetalt NOK 100 000 i styrehonorar. Revisors godtgjørelse utgjorde NOK 31 250. Stiftelsen har ingen ansatte, etterlever prinsippet om likestilling og forurenser ikke det ytre miljø.

Oslo, 27. mars 2012

Ole Jacob Sunde	Per Egil Hegge	John A. Rein
Styrets leder	*Styremedlem*	*Styremedlem*

Stiftelsen Tinius
Resultatregnskap 01.01. – 31.12.

	Noter	2011	2010
DRIFTSINNTEKTER			
Annen driftsinntekt	2	1 000 000	0
Sum driftsinntekt		**1 000 000**	**0**
DRIFTSKOSTNADER			
Forskningsstipend	7	(851 000)	(800 000)
Annen driftskostnad	2, 3	(986 647)	(1 327 536)
Sum driftskostnader		**(1 837 647)**	**(2 127 536)**
Driftsresultat		**(837 647)**	**(2 127 536)**
FINANSINNTEKTER OG FINANSKOSTNADER			
Renteinntekt bank		14 852	4 117
Renteinntekt rentefond		952 486	1 026 493
Realisert gevinst (-tap) på verdipapirer		529 919	614 299
Disagio		(20 381)	(9 411)
Urealisert gev. (-tap) på verdipapirer		(3 145 389)	3 102 121
Sum finansinntekter og finanskost.		**(1 668 513)**	**4 737 619**
ÅRSOVERSKUDD (-UNDERSKUDD)		**(2 506 160)**	**2 610 083**
OVERFØRINGER			
Overføring annen egenkapital	6	(2 506 160)	2 610 083
Sum overføringer		**(2 506 160)**	**2 610 083**

Stiftelsen Tinius
Balanse per 31.12.

	Noter	2011	2010
EIENDELER			
ANLEGGSMIDLER			
Finansielle anleggsmidler			
Aksjer og andeler	4, 8	24 175 402	30 005
Sum finansielle anleggsmidler	**4**	**24 175 402**	**30 005**
SUM ANLEGGSMIDLER		**24 175 402**	**30 005**
OMLØPSMIDLER			
Fordringer			
Andre fordringer	9	854 602	0
Sum fordringer		**854 602**	**0**
Finansielle omløpsmidler			
Aksjefond	5	14 951 377	24 689 108
Hedgefond	5	4 681 776	4 980 618
Obligasjonsfond	5	15 442 725	17 603 586
Pengemarkedsfond	5	2 237 488	3 572 372
Sum finansielle omløpsmidler		**37 313 367**	**50 845 684**
Bankinnskudd, kontanter o.l.		**1 235 362**	**215 197**
SUM OMLØPSMIDLER		**39 403 331**	**51 060 881**
SUM EIENDELER		**63 578 733**	**51 090 886**
EGENKAPITAL OG GJELD			
EGENKAPITAL			
Innskutt egenkapital			
Grunnkapital	6	42 862 184	42 862 184
Sum innskutt egenkapital		**42 862 184**	**42 862 184**
Opptjent egenkapital			
Annen egenkapital	6	5 656 827	8 162 986
Sum opptjent egenkapital		**5 656 827**	**8 162 986**
SUM EGENKAPITAL		**48 519 011**	**51 025 170**
GJELD			
Annen langsiktig gjeld			
Selgerkreditt	8	15 000 000	0
Sum annen langsiktig gjeld		**15 000 000**	**0**
Kortsiktig gjeld			
Annen kortsiktig gjeld		59 722	65 716
Sum kortsiktig gjeld		**59 722**	**65 716**
SUM GJELD		**15 059 722**	**65 716**
SUM EGENKAPITAL OG GJELD		**63 578 733**	**51 090 886**

Oslo, 27. mars 2012

Ole Jacob Sunde
Styrets leder

Per Egil Hegge
Styremedlem

John A. Rein
Styremedlem

Noter til regnskapet for 2011

NOTE 1 – REGNSKAPSPRINSIPPER
Årsregnskapet er satt opp i samsvar med regnskapsloven og god regnskapsskikk for små foretak.

Eiendeler bestemt til varig eie eller bruk er klassifisert som anleggsmidler. Andre eiendeler er klassifisert som omløpsmidler. Fordringer som skal tilbakebetales innen ett år er uansett klassifisert som omløpsmidler. Ved klassifisering av kortsiktig og langsiktig gjeld er tilsvarende kriterier lagt til grunn.

Anleggsmidler
Anleggsmidler vurderes til anskaffelseskost, men nedskrives til virkelig verdi når verdifallet forventes ikke å være forbigående.

Markedsbaserte finansielle omløpsmidler
Verdipapirer og fondsplasseringer som direkte eller indirekte inngår i en handelsportefølje, vurderes til virkelig verdi på balansedagen.

Skatt
Stiftelsen Tinius er ikke ansett skattepliktig for sin virksomhet, jf. Skattelovens §2-32.

NOTE 2 – DRIFTSINNTEKTER OG DRIFTSKOSTNADER
Stiftelsen Tinius og Blommenholm Industrier har sammenfallende formålsparagraf knyttet til eie av Schibstedaksjen.

Med denne bakgrunn har styrene i ovennevnte to selskaper vedtatt å foreta en årlig fordeling mellom Blommenholm Industrier AS og Stiftelsen Tinius av kostnader knyttet til å fremme selskapenes formål. Ordningen og beløpets størrelse skal vurderes årlig av styrene i begge selskaper. Beløpet for 2011 er fastsatt til NOK 1 mill.

Kostnadsført godtgjørelse til revisor for lovpålagt revisjon i regnskapsåret var kr 25 000 inkl mva.
Kostnadsført godtgjørelse til revisor for andre tjenester i regnskapsåret var kr 6 250 inkl mva.

NOTE 3 – LØNNSKOSTNADER, GODTGJØRELSE MV.
Selskapet har ingen ansatte. Det er kostnadsført kr 100 000 i honorar til styret i 2011.
Selskapet er ikke pliktig til å ha obligatorisk tjenestepensjon.

NOTE 4 – FINANSIELLE ANLEGGSMIDLER

Selskap	Antall	Kostpris
Aftenposten AS, B-aksjer	1	1
Blommenholm Industrier AS, A-aksjer	4	30 004
Blommenholm Industrier AS, C-aksjer	599 997	24 145 397
Sum		**24 175 402**

NOTE 5 – MARKEDSBASERTE OMLØPSMIDLER	Kostpris	Markedsverdi
Aksjefond	13 690 435	14 951 377
Hedgefond	4 021 964	4 681 776
Obligasjonsfond	15 199 828	15 442 725
Pengemarkedsfond	2 235 115	2 237 488
Sum	**35 147 342**	**37 313 367**

NOTE 6 – GRUNNKAPITAL Egenkapital	Grunn-kapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2011	42 862 184	8 162 986	51 025 170
Årsresultat		(2 506 160)	(2 506 160)
Egenkapital 31.12.2011	**42 862 184**	**5 656 827**	**48 519 011**

NOTE 7 – BEVILGNINGER
Det ble i 2008 bevilget et medieforskningsstipend fra Stiftelsen Tinius til en ansatt ved Universitetet i Oslo. Stipendet løper over 3 år à NOK 800.000 (gjenstand for indeksregulering). 2011 er 3. utdelingsår.

NOTE 8 – OPSJON OG SELGERKREDITT
Stiftelsen Tinius har i 2011 kjøpt 599 997 C-aksjer i Blommenholm Industrier AS for MNOK 25.

MNOK 10 ble betalt ved avtaleinngåelse, mens MNOK 15 skal finansieres ved en selgerkreditt.

Stiftelsen Tinius har i 2011 inngått en opsjonsavtale med Alba Forvaltning AS om kjøp av selskapets 199 999 C-aksjer i Blommenholm Industrier AS. Opsjonen løper frem til 1.1.2037.

NOTE 9 – PERIODISERTE RENTEKOSTNADER
Posten andre fordringer består av periodiserte rentekostnader knyttet til selgerkreditten.

Stiftelsen Tinius

Stiftelsen Tinius ble opprettet av Tinius Nagell-Erichsen ved gavebrev av 8. mai 1996, og har en grunnkapital på NOK 42.862.184. Nagell-Erichsen overførte de fire stemmeberettigede aksjene i Blommenholm Industrier AS til Stiftelsen 5. mai 2006. Blommenholm Industrier eier 26,1 prosent av aksjene i Schibsted ASA, og er selskapets største aksjonær. Stiftelsen Tinius forvalter dermed Schibstedkonsernets største aksjepost.

Vedtektsendringer i Schibsted ASA krever tre fjerdedels flertall, og ingen aksjonær kan i følge vedtektene eie eller stemme for mer enn 30 prosent av aksjene. Gjennom vedtektene i Schibsted ASA er det også sikret at vesentlige beslutninger i konsernets datterselskaper krever tre fjerdedels flertall på generalforsamlingen i Schibsted ASA.

Så lenge eierposten overstiger 25,0 prosent, gir disse vedtektsbestemmelsene betydelig innflytelse over eierskapet av Schibsted. Tiniuis Nagell-Erichsen uttalte at han ønsket å bruke innflytelsen til å verne om Schibsted som mediekonsern med frie og uavhengige redaksjoner, troverdighet og kvalitet som kjennetegn, og en langsiktig og sunn økonomisk utvikling. Dette er også nedfelt i Stiftelsens vedtekter.

www.tinius.com

www.tinius.com er nettstedet til Stiftelsen Tinius. Her vil det bli forsøkt å gi glimt av hva som rører seg i en medieverden i konstant forandring; – delvis gjennom kommentarer og/eller linker til interessante artikler, og delvis gjennom løpende twittermeldinger om hva som skjer i medieverdenen.

Her vil man også finne årsrapportene til stiftelsen, – med en rekke lesverdige artikler fra mediepersonligheter i inn- og utland. http://www.tinius.com/no/arsrapporter/

Signaturen på forsiden av årsrapporten er Tinius Nagell-Erichsens egen håndskrift
Redaktør: Sverre Martin Gunnerud
Det er benyttet bilder av Rolf M. Aagaard, Anders Giæver,
Przemek Wierzchowski/Agencja Gazeta, Jorge París/20minutos.es og Scanpix
Grafisk formgivning: Head of Type ved Gunnar Ruud, Oslo · Repro og trykk: Sørlie AS, Oslo